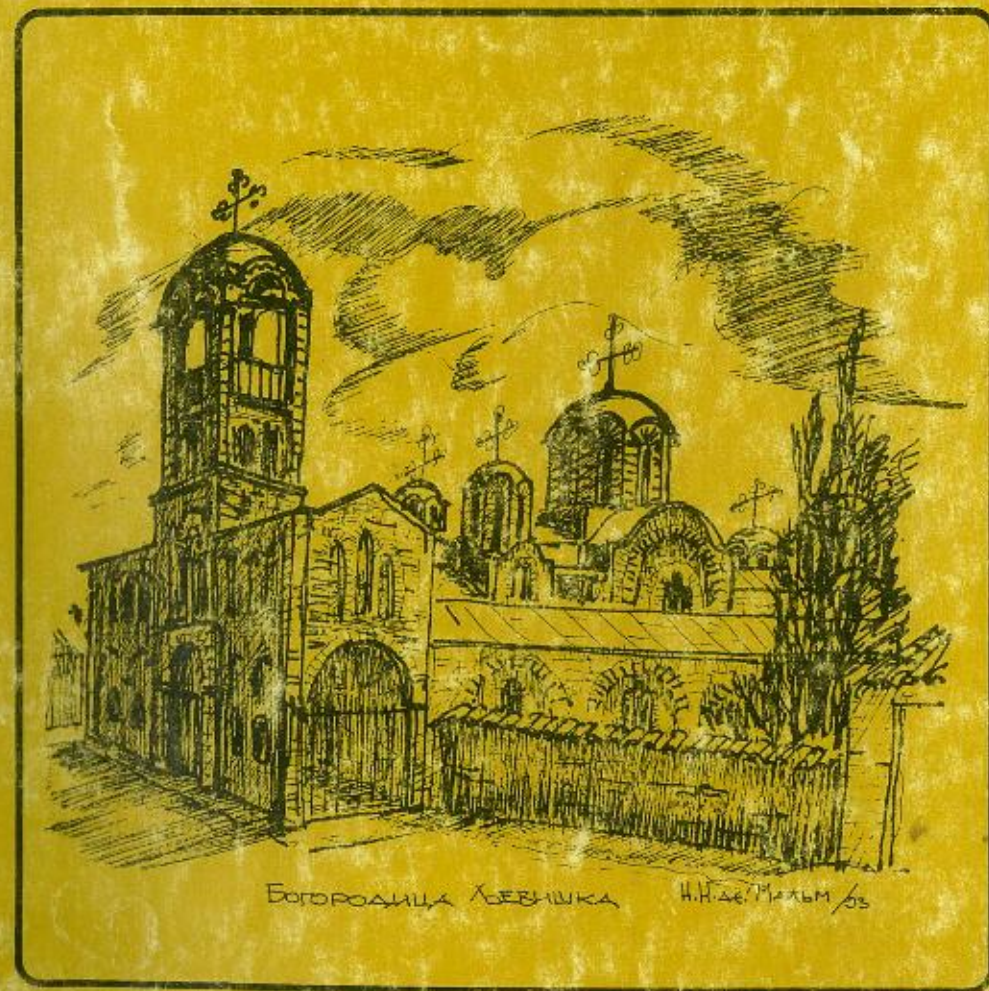

СВЕТЪТЪНЪЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ГОДИНА 1 ПРИЗРЕН 1993. БРОЈ 4

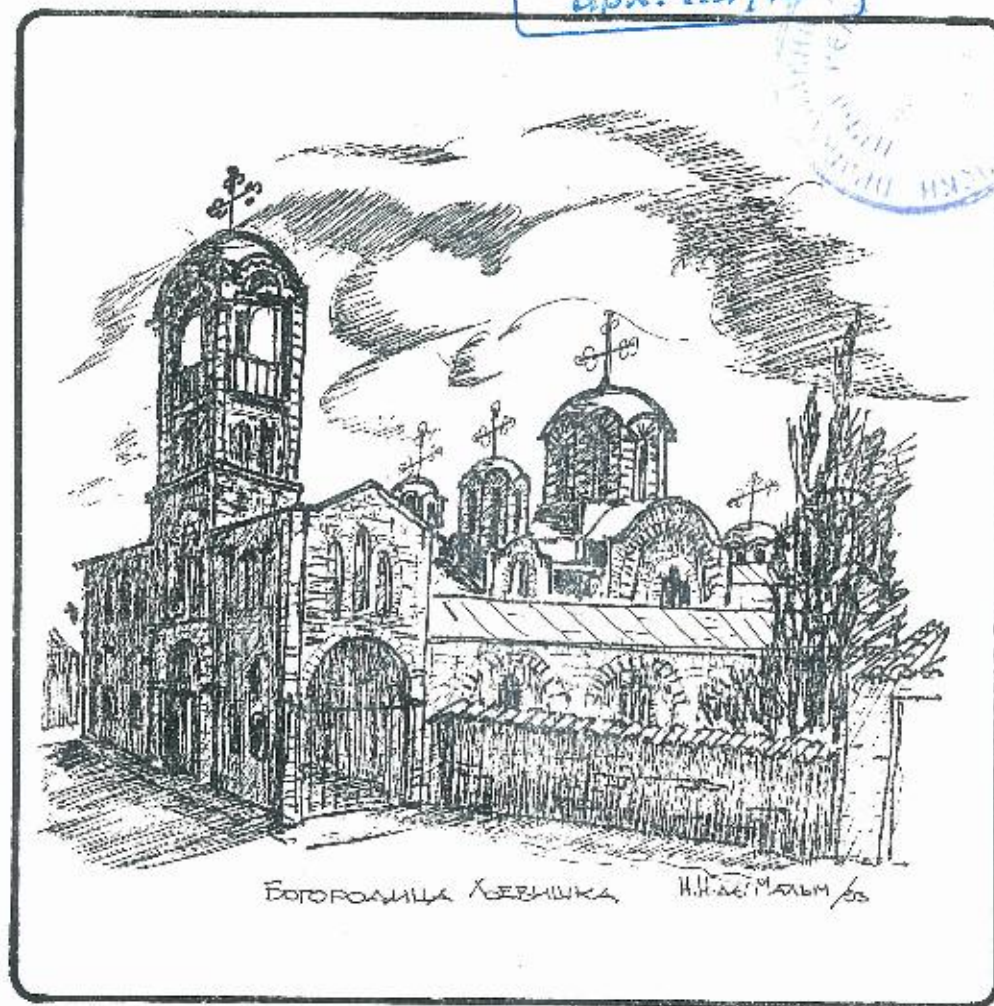
СВЕТЪТЪНЪЗ ЛАЗАР
ГОДИНА 1
БРОЈ 4

СВЕТЪ КНЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ДИПЛОМАТИЧКА БИБЛИОТЕКА
Дрх. Наум

ГОДИНА 1 ПРИЗРЕН 1993. БРОЈ 4

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
Протосинђел Атанасије Ракита

Уреднички одбор:
*архимандрит Јован (Радосављевић)
протојереј Зоран Грујић
о Сава (Јањић)
о Симеон (Виловски)
Г. Живко Подгорац*

Цртежи манастира на корицама:
Николај — Коља Малм

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Тираж: 2000

Часопис излази четири пута годишње

адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН

Штампа: РО „НОВИ ДАНИ“, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДА

ИЗ ДО САДА НЕПОЗНАТЕ РИЗНИЦЕ
СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

ВТОРНИК

Дан посвећен светоме Јовану Крститељу Господњем.

Овај дан одговара трећем дану стварања свега.

Ко разумс духовне предмете, може се много овим користити. Јер ево како стоји у Светом Писму Божијем о стварању у 3-ћи дан.

„По том рече Бог, нека се саберс вода што је под небом на једно мјесто и нека се покаже сухо. И би тако.

И сухо назва Бог земља, а зборишта водена назва море. И видје Бог да је добро.

Опет рече Бог нека пусти земља из себе траву, биље што носи сјеме и дрво родно које рађа род по својим врстама у којем ће бити сјеме његово на земљи. И би тако.

И пусти земља из себе траву, биље што носи сјеме по својим врстама, и дрво које рађа род у којем је сјеме његово по његовијем врстама. И видје Бог да је добро.

И би вече и би јутро, дан трећи“.

Тако читамо на првој страни Писанија.

Значење: Суха земља означава нашу духовну природу а море означава нашу телесну природу.

Море је потопило Фараона и његову војску, јер дух им је био сасвим низак и штур. Телесно је пресвлаћивало над духовним. Због тога је духовна природа била бесплодна, тј. била је као земља мочварна из које не није ни трава ни биље ни дрвеће.

Мојсеј је из воде извађен, то јест избављен је Божијим промислом од незнабоштва египатског, од потопа страсне мочари, да би он после избавио из Египта цео народ израиљски, и одвео га у земљу сухотну, а то значи уздигао га у једну вишу духовну сферу у сусрет ка Богу, јединоме, живоме.

Трава, биље и родно дрвеће имају такође своје тајанствено, духовно значење. (Јер све је у овоме физичком свету само символ духовник стварности). Какво је то значење? Трава означаје мисли, биље означају осећања а дрвеће дела. Многа су дела човечја, још више је осећања а највише мисли. Позвати смо на добре мисли и на добра осећања и на добра дела.

Да не будемо дивља трава.
Да не будемо горко биље.
Да не будемо безродно дрвеће.
Него:

Да будемо питома трава.
Да будемо слатко биље.
Да будемо родно дрвеће.
Како треба да мислимо а да не погрешимо?
Онако како је Христос мислио.
Како треба да осећамо а да не погрешимо?
Онако како је Христос осећао.
Како треба да делујемо а да не погрешимо?
Онако како је Христос деловао.

Јер суха земља окружена морем означава још Свету Пречисту Деву Марију Богородицу из које се роди Господ и Спас наш Исус Христос као Дрво Живота. То је многогранато и многоплодно Дрво, то јест Исус Христос, на коме смо ми гране, одређене да плод доноси помоћу благодатне силе Христове што струји кроз цело Дрво Живота.

Ето зашто рекосмо на почетку да Вторник представља трећи дан Божијег стварања.

Благи Христе што те Дјева роди
Твојим духом Ти ме препороди
Нек ми мисли красно цвеће буду
Да не будем дужан (на) вечноме суду.
Осећања нек су љубав сама
Да ми срце не нагризе тама.
А плодови нек су дела блага
Теби Спасе угодна и драга.
Такав нек сам по твојој милости,
Родна грана и чедо светлости
По молитви Преосвете Марије,
Земље свете, плодом најплодније.

Амин.

Држи ово:

Против клевета, печали и напасти читај
Канон Пресвјатјеј Богородице
У суботу на повечерији глас 2.
То је један прекрасан канон.

Разни манастири — разни Типици

У Светој Гори:

Прве недеље Часног поста, и то:
Препоручује се монасима да на Чисти Понедељник и Уторник не једу ништа. Чак ни воде да не пију.

Кома је пак ово сувише тешко, томе се одобрава јести суха хлеба, једном дневно, и то после вечерије.

У Среду, Четвртак и Петак, јеле се сем хлеба и поврће кувано, но без зејтина. Пасуљ, или сув боб или грашак.

У Петак (по типикју Св. Саве Српског) износило се кољиво са бавомом, орасима и сувим грождем, кичео купус са зејтином и кувац пасуљ са зејтином. Пило се и вино.

Владика Николај

Вино пак дозвољава се у свима светогорским манастирима и у већини источних манастира због памјати светог Теодора Тирона — Тодорица, али зејтин се не дозвољава. Царица Ирина дозвољавала је сестрама свога женског манастира да једу у Петак два кувана јела са зејтином.

У суботу свуда је разрешење на вино и јелеј.

Раконе и октопде јести дозвољавано је у Цариграду у жеп. ман. царице Ирине, Маманга, Пантократора, И Хиландар.

ски типик св. Саве српског дозвољава сем зејтина и вина, и ракове и октоподе.

Како је пропис за суботу и недељу прву, чисту, тако је и за све суботе и недеље Часног поста до Вел. Недеље.

На Благовести се разрешава једење рибе. (По уставу св. Саве српског по неким другим уставима као што је Евергетски, Космосотиров и др. допуштено је јести рибу и уочи Благовести, па и сутрадан, тј. други дан Благовести, ако овај други дан само није среда или петак). Поблажења се дозвољавала још и у ове дане: Второе нахожденије глави св. Јована Предтече, св. Власије, 40 мученика и Алексије Человјек Божиј. Ако би ти овечи пали у среду или петак, нема разрешења. Иначе се дозвољава јести јело са зејтином.

Патријарх Алексије ктитор манастира св. Алексија Ч. Божијега у Цариграду написао је сам типик за тај свој манастир, и по том типиком дозвољено је било јести рибу на дан храмовног празника.

Царица Ирина и Свети Сава Српски поклањали су трпезу на дан св. Јована, и то царица Ирина дозвољавала је у свом женском манастиру јести рибу а св. Сава опет дозвољавао је јести ракове у манастиру Хиландару.

Јести у славу Божију. И да се не увреди дародивац:

Сходно многим Типицима, и општим и ктиторским, ако би нека христољубива душа послала манастиру на дар рибу уз Часни пост, изузев прве недеље и изузев среде и петка сваке недеље поста.

Укроп. Тако се зове топла вода, у којој је замућен мед. Укроп се пије првих пет дана Чисте недеље, и сваке среде и петка и свакога онога дана када је забрањено пити вино.

Опште је правило, са ретким изузецима — да монаси треба да једу сваки дан.

Светом Илији пророку гавран је доносио храну сваки дан, и то два пута: јутром и вечером (Види I Књ. о Царевима, глава 17; стих 6.).

Павле Тивејски добијао је одозго хлеб сваки дан (види Житије 15. јануара).

Дозвољено је постити и више да се *укроте страсти*, да се створи тишина у телу.

Али сачувај те Бог од поста ради показа људима.

А ти сама себе, сестро, сачувај и од прегераног поста, који те онеспособи на не можеш да вршиш послушаније, ни да радиш ни да Бога славим.

Строги типик у девичком манастиру у Египту.

О овом манастиру читамо у житију преподобне ЕВПРАКСИЈЕ девице под 25. јулом.

Игуманија тога манастира била је бакониса Теодула. Било је око 130 черноризаца.

Овако се живело:

Никада се није пило вино, никада се није јео зејтин, никакво се воће ни грождје није окушало.

Неке од сестара дошле су у тај манастир као деца, и никада нису окусили до смрти вина, јелеја ни воћа.

Храна им је била ово:

Хлеб

Сочиво и друго вариво без зејтина,

Со и

Вода.

Трпеза се постављала само једном, и то после вечерње.

Правило је било да се једе једном дневно, и то по вечерњи.

Али је било сестара које су једе једном у два дана, а неке једном у три дана.

Купатила нису имале. Нити су се икад до нога свлачиле и купале.

Спавале су на земљи, на простирци, која је била само три лакта дуга а лакат широка.

Одевале су се у прну ризу, која им је надала до земље.

У болести нису тражиле лекара ни узимале лекове. Сви су наду полагали на Бога.

Ниједна сестра није излазила ван зида манастирског. Нити је ма с којим гостом разговарала. Са странцима и гостима разговарала је само вратарица (то јест само је данала кратке одговоре ако би неко дошао да нешто пита). Осим вратарице, говор са гостима могла је имати још само мати Игуманија.

Божји дарови: Због таквог чистог и строга живота сестре овог манастира имајуће од Бога дар исцеливања сваке болести на људима и власт да изгоне демоне.

Евпраксији било је само *седам* година од рођења јој, када је игуманија Теодула уведе у цркву и обуче у ангелски образ.

Бежи од богатства, јер душу губи.

Игуманија Теодула бакониса кад је била на самрти, позвала је сестре и саопштила им, да ће да путује у онај свет по молитви покојне сестре Евпраксије. Него нека изабере другу игуманију за њена живота. Онда изабраше чесну *Теогнију*. Игуманија Теодула са самртне постеље остави овај завет мати Теогнији:

„Заклињем те Пресветом и Јединосущном Тројицом, не умножавај манастиру имања нити каквога богатства, да не би тако оборила ум сестара од небеса на земаљске бриге, те да се због земаљских блага не лише небеских, но на против да одбаив све земаљско получе небеско“.

Смиреније: Ево истинског образа смиренја. Игуманија Теодула била је света девојка старица. А кад је умрла онда она не препоручује сестрама да живе као што је она живела, него им за углед истиче сасвим младу а упокојену сестру, монахињу Евпраксију говорећи им овако:

„Ви знате житије свете наше сестре Евпраксије; будите подражатељице њенога живота, да би се сподобиле бити с њом у небеском чертогу“.

Како је ово предивно. Обично сваки старешина мисли да је он зато што је старешина бољи од свију, и да сви треба њему да подражавају. Али овде видимо једну рајску душу, мати Теодулу игуманију старицу, која не истиче себе за углед и подражавање него једну од најмлађих али светих сестара. О ласото Божија!

Како се вршило правило на другим местима:

У житију преподобне мученице ФЕВРОНИЈЕ 25. јуна, читамо какав је поредак био у манастиру где се ова света душа подвизавала. У том манастиру била је знаменита игуманија Платонида. Она је била ђакониса. После ње — преподобна Вријенија, у време њено је и пострадала света Февронија. А игуманија била је у то време Томаида.

У томе дакле манастиру био је обичај, да се ипак није ништа радило. Од јутра до мрака све сестре су биле у цркви. Осим редовних молитава цео дан се читала разна поученија. Пред вече кад би изашли из цркве ишли су у трпезарију.

Молитва св. славне великом, МАРИНЕ „ОГЊЕНЕ МАРИЈЕ“ 17. јула.

Било је Марини само 15 год. кад су је мучитељи повели на мукe Христа ради. Ухватили су је крај пута код оваца. Одмах је смело казала да је хришћанка. Због тога су је ухватили и повукли. Овако се знатна чобаница мала Марина молила Богу уз пут:

„Господе Исусе Христе Боже мој, не остави мене, и не предај душу моју на пропаст,

не дај да ми се упрљају уши моје од њихових ласкавих речи;

не дај да се поколеба ум мој од њихових гадних лажи;

и да се не уплаши срце моје од њихових претњи грозних;

не дај да се порадује због мене ненависник добра дјавол.

Но пошљи ми помоћ с висине Престола твојега,

и дај ми мудрост да силом твојом утврђена и благодаћу твојом умудрена, станем без страха и дам достојан одговор на питање мучитељево. Јеј, Господе Боже мој, призри милостивно на мене у овај час, јер сам као овца међу вуковима, и као птица међу ловцима, и као риба у мрежи. Мили Господе, приђи и избави ме од свих козни вражијих“. Амин.

Иза очи ко има разум
Крај мучку Воскресења зна
Радо зна као дете мало.
Чак и брзо брзо за остало
Види кад је власт смрти срушена
Смртна авест кад је побеђена.
Слава Христу који смрт победи
А гаси сваког који Христу следи
Кој га вођи срцем и речима
Вођав своју несасти делима.

✠ Војловица, 1943.

Једна страница рукописа који објављујемо на којој се види карактеристичан цртеж (аутопортрет) владике Николаја

ТРОПАР
СВ. СТЕФАНУ ВИСОКОМУ

Ден
19. јули.

В тој ден памјат
и преноћној
матери нашеј
ЕВГЕНИИ
ЦАРИЦИ

Поддржатељ во добродјетелѣх бил јеси
свјатим твојим родитељем; и образц ца-
рем во правдје, воином во мужествје,
монахом во воздержанин, свјашчеником
во премудрости, богатим во милосердији,
страдалним во терпјенин, и всјем вјерним
во благочестиин и цјеломудрин; јако звјезда
вечерњаја преже ношчи јасно
возсиял јеси роду својему,
крестоносни деспоте Стефане,
високи и славни;
тјемже и воспјевајем
честнују памјат твоју,
христољубивиј молитвениче
о душах наших.

ЗАДУЖБИНЕ СВ. СТЕФАНА

МАНАСИЈА
КАЛЕНИИ
ВОЛЛОВИЦА
СВ. ПАВЛЕ

под Космајем
*** многе цркве у Београду.

ТРОПАР
СВ. ЈОВАНУ КРЕСТИТЕЉУ глас 2:

Памјат праведнаго с пофвалами,
тебје же довлејет свидјетельство
Господње, Предтече: Показал бо сја
јеси воистину и пророков честнѣјшиј,
јако и в струјах крестити сподобилсја
јеси Проповједанаго; тјемже
за истину пострадав радујасја,
благојестил јеси и сущим во
адје Бога јављѣнагосја плотију,
вземљущаго грјех мира и подајушчаго
нам велију милост.

КОНДАК глас 3:

Преже нероди днес Христова
Предтечу раждает, и тој јест
Исполненије всјакаго пророчества:

Јегоже бо пророци проповједаша,
На сего во Јорданѣ руку положив
Јависја Божија Слова пророк,
Проповједник, крупје и Предтеча.

За штампу приредио
† Еп. Артемије

ДОГМАТСКО БОГОСЛОВЉЕ

СВЕТА ТАЈНА БРАКА У ДОГМАТСКОМ СВЕТЛУ* (**)

Или у једној светој Тајни Цркве Божје није писано нити изражено толико много и тако разних аспеката као о Светој Тајни брака и проблемима у вези с њом. Не постоји такорећи роман, приповетка, драмски комад, а поготову филм, где није пројављен бар делић „тајне“ ове свете Тајне, а у многим од „тајне“ ништа није ни остало — све је откривено и јавно показано. Многобројни су чланци, поготову у новије време, по разним часописима и дневној штампи у којима се проблеми у вези Тајне брака посматрају са разноврсних страна: ту су најчешће проблеми планирања породице, употребе контрацептивних средстава, полног васпитања, озакоњене абортуса и тд. По црквеним часописима такође се нађе ту и тамо по неки чланак на исте или сличне теме, који покушава да те проблеме објасни и осветли са чисто теолошке и црквене стране.¹ Но и тамо се Тајна брака најчешће посматра у правним, социјалним, стичким, економским или, у најбољем случају, моралистичким оквирима. Једна пак страна Тајне брака — и то најважнија —, стража догматска, остала је не само необрађена, него и не такмута у новој црквеној литератури.

Истину за вољу треба рећи да су крајем прошлога и почетком овога века велики руски мислиоци и философи, као Соловјев и Берђајев, поред других проблема своје философије, говорили и о питањима брака (љубав, полни односи, и др.),

* Овај чланак је написан за време мога боравка у Атини јуни 1975. г. У нешто скраћенијем виду штампан је на грчком у часопису „КЛИРОНОМИЈА“ бр. 9, 1977. године, стр. 246—264. У свом обиму, како се овај чланак појављује сада по први пут на српском језику, он ни издалека не претендује на свеобухватност проблема којим се бави. Жела сам је не да у једном чланку одговоримо на сва питања и решимо све проблеме у вези наше теме — брака, него да отворимо тему за дијалог, наглашавајући овде само оно што је у свим досадашњим приступима теми брака углавном било пресвиђано, а то је управо тај догматски приступ и поглед на комплексно питање брака.

** Док је овај чланак био у штампи у Београду, обавештени смо на Светој Гори да је исти преведен са грчког на синглески и да је у штампи у Америци.

¹ Ј. Мејендорф, Брак у светлости православне теологије, Отисак из „Теолошки Погледи“ бр. 3, 1974.

— Протојереј Сергије Шукин, Питање брака и деце, „Православље“ бр. 233, 1. децембар 1976. (Превод из „Ортодокс Лајф“, бр. 25).

— Овде би требало навести, иако не спада у чланке, опширну и познату студију о браку уваженог Сергија Тројицког, проф. Универзитета: „Хришћанска филозофија брака“, Београд 1934.

но и они више са аспекта своје философије. У својим погледима на брак они су се најчешће постављали насупрот црквеном Предању и учењу светих Отаца Цркве православне. У томе се нарочито одликовао Николај Берњајев, који је одлучно одбацивао свако мешање Цркве, и поготову светих Канона, у брачне односе супружника. Тај њихов философски утицај у погледима на Тајну брака и њене „тајне“, преко париске богословске школе (нарочито П. Евдокимова) стигао је и до православне Грчке, где је нашао своје следбенике у лицу неких млађих атинских богослова.

Године 1965. појавио се у Атини број 34. познатог часописа „СИНОРО“ (који је издавао млади грчки богослов Христо Јанарас) читав посвећен питањима тајне брака. Сви чланци у њему претендују на теолошко приступање и осветљење моментата Тајне брака, но сви су они прожети мање више тим новим философско-богословским назорима који иду у раскорак са учењем цркве. Сви чланкописци у наведеном броју часописа полазе са становишта да је брак света Тајна, базирају се на књизи Постања где се говори о стварању човека и благослову Божјем: „рабајте се и множите се“ (1 Мојс. 1, 28), а нарочито на речима Божјим: „и биће двоје једно тело“ (1 Мојс. 2, 24). Обилато користе и учење св. ап. Павла о „великој тајни“ Христа и Цркве (Еф. 5, 32), као и многа друга места Светога Писма која се односе на ту тему. Посебно се пак истичу она места из Светог Писма, па и из Отачке литературе, где се врше поређења љубави (ерос-а) Божје и љубави (ерос-а) код људи.

Но ови нови богослови иду и даље. Они не само упоређују, већ поистовећују те две љубави (ероса). Штавише, они узимају не само брак, већ конкретно полове односе мужа и жене (и то не само у браку) као један од главних (ако не и најглавнијих) путева и начина богопознања и богоуподобљења. Тако, под благословом Цркве (=Христа), „просто биолошко и законско сједињење брака пресображава се у општење (заједничарење) лица, у љубав природну, живо искуство љубави Божје“². По тим новим теолозима „достојање двају човечанских полова, мужа и жене, и чежња и љубав које цветају међу њима, помагали су старом човеку да предосети нешто од безграничне љубави Божје за своју твар, која је показана са оваплоћењем Логоса Божјег“³. Иако се овде не види да ли та „чежња и љубав“ између човека и жене „цветају“ ван брака или у браку, она је ипак, по чланкописцу, служила старим људима као пут богопознања, иако непотпуног („нешто“ — су могли да предосете). Али писцу овога чланка је

и то мало. Он чак и смисао Тајне Боговаплоћења види у томе, што је иста открила смисао сједињења мужа и жене. „Откровење последњег циља, сједињења Бога и човска у „једно тело“, показало је смисао посебног циља, љубави и сједињења, „у једно тело мужа и жене“⁴. По исто тако и човечанска љубав (ерос), и њена природна последица — брак, које је „мудрост Божја измислила“, има за циљ „да учини човека способним да осети љубав Божју за себе, и да удахне у срце његово чежњу за узвраћањем ове љубави, и да повећа у дупли његовој жељу за сједињењем циљом душом и целим телом са Царем неба и земље“⁵. Тако се човечанска љубав (ерос) јавља као извор чежње за богоуподобљењем и обожењем (које се и остварује у пуном сједињењу са Богом). Занесени љубавник иде и даље и у тој плотској љубави види скоро искључиви пут за познање божанске љубави. „Тако младић (=млад човек) који воли једну девојку и чежи да је загрли и да је држи у своје наручју, може некако да разуме безграничну љубав Божију, чежњу његову да загрли своје створење, и да га држи у овом „сдржљивачком“ наручју“⁶. Жена, међутим, је у још повлашћенијем положају, јер она „је у положају да разуме боље од било кога другог и пужду коју има човек и помоћи Бога и неописиво богатство дарова која му даје сједињење с њим“⁷.

Но даље и од Данила Хиоског иде Христо Јанарас у својој посебној књизи „И ЕЛЕВТЕРИЈА ТУ ИТУС“ (Слобода морала)⁸, где просто нева оду, не само љубави, него само браку, него чисто еротским односима. Тако он пише: „Љубавни (еротски) однос је сам по себи достојан поштовања као једна фаза природног живота човека, која и ван Цркве може да сачува (=спасе) воћи део истине о човску као икони Божјој“⁹. Он даље у својој књизи пропугира путу слободу тих еротских односа, па вели: „Ако, дакле, људи хоће да се задовоље (тј. да им је доста) са природним љубавним односом (тј. без благослова Цркве), оним добрима која даје љубавни (еротски) живот сам по себи, у границама једног часног супружничког саживљења,

⁴ Исто, стр. 109.

⁵ Исто, стр. 106.

⁶ Тамо.

⁷ Тамо.

⁸ Грчка реч „пυρε“ је тешка за преводње, јер има многа значења, која се у преводу никада не могу обухватити једном пишем речју. Тако ова реч може значити: 1) Начин мишљења и делања неке јединке у своме обичном свакодневном животу и уобичајен начин њеног опхођења у заједници са другим људима. (То углавном одговара нашој речи: „карактер“). 2) навика, обичај (нарочито у множини: „εθνη“ — обичаји). 3) Морална карактеристика, мишљење, ћуд, начело, моралност, морал. 4) У хришћанској пак теологији реч „πυρε“ означава „заједничарење са Богом у Христу Духом Светим и осветљење целог човека на путу обожења...“ (тј. целокупну хришћанску веру и живот) (Јером. Атанасије Јевтис, ДОГМА КЕ ИТОС..., Атина 1968, стр. 11).

⁹ Христо Јанарас, И ЕЛЕВТЕРИЈА ТУ ИТУС, (едиција „Синоро“), Атина 1970, стр. 120—121.

² Тасос Зани, ТО МИСТИРИОН ТУТО..., „Синоро“, бр. 34, лето 1965, стр. 97.

³ Данил Хиоски, ТО МИСТИРИОН ТУ АНДРОС КЕ ТИС ГИНВ. КОС, „Синоро“, бр. 34, лето 1965, стр. 104.

Црква не може имати ништа против тога, утолико више, не може окарактерисати овај однос као „неморалан“ са критеријума конвенционалног јавног морала⁹. Имајући овакве погледе по питању брака и полног живота уопште, разумљиво је што се Јанарас тако драстично обрачунао и са светим Канонима светих Васељенских Сабора као и са светим Оцима који су их донели, трпајући све то у психопатологију¹⁰. Пошто се силно пачудио и напостављао чудних питања у вези светих Канона који се тичу полног живота човековог, он нише читава апологију телесне страсти, разрачунавајући се са Канонима. Тако он иронично вели: „Љубавни (еротски) однос брачних другова не може се помирити са учествовањем у Божанском Причешћу, ни пре ни после. Утолико више не може се помирити са учествовањем у Евхаристији (тј. са причешћивањем) било какво друго љубавно пројављивање, ма колико чисто (које ли је то? Арт.) кад пије „озакоњено“ са свештеним чином црквеног брака. Са духом и критеријумима Канона љубавни (еротски) живот — који по преимућству очувава (=ошасва) истинну личност, тј. ликоу Божју у човеку — прља се и загађује, сматра се сам по себи грешним и нечистим...“¹¹ Јанарас парочито устаје против Канона (самим тим и против светих Отаца) који стављају не као циљ брака, већ као циљ супружанских (полних) односа у браку — рађање деце¹², јер по њему „... спушта се тако еротски живот на једну понижујућу функцију животињског продужавања врсте, коју по снисхођењу и „до допуштењу“ грне Канони, и поред факта да је Црква исти (тј. тај еротски живот) узвела на степен Тајне Богојављења и Богопознања“¹³. Разуме се, Јанарас не сматра за дужност да нам покаже и докаже где је то Црква подигла „еротски живот“ на степен тајне Богојављења и Богопознања. Можда он то види у чину венчања и благосиљања брака! Но о том благослову брака и његовом циљу и улози у Цркви, биће више речи касније. Јанарас је моментално заузет бригом због „муке“ коју хришћани трпе због моралне шизофреније, за коју су по њему углавном криви свети Канони (односно њихови творци — свети Оци). Тако он вели: „Хришћани се муче једном врстом „моралне шизофреније“: примају црквени благослов свога брака и истовремено налазе пред собом на сваком кораку подзорење, опрезност, прездорење еротског живота од стране Канона Цркве“¹⁴. Но још више од тога он жали младалачку (детинју) љубав, која нема разумевање Цркве, и бори се за њено признање. Тако дословце он пише: „Љубав (ерос) младе и неис-

⁹ Исто, стр. 121.

¹⁰ Види: Исто, стр. 140.

¹¹ Тамо.

¹² Види I Посланицу (канонску) светог Атанасија Великог, Амуну Монаху, у *Пидилион*, Атина 1976, стр. 577.

¹³ Христо Јанарас, И ЕЛЕВТЕРИЈА ТУ ИТУС, стр. 141.

¹⁴ Тамо.

кварене користољубљем деце, ова страст искренности и преданости, богатство живота и истине која је еротска љубав у годинама младалачке чистоте, најиспоредивије предвкупеније истинске љубави за Бога“, не налази места у животу Цркве“¹⁵, тј. не одобрава се од стране Цркве.

Јанарас нарочито настоји да покаже као да је Црква касније, особито од Пето-шестог Васељенског Сабора, изнесла и изменила своје раније погледе на „слатки живот“, јер вели: „У првим вековима живота Цркве Канони који се односе на „случајеве“ грехова били су малобројни... Тек од краја 7-ог века, и конкретно са Трулским петостестим Васељенским Сабором, почиње један приметни раст канона који се односе на опште „случајеве“ грехова“¹⁶. Међутим тај покушај Јанарасов је крајње неоснован, јер као што и сам признаје, већина тих Канона су у ствари само потврбени Канони ранијих помесних Сабора или светих Отаца. С друге стране, и Оци Трулског сабора су рекли: „Следећујући светим Оцима...“ и они су им уистину следовали како у догматском, тако и у канонском погледу. Количински више Канона који говоре о полном животу, и о гресима у вези тога, само је знак да је живот хришћана каснијих векова ослабио у строгости, те се појавила потреба да се помоћу Канона некако одржи у пристојним границама. Из тог привидног сукоба каснијих векова са првим вековима хришћанства јасно избија свом силином питање: Шта управо Црква у браку благосиља? Какав је циљ брака, сексуално изживљавање, или...?

На сва та питања, као и о предајској вредности и исправности напред наведених ставова новијих богослова, показаће се одговори сами по себи из једног, ма и кратког, догматског осврта на Тајну брака и проблеме у вези с њом.

О браку се говори још на првим страницама Библије у вези стварања човека. Постоје три основна елемента у библијском излагању установе брака: 1. Пајре у самом стварању човека, у њему се разликује човек и жена: „И створи Бог човека, по образу божјем створи га, мушко и женско створи их“ (I Мојс. 1, 27; 2, 18. Упор. Мт. 19, 4); 2. у стварању жене од ребра Адамова (I Мојс. 2, 18—24) која ће му бити помоћница „према њему“ у остварењу циља стварања; и 3. у благослову Божјем изливеном на први пар људи још у Рају: „Растите и множите се и попуните земљу и владајте њоме“ (I Мојс. 1, 27—28). Овај рајски брак био је по преимућству духовног карактера (јер тек по изгнању из Раја, „позва Адам жену своју“), и представљао је не само природну установу, него уједно и божанску, па се њен тајински карактер посебно истиче од

* Позива се на Д. Арсенакта (МПГ, т. 3, 709С), где он вели за љубав Божју: „Нападе љубав Твоја на ме као љубав жена“. Но то позивање је неосновано, јер овде је само поређење „као“, а не да је љубав жене „предвкупеније“ љубави Божје, како то хоће Јанарас.

¹⁵ Христо Јанарас, И ЕЛЕВТЕРИЈА ТУ ИТУС, стр. 143.

¹⁶ Исто, стр. 134—135.

стране Цркве. Овај елемент претпоставља и поистовећеност брака са односом Бога према своме изабраном народу у Старом Завету, и са односом Христа и Цркве у Новом Завету (Еф. 5, 32). О поимању и дубљем разумевању овог „брајског“ (предпадног) брака првих људи, биће говора и касније приликом излагања учења и ставова појединих Отаца Цркве Православне по том питању.

По православном пак догматском учењу, брак је једна од Тајни Цркве, кроз коју она (тј. Црква) благосиља, уздиже и освећује добровољно супружанско сједињење мужа и жене, дарујући им неопходну божанску благодат за испуњење целог живота њиховог „у Господу“ и постизање циљева брака. А главици и коначни циљ православног брака је духовно и морално савршенство супружника, ка којем они узлазе испуњавајући друге делимичне циљеве, од којих је најглавнији рађање и хришћанско васпитање деце^{16а}. Ради постизања ових циљева даје се супружницима кроз молитву и благослов Цркве (= свештеника) божанска благодат која уздиже, освећује и чини моралним и духовнијим сједињење супружника, оснажујући их у испуњењу узвишених циљева брака. Зато се управо и моли Црква кроз свога служитеља, скоро у свакој молитви чина венчања, да Господ подари слугама својим најпре „целомудрије, частан брак, постелу неоскврњелу“; затим „семе дуговечно, у деци радост, да виде децу деце своје“, и најзад земљеска добра „од небеске росе одозго, и од квалитета земље“; и ова наравно не просто ради њиховог уживања, него „да дају и онима који имају нужде“¹⁷.

Изузетну светлост на Тајну брака бацају овде текстови Новог Завета (Апостол и Еванђеље) који се читају у чину венчања. Тако у посланици Ефесцима (5, 22—33), апостол Павле даје с једне стране практичне савете о међусобном односу мужа и жене у хришћанском браку, повлачећи паралелу тих односа са односом Христа и Цркве. Муж глава жени, Христос глава Цркви; Црква слуша Христа, жена слуша свога мужа „као Господа“; Христос је спаситељ Цркве — тела свога, а муж — жене своје као свога тела. Говорећи о тим чудесним богочовечанским тајнама заснованим на љубави, отац Јустин Поповић пише: „На том богочовечанском хијерархијском поретку заснива се, стоји и постоји хришћански брак, хришћанска породица. Све се добија од Христа кроз послушност Хри-

^{16а} Тако свети Златоуст карактеристично пише: „... Јер брак је уведен, не да би раскалашни били, нити да блудничимо, већ да би били целомудрени. Чуј дакле Павла који каже: „Али због блуда сваки да има своју жену, и свака жена да има свога мужа“ (1 Кор. 7,2). Јер постоје два разлога, због којих је брак уведен: да будемо целомудрени, и да постанемо оци. А од ова два важнији је разлог целомудрија“ (Ј. Златоуст, О светој установи брака I, Целокупна дела святих Отаца, Атина 1975, Том 35, стр. 155.).

¹⁷ Види: Требник, Чин венчања.

сту. Зато је све христолико, све — христодано, све — христочезљиво“^{18а}.

Јеванђељем, пак, које се чита на Венчању (Јн. 2, 1—11) о присуству Исуса на свадби у Капи Галилејској и његовом првом чуду које је ту учинио претворивши воду у вино, света Црква жели да покаже истинитост Христових речи: „Не мислите да сам ја дошао да покварим закон или пророке; нисам дошао да покварим него да испуним“ (Мт. 5, 17). Како у односу на све остало што има вечну вредност у Старом Завету, тако и овде у односу на тајну брака, Христос не уништава ту првобитну људску заједницу, него је својим присуством освећује, и тиме обнавља и потврђује оно што је Бог још у Рају благословио првим људима. Брак добија свој божански, бесмртни смисао тек са благословом Христовим који долази од Његовог присуства. Прво чудо своје Спас је учинио на свадби, да би показао колико је освећење брака важно за род људски. Од светог брака — света породица, свет породични живот; благословен брак — благословена породица, благословен сав брачни живот, посебно благословени и свети плодови његови — деца коју Бог таквим супружницима дарује.

Међутим, ове и друге проблеме који су везани за Тајну брака, немогуће је дубински и правилно разумети, сем у општим границама хришћанске антропологије. Само ако правилно схватимо учење Цркве о циљу стварања човека, о наду и испуњењу његовом, моћи ћемо правилно разумети и њено учење о браку.

Тако, по учењу Цркве, израженом најбоље кроз свете и богоносне Оце, циљ стварања човека је општење са Богом у љубави, или, по светом апостолу Петру: „заједничарење у божанској природи“ (II Петр. 1, 4). Позивајући се на ово место из посланице ап. Петра, свети Максим Исповедник пише: „Зато нас је створио Бог, да постанемо заједничари у божанској природи и учесници у његовој вечности, и да се покажемо слични њему по обожењу од благодати, кроз коју је настанак и постојање свих бића, и произвођење и стварање — непостојећих“^{18б}.

Ка овом циљу требао је да се креће човек живећи сагласно са својом природом, тј. са вољом Божјом, која је била усађена у човекову природу у самом стварању исте. Али, природно кретање човека ка том коначном циљу, које је Бог поставио у њега, прекинуто је падом. Грех првог човека и почетак зла у видљивом свету састоји се, по светом Максиму, у неправилном кретању природних сила човкових, или другим речима, у злоупотреби (неприродном коришћењу) природних

^{18а} Архим Јустин Поповић, Тумачење посл. Ефесцима, Београд, 1983. г. стр. 140.

^{18б} Свети Максим Исповедник, Кефалеа Диафора I, 22. ПГ. т. 90, 1193D.

сила његових и других створења Божијих. Од тада, човек робовски служио је неразумним кретањима ових сила своје природе, које су га турале да тежи само ка задовољствима и да избегава, колико је могуће, страдања; јер пали човек „имао је сву тежину ка задовољству, и пуно избегавања страдања; за прво борећи се свим силама, а друго избегавајући сваким старањем“¹⁹.

Последице пада човека у грех, биле су многе. Као најглавнија последица пада сматра се од свих Отаца чиница, да је кроз грех ушла у човека (и кроз њега у свет цопште) трудежност и смрт, пошто је човек кроз грех отпао од вечног живота — Бога. Међутим, по светом Максиму, плата човеку за грех не налази се само у страдалности и смртности његовог тела. Човек није изгубио само нељеност своје природе, него је и осуђен на страшно рабање од семена, попут животиња. „Први човек је справом осуђен од праведносуђећег Бога да има из тела, невољно и материјално и смртно рабање, он који је својвољно бољем претпоставио горе... (тј. уместо) са Богом божанске и неизрециве чести, добио је бесчасни део са бесловесним животињама“²⁰. Исто тако и свети Григорије Ниски, пишући у вези последица пада, постепено развија учење о осуди човека на семени рабање, па каже: „А будући да кроз прсвару непријатеља нашег живота, човек вољно имао је тежину ка ономе што је животињско и бесловесно, не само се удаљаваше од горега с једне стране, и под принудом се обраћао на боље, с друге стране“²¹. На другом пак месту, исти свети Отац све последице пада карактерише као „облачење кожних хаљина“ (Види: I Мојс. 3, 21). Под „кожним хаљинама“ подразумева Светитељ скуп свих знакова трудежности човечије природе, као што су: „сједињење (муња и жене), зачеће, рођење, нечистота, дојство, храњење, рашићење, постепено узрастање до зрелости, врхунац снаге, старост, болест, смрт“²².

Грех, као што смо видели, увео је у човека и твар смртности и смрт. Смрт представља, као што је познато, крај живота јединке, пошто је она раздвајање душе од тела. Међутим, човек је позван да живи. Тога ради закон греха, да би сачувао равнотежу према закону смрти и да задовољи, макар у малом, нагон живота, изразио је себе у најнижем облику сладострашћа, што је имало као последицу „у пресима“ (Пс. 50, 5) рабање. L. Thünberg у свом познатом делу *Microcosm and mediator*, тумачећи светог Максима, вели: „Закон смрти уравнотежен је

законом сладострашћа, који служи у природном рођењу сваког човечијет бића“²³. А по светом Максиму, управо кроз „у пресима“ рабање од првог Адама предаје се свима људима и грех воље (сладострашће), као и грех природе (страдалност њена, тј. непријатности), будући да се у сваком од семена рођењу предаје целокупни првородни грех: „Адам праотац, будући да је преступио божанску заповест, увео је други почетак настанка од сладострашћа у природу која се болом смрти завршавала. Тиме је све који су од његовог тела настали кроз неправедни почетак од сладострашћа, увео са собом у праведан крај кроз бол у часу смрти“²⁴. Дакле, по овоме изгледа, да се првенствено у сладострашћу састоји првородни грех, са којим и у коме се раба сваки човек, будући да „сви... који од Адама постају, у безаконима се зачинају, попадајући под прародитељску осуду“²⁵.

H. Balthasar има утисак да, по светом Максиму, „факт постојања два пола има значајно место у вези овога. У себисубљу се налази егизам и плодско сладострашће. Кроз сладострашће и рабање човек настоји да се ослободи страдања и смрти. Резултат? Још једна жртва смрти“²⁶. Говорећи међутим о рабању из сладострашћа, Balthasar се пита: „Дакле, је ли брак грех“? — и одговара: „Не, зато што кад би брак био грех, био би грех и природни закон рабања. Тада би сва кривица за грех пала на Творца човекове природе“²⁷. Слажући се и исповедљући „са свима Светима“ да брак уистину није грех, већ благоденство Божије, ипак смо дужни да напоменемо да је Balthasar-у промакла чињеница да за светог Максима, нама познати закон рабања из семена није закон стварања, већ закон којег је увео грех. Зато и пише Светитељ: „Јер требаше, заиста требаше да Творац природе (тј. Исус Христос), обнављајући у себи природу, најпре уништи законе природе, којима је грех кроз преступ осудио људе да узимају својства један од другог по начину животиња (тј. на рабање од семена), и тако да обнови законе првог и уистину божанског стварања, да оно што је човек из непажње као слаб уништио, то кроз човекољубље Бог као моћан обнови“²⁸.

На другом месту свети Максим уштам од неких шта значи оно у Писму: „у безаконима се зачех, и у гресима роди ме мати моја“ (Пс. 50, 5), одговара овако: „Првобитни циљ Бога беше, не кроз брак да се рабамо из трудежности (тј. семена); него

¹⁹ Св. Максим Исповедник, ПРОС ТАЛАСИОН, пролог, ПГ. 90, 256А. Света Максим је дао велики значај односу задовољство — страдање у човеку. О томе се опширније говори у мојој дисертацији: Тајна спасења по светом Максиму Исповеднику, Атина 1975, стр. 57—61.

²⁰ Свети Максим, ПЕРИ ДИАФОРОН АПОРИОН, ПГ. т. 91, 1348А.

²¹ Григорије Ниски, ПРОС ТУС ПЕНТУИДАС, ПГ. т. 46, 521D—524А.

²² Григорије Ниски, ПЕРИ ПСИХИС КЕ АНАСТАСЕОС, ПГ. т. 46, 148С—149А.

²³ Thünberg Lars, *Microcosm and mediator. The theological anthropology of Maximus the Confessor*, Lund 1965, p. 169—170.

²⁴ Свети Максим, ПРОС ТАЛАСИОН 61, ПГ. т. 90, 632В.

²⁵ Свети Максим, ПЕВСИС КЕ АПОКРИСИС 3, ПГ. т. 90, 788В.

²⁶ Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie. Das Weltbild Maximus des Bekenntners*, Einsiedeln 1961, str. 194—196.

²⁷ Исто.

²⁸ Свети Максим, ПЕРИ ДИАФОРОН АПОРИОН, ПГ. т. 91, 1276В.

преступ заповести уведе брак, пошто Адам учио је беззаконје²⁹. Али, и пре светог Максима тако је учио и свети Јован Златоуст, пишући: „Првосаздани је живео у Рају, а о браку није било ни речи. Замолио је да му се створи помоћник, — и он се јавио; и при томе брак се још није показивао цујним. Њега не би било ни до сада, и људи би остали без њега живећи у Рају, као на небу, бавећи се разговором са Богом... Јер, с једне стране, док не беху заробљени (првосаздани) од ђавола, и познаваху Владику свих (твари), пребиваше и дејство украшавајући их више и од царске круне и златних хаљина. А пошто постадоше заробљеници (ђаволи) свукли су ову царску одору (тј. дејство) и умрли за небески свет, а примили су смртност од смрти, и проклетство, и страдање и мучан живот. Тада је са овима заједно произашао и брак — та смртна и робовска одежда. Видиш ли одакле је брак добио свој почетак, и од чега је постао неопходан? Од непослушања, од проклетства, од смрти. Где је смрт, тамо је и брак. У одсуству првога, и други нема потребе³⁰. Овај став светих Отаца повезан је чврсто са другим принципом, да дакле, по првобитној одлуци воље Божје, човек не беше раздвојен на мушко и на женско, пошто се: „мушко и женско својство ипак колико не оснива на божанској (првобитној) намери о стварању човека; Богом је био предвиђен и други начин умножавања људи³¹“.

Треба подвући овде да по светом Максиму, као и по свим осталим светим Оцима Цркве, зло (=грех) не налази се у стварима, зато што је Бог све створио „Врло добро“ (1 Мојс. 1, 31), већ само у злоупотреби истих од стране човека. Тако, карактеристично пише свети Максим: „Нису јела зло, већ чревоугодије; нити рабање деце, већ блуд; нити нован, већ среброљубље; ни слава, већ празнословље (=сујета). Ако је тако, онда ништа у бићима није зло, осим злоупотреба, која означава немарност ума за природно обраћање³² (употребу, дакле, по природи). У чему се управо састоји та злоупотреба појединих ствари, објашњава исти свети Отац на другом месту, говорећи: „Зло је, погрешан суд појмова, којег прати злоупотреба ствари. То јест као у вези жене, правилан суд сједињења, циљ је рабање деце.“

²⁹ Свети Максим, ПЕВСИС КЕ АПОКРИСИС 3, ПГ. Т. 90, 788В. Треба приметити да и Давид и свети Оци говоре о рођењу „у гресима“ у законитом браку. Тако поимање о рабању сусреће се већ у Старом Завету, где Бог одређује специјалне жртве „за грех“ ради окупљења жене после порођаја (Види: Левит. 12, 6—8. Упореди: Лк. 2, 24). Ово схватање изражава и Црква говорећи између осталог: „... опрости слупкињи Својој (тј.м), која се данас породила...“ (Трећа молитва жени у први дан пошто роди дете); или: „Измиј њену телесну и душевну нечистоту по навршењу четрдесет дана...“ (Молитва породили после четрдесет дана. Молитва мајци детињој). Види Требиш.

³⁰ Св. Јован Златоуст, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 14, ПГ. Т. 48, 543—544. Упореди: Св. Атанасије Велики, ИС ПСАЛМУС, ПГ. Т. 27, 240С.

³¹ Свети Максим, ПЕРИ ДИНАФОРОН АНОРИОН, ПГ. Т. 91, 1309А.

³² Свети Максим, ПЕРИ АГАПИС III, 4, ПГ. Т. 90, 1017СД.

Онај дакле, који гледа само на сладострашће, грешни у суду назирајући добрим оно што није добро. Такав дакле, врши злоупотребу сједињујући се са женом. Слично је и са осталим стварима и појмовима³³.

По светом Максиму постоје три узрока који нас покрећу на свако зло: „страсти, демони и зла воља. И страсти као кад желимо ствари без разлога; као храну у невремс, или ван потребе; или жену ван циља рабања деце и незакониту...“³⁴. Овај став светог Максима — да, дакле, и у законитом браку однос мужа и жене благословен је и дозвољен само када има за циљ рабање деце — није усамљен став, ни „његов“, нити „плов“, него представља чврсти став Цркве, који се оснива на онтологији ствари, од самог почетка до данас. То сведоче свети Оци пре и после светог Максима, као и сам дух Цркве православне. Тако на пр. Атинагора, писац II-ог века, каже следеће: „Сваки од нас женску, коју је узео по вањим (тј. римским) законима, сматра за жену до зачећа детета. Јер као земљорадник после тога, када је бацно семе у земљу, више не баца, тако и код нас (тј. хришћана) мером за нагон сматра се рабање детета³⁵. Огула још у „Апостолоким установама“ стоји написано: „Да се не сједињују (хришћани) са трудним женама, јер ово они чине не за рабање деце, него ради уживања, а потребно је волети Бога, а не уживање“³⁶. Слично и свети Атанасије Велики, ушита од некога о употреби родних органа, одговара: „Која велика употреба? Она по Закону, коју је Бог дозволио, говорећи: „растите и множите се, и попуните земљу“ (1 Мојс. 1, 28), и на коју је апостол указао, рекавши: „частица брак и постела неоскврњена“ (Јевр. 13, 4)? Или она по јавном мислу која се врши кријући и прељуботворио? ... Блажен је онај који у младости има јарам слободан, употребљавајући природу за рабање деце; а који чини разврат са блудницама и прељубочишницама, снаћи ће га казна коју Апостол прописује“ (Прељубочишницама и блудницама судиће Бог — Јевр. 13, 4)³⁷. Свети Никодим Светогорац, отац

³³ Исто, II, 17, ПГ. Т. 90, 989АВ. Дакле, као што се јасно види, код светих Отаца, не постоји ни трага од напред наведеног мишљења и учеша савремених богослова (као Јанараса и других са њим).

³⁴ Свети Максим, ПЕРИ АГАПИС II, 33, ПГ. Т. 90, 996А. У вези са овим ставом светих Отаца, не може човек да се ослободи утиска, да Јанарас и други са њим повијо богослови, чије смо мишљење видели раније, не чине ништа друго већ само лажну теологију својих страсти.

³⁵ Атинагора, ПРЕСВИА ПЕРИ ХРИСТИАНОН 33, ВЕПЕС, Т. 4, стр. 308. Упореди: Климент Александријски, ПЕДАГОГΟΣ II, 10, ВЕПЕС, Т. 7, с. 168—174. Из свега напред реченог, а особито из цитираних овде места, показује се јасно да после зачећа жене и за све време трудноће, супрушници нормално треба да се не састају, пошто у том периоду не постоји уопште разлог за то, сем сладострашћа, а то је увек грех ван брака или у њему.

³⁶ Апостолске установе VI, 28, ПГ. Т. 1, 985.

³⁷ Свети Атанасије Велики, I ЕПИСТОЛИ, ПРОС АМУН МОНАХОНТА. У ПИДАГНОН, изд. VIII, Атина 1976, стр. 577. Упореди: Свети Григорије Ниски, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 19, ПГ. Т. 46, 396С.

18-ог века, имајући у виду све раније Оце Цркве, има исто мишљење о овој ствари, које је изразио опширно у многобројним својим списима, а нарочито у Тумачењима посланица Апостола Павла (посебно: I Коринџанима, 7 глава; Ефесцима, 5, 22—23; I Тимотеју 4, 1—5) и у схолијама на свете Каноне (у „ПИДАЛИОН“-у, VIII издање, Атина 1976. године).

Из свега до сада реченога постаје очигледна истина да Црква и богопосли Оци њени примају, допуштају и благосиљају човеков брак у целом свету, јер, с једне стране, сада не постоји уистину други начин „размножавања“ осим кроз брак, а с друге стране, постоји велика слабост човечије природе према телесном стадоушћу, тако да брак долази као лек и помоћник човеку, да победи своју немоћ и живи целомудрено. Ово мишљење први је изразио свети апостол Павле, пишући: „Ради блуда сваки да има своју жену, и свака да има свог мужа“ (I Кор. 7, 2). Ово пак место код светог Апостола (као и толика друга) говори и да се брак дозвољава (блуда ради), и да је циљ његов целомудрије. Богонадахнути тумач апостола Павла, свети Златоуст, у истом духу пише о допуштењу брака: „Немој, дакле, оно што ти је због слабости дозвољено (тј. брак), претпостављати девствености, шта више не треба их ни изједначавати“³⁸. Исто тако свети Никодим Светогорац, тумачећи горе наведено место апостола Павла, озбиљно наглашава: „Рекавши Павле, да блуда ради треба да се дозволи брак, на уздржање и целомудрије покреће ожењене и удате... Због тога се и назива „брак частан“, јер чува људе у целомудрености тела, и спречава их да не чине блуд и прелјубу“³⁹. О „допуштењу“ брака, међутим, најјасније говори свети Григорије Богослов: „Брак је допуштен због страсти“⁴⁰ као „законита телесна веза“⁴¹. Али и он (као и сви остали Оци) захтева у браку целомудреност, говорећи: „Добро је узети се браком, само целомудрено, удвљујући себи део Богу, а не телесном савезу. Али је боље остати слободним од веза, отадајући све Богу и горњим (стварима)... Који је слушао у брак брине о супрузи

³⁸ Свети Јован Златоуст, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 15, ПГ. Т. 48, 545. Упореди: Теодор Н. Зисис, ТЕХНИ ПАРТЕНИАС, А. В. 15, Солун 1973, стр. 37—38.

³⁹ Свети Никодим Светогорац, ЕРМИНИА ИС ТАС 14 ЕПИСТОЛАС ТУ АПОСТОЛУ ПАВЛУ, издање II, Атина 1971, Т. I, стр. 253. По оном светом Оцу целомудреност у браку означава то „да само ради рабања деце треба да бива сједињење брачника, а не ради снастолубља“ (исто тамо). Ово није ништа друго до понављање дефиниције целомудрености светог Григорија Богослова, који пише: „Целомудреност је — не подати се задовољствима (тела); а подати се истима — ја називам распушћеношћу“ (Свети Григорије Богослов, ТОМИ II, ЕПИ ИТИКА, 31 ОРИ ПАХИМЕРИС, ПГ. Т. 37, 949А.).

⁴⁰ Свети Григорије Богослов, ПРОС ПАРТЕНИАС ПАРЕНЕТИКОС, ПГ. Т. 37, 634А.

⁴¹ Исти, ОРИ ПАХИМЕРИС, ПГ. Т. 37, 958А. Упореди: Исти, СИГ-КРИСИС ВИОН, ПГ. Т. 37, 651А.

и милој деци, а код девственника је сва брига о Христу“⁴². А свети Григорије Ниски несумњиво изражава став целе Цркве о овоме, када каже: „Нико да нас не сматра да одбацујемо икономију брака; јер нама циљ непознато да и он није лишен благослова Божијег“⁴³. У чему се управо састоји овај „Божји благослов“ на браку, објашњава свети Златоуст, говорећи: „Брак је добро, зато што чува мужа у целомудрености и не допушта му да потине идући на прелјубу“⁴⁴. На другом месту исти свети Отац још више наглашава овај смисао брака, пишући: „Видиш ли, да он (тј. Апостол Павле у I Кор. 7, 9) брак сам по себи нигде не прославља, по ради избегавања прелјубе, искушења, неузддржања“⁴⁵.

У овом догматском светлу показује се да нико од Отаца не говори о браку (у толико мање о „телесним односима“, јер брак се не своди само на њих) као о путу „богојављена и богопознана“, као што то чине неки новији богослови чија смо мишљења навели рашије. Свети Григорије Богослов наводи опширно све „успехе“ брака, који се своду углавном на цивилизацију, на земаљске идсале⁴⁶. Ову ђу браку плету „они који се слажу са својим ребром“ (тј. ожењени), али њих не наводе у овим „успесима“ брака теме духовног узрастања, тј. богопознања и обожења. Напротив, Оци говоре да, с једне стране, брак и што је у вези са њим представљају сметњу за узношење горе, а с друге стране, да је пут узношења пут чистоте, уз-

⁴² Исти, ИС СОФРОСИНИН, ПГ. Т. 37, 643А—644А.

⁴³ Свети Григорије Ниски, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 8, ПГ. Т. 46, 353А. Црква је осудила оне који су имали супротно мишљење о браку као „галоси“, као јеретике: Маркионите, Викарије и Манихејце. Упореди 31 Канон светих Апостола, као и каноне: 1, 9, 10 и 14. светог Сабора у Гаптри.

⁴⁴ Свети Јован Златоуст, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 25, ПГ. Т. 48, 550.

⁴⁵ Тамо 39, ПГ. Т. 48, 562.

⁴⁶ „Гледај, шта даје људима савез љубави мудри брак. Ко је научио (људе) желеној мудрости? Ко је проучио тајанства која скрипа у себи и земља, и море, и небо? Ко је дао градовима закон и пре закона ко је основао градове и са надахнућем пронашао вештине? Ко је научио пијаче и домове? Ко места за јубилантне игре? Ко појску за битку и словове за гозбу? Ко хор појаца у мирисном диму храма? Ко је укротио животиње? Ко је научио орати земљу и сејати биљке? Ко је постао у море за борбу са ветром прну лађу? Ко је, ако не брак, сједишио море и копно влажним путем и тајно оно што је било раздвојено једно од другог? То су дарови брака у том смислу. Али постоји нешто што је још више узвишено и боље. Свезаши везом брака ми замишљамо једно другоме и руке, и слух, и ноге. Захваљујући му (тј. браку), добијамо двоструку снагу па велику радост пријатеља и јак непријатеља. Заједничке брига смањују сметње. Заједничке радости постају угодније. Богатство даје већу радост због једнодушности. А код оних који немају богатство, једнодушност даје већу радост по богатство. Брак је кључ који отвара пут према чистоти и љубави“ (Свети Григорије Богослов, ПАРТЕНИАС ЕПЕНОС, ПГ. Т. 37, 541А—543А.). Као што се из наведеног цитата види, цела материјална култура има основ у браку, али не и духовна. Сви највећи философи (Капт и др.) и научници (Гесла) света били су слободни од брачне везе.

држања, или укратко речено, девственост. Тако на пр. свети Григорије Ниски, премда беше ожењен⁴⁷, пише: „... показано је да је немогуће другачије да се душа сједини с нетрулежним Богом, ако и она као Он не постане чиста кроз нетрулежност, како би сличним задобила слично“⁴⁸. Још касније о томе учи свети Григорије Богослов, говорећи о предности девства, и продужујући: „Напротив, супружанство или сасвим удаљује од Христа, због погубних распаљивања тела и сваке врсте светских брига, или се олако (једна) дотиче божанскога“⁴⁹. И ово слабо приближавање Богу у браку могуће је само кроз целомудреност. У противном „брак, онда нарочито се и лишава сваке похвале, када се неко користи њиме до пресићености“⁵⁰. Они који се састају „ненасито“ (акорестос) неће бити осуђени што би, можда, сам акт састајања у браку био трех, него због одсуства уздржања у границама Богом кроз Цркву постављеним, због неподвижавања за више, узвишеније циљеве. Кроз то умерено састајање они постају и остају за сву вечност „крв и тело“, која, по речи светог Апостола, неће наследити царства Божијега. Не реци ми: Па они се могу, можда подвизавати на другим плановима, и ипак задобити царство Божије. Свети Оци и историја Цркве нам сведочи да човек који само мисли на сладострастна уживања (у браку или ван њега, свеједино) неспособан је ни за какве подвиге, чак ни да мисли о вишим духовним стварима. Сладострасник и не помишља да треба да пости, да се моли, да се смирава — јер кад би то све чинио душе своје ради, без сумње показао би уздржање и у брачним односима. За таквога важе речи светог Григорија Ниског: „Који се предаје (браку) не по овом настојању (сходно са I Кор. 7, 5), сав постаје тело и крв, у којима не обитава Дух Божији“⁵¹. На другом месту исти свети Отац каже: „Као што изгледа, дакле, васпитана нас сећањем на велике оне пророке (тј. Илију и Јована) да се не заплешемо ни у какве брете светске; једна од тих брета је брак. (Он је) чак почетак и корен свих узалудних брига“⁵². Док тако види брак (и још, дабоме, частан), свети Отац хвали девственост, пишући о њој: „Ако неко хоће тачно да испита овога живота (тј. брачнога) разлику према девству, толику ће разлику наћи, колика је скоро између небеских и земаљских (блага)“⁵³. Свети Григорије Богослов у поређењу ова два начина живота, још је конкретнији, пишући о девствено-

⁴⁷ О томе он сам сведочи када пише о девству и вредности истога, говорећи: „Зато смо ми само посматрачи блага тихих (тј. девственика), и сведоци блаженства других...“ (ПЕРИ ПАРТЕНИАС 3, ПГ. Т. 46, 325В).

⁴⁸ Тамо, 11, ПГ. Т. 46, 368ВС.

⁴⁹ Свети Григорије Богослов, ПАРТЕНИАС ЕПЕНОС, ПГ. Т. 37, 563А.

⁵⁰ Свети Јован Златоуст, ПЕРИ ПАРТЕНИАС, ПГ. Т. 48, 557.

⁵¹ Свети Григорије Ниски, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 8, ПГ. Т. 46, 356D.

⁵² Тамо 7, ПГ. Т. 46, 352D.

⁵³ Тамо 3, ПГ. Т. 46, 325.

сти после Христа: „... Тада је засијало за људе светло девство, одвојено од света и које одваја од себе немоћи света, толико цењеније од брака и земаљских веза, колико се душа претпоставља телу, и широко небо земљи, колико је бољи неизменљиви живот блажених од брзопролазног живота, колико је Бог савршенији од човека“⁵⁴. Зато управо девство (а не брак) има такву силу „да Бога свде до заједничарења у човековом животу, а човека да узведе у себи ка жељи небеских (блага)“⁵⁵.

Брак не досеже у такве висине, јер „брак, иако частан (в. Јевр. 13), може достигати само дотле да не оскврљује онога који живи у њему, а да још предаје светост (или: „богопознате“, по Јаларасу) он сам није у стању, — то већ није ствар његове моћи, већ девства“⁵⁶. Свети Златоуст, одговарајући онима који питају: како је Аврам у браку достигао савршенство, а многе деве су погинуле (види: Мт. 25, 1—13), пише: „... нити је брак учинио таквим (тј. светим) Аврама, нити је девственост погубила оне несретне деве (Мт. 25, 12); но друге врлине душе прославили су Патријарха, и други породи живота предали су деве оне“⁵⁷. Исто тако, тумачећи речи апостола Павла (I Кор. 7, 16) „јер шта знаш жено да ако мужа спасеш“, исти свети Отац пише: „А шта ћемо ми, учитаће (неко), рећи Павлу, који говори: „шта знаш, жено да ако мужа спасеш“? и следствено признаје њену помоћ у духовним делима? И ја се с тим слажем: ја не удаљујем њу потпуно од помоћи у духовном, — Боже сачувај! — Но ја говорим, да она то чини онда, када се не бави брачним делима, већ, остајући женом по природи, достиже врлине блажених мужева... На тај начин, жена може спасти мужа не тиме, што се сједињује с њим, као жена, но својим еванђелским животом, што су чиниле многе жене и без брака... Ако се пак жена буде некрестано бавила женским стварима, то не само што му (мужу) неће донети никакве користи, него ће и штетити“⁵⁸.

Истинитост пак оваквог погледа и става светих Отаца о браку и девствености, и неоснованост погледа новијих богослова потврђује и сам живот Цркве. Највећи светитељи (богоподобници) и познаваоци божанских тајни нису највећи љубавници (ерасте) (мислим на човечанску, — плотску љубав), већ, напротив, највећи уздржљивци у сваком погледу. Пример тога? Сва житија Светих, и све богослужбене књиге, и сва дела свјетих Отаца. Док би сагласно са Данилом Хиоским, Христом Јаларасом и другима, требало да буде обратно.

⁵⁴ Свети Григорије Богослов, ПАРТЕНИАС ЕПЕНОС, ПГ. Т. 37, 538А. О овом предимству девства пред браком, говори читава дело Теодора Зиса, ТЕХНИ ПАРТЕНИАС, А.В. 13, Солун 1973.

⁵⁵ Свети Григорије Ниски, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 11, ПГ. Т. 46, 324В.

⁵⁶ Свети Јован Златоуст, ПЕРИ ПАРТЕНИАС 30, ПГ. Т. 48, 554.

⁵⁷ Исто 82, ПГ. Т. 48, 593.

⁵⁸ Исто 47, ПГ. Т. 48, 568—569.

Из свега до сада реченог могуће је извући закључак и кратко изразити учење Цркве о браку у следећој схеми:

1) Црква, следећи верно Господа Исуса Христа, Апостоле и свете Оце, ставља девственост изнад брака, јер „искожењем брине за Господње, како ће увести Господу; а жењен брине се за светско, како ће угодити жени. Друго је жена а друго девојка. Неудата се брине за Господње, да буде света телом и духом; а удата брине се за светско, како ће угодити мужу“ (I Кор. 7, 32—33).

2) Због слабости наше Господи и Црква дозвољавају и брак, благосиљају га и освешћују, и тако природно сједињење двога „у једно тело“ освешћују и чине Тајном. Телесни односи супружника у браку благословени су само ради рађања деце.

3) Црква снисходи слабости нашој још и више и трпи и односе „из слабости“ (оходно према I Кор. 7, 8—9) у браку, који имају као непосредни циљ рађање деце, него служе као лек против блуда и прелјубе (тј. против односа ван брака), не употребљавајући при том никакве сметње, ма каквог вида и природе за зашће детета, ако се то деси као последица општења. У овом случају човек треба да је свестан своје слабости и немоћи и да се смирава (а не да очекује вене — „богопознање и богоуподобљење“ за такве односе), падајући се да га Бог помиљује ради смирења његовог.

4) Црква даље од овога не може да снисходи, сматрајући као грех свако *средство* или *начин*, било природан, било вештачки, као средство ради избогавања рађања деце, зато што који тако чини, показује јасно да он гледа само на сластоушће као на једини циљ тих односа. Отуда постаје јасно зашто Црква такве одлучује од Божанског Причељивања светим и животворним Тајнама, као и све остале који се не саображавају одредби Апостола Павла о уздржавању у време поста и молитве (I Кор. 7, 5) и осталим Канонима Цркве у вези тога⁵⁹.

Епископ
† Артемије

⁵⁹ Види: Канон 69. светих Апостола и схолију на њега, ПИДАЛИОН, Атина 1967, стр. 94. Упореди: Каноне (и схолије на њих) 13. Пето-пестог Васеленског Сабора (исто, стр. 230); 3. Дионисија Александриског (исто, стр. 549—550); 13. Тимотија Александриског (исто, стр. 672—673); 5. Јована Постника (исто, стр. 702).

ОД БОГА КАО ВИШЕ СИЛЕ ДО БОГА КАО ЛИЧНОСТИ (о проблему богопознања)

„А ово је вечни живот да познају тебе
јединога истинитога Бога и кога си по-
слао Исуса Христа“ (Јн. 17, 3).

Познати некога или нешто значи признати пре свега да неко или нешто постоји за нас, за мене, за тебе а у исто време признати да је то то а не нешто друго, да је то он а не неко други, тј. идентификовати га. Проблем познања, а самим тим и богопознања је незаобилазан у свету који се стално мења. Јер ако све тече, и ако не можемо прстом указати два пута на исту ствар, поставља се питање: шта је истина овога света? Зато оно што идентификујемо у исто време га учинимо и истинитим. Истина, дакле, једне ствари или бића поистовећује се са идентитетом који јој дамо. (Нпр. истина једне ствари или бића за старе јелине бића је њена суштина, а за Јевреје моралност, као испуњење закона Божијег. И код једних и код других ове истине су биле вечне по себи и зато су и биле истите).

Али, идентификација некога нема само онтолошке последице по онога кога идентификујемо, већ се непосредно тиче и нашег идентитета, јер претпоставља с њим заједницу, везу, Јер, ако истина једне ствари, њен идентитет зависи од онога који је идентификује, онда и његов идентитет зависи од истине те ствари. Дакле, у зависности од тога шта је истина Бога и света за нас, зависи и наш идентитет, наша истина. (О овоме конкретније више речи касније). У том контексту Богопознање је онтолошка категорија за онога који познаје Бога.

Ако изузмемо људе који не верују у Бога, атеисте (у колико уопште постоје такви људи, јер сви људи имају некога бога или идола од кога зависе, а атеисти се упросто боре против једнога Бога кога прво морају да идентификују да би били против њега бранили свога бога), богопознање је проблем који заокупља не само оне који говоре о Богу као верујући људи, већ уопште сваког човека. Проблем познања Бога, дакле ако је неизбежна тема у људском животу, онда он није у томе да ли неко познаје или не познаје Бога, већ као каквог га познаје. А у зависности од тога како различити људи схватају, познају Бога и како Бог изгледа једнима а како другима, имамо различите личности, идентитете, цивилизације, али и религије и бого-словња.

Међутим, упоредо са овим постављало се и питање, и данас се оно поставља, да ли се Бог уопште може познати. С обзиром

на оно што код већине људи значи овај појам Бог, као нешто апсолутно трансцендентно у односу на свет, одговор на ово питање је све чешће негативан, и то на жалост и у Црквеним круговима. Ова појава је утолико данас негативна и опасна по наше друштво, које је својим начином постојања и онако произвело многе идоле и лажне богове, јер му не дозвољава да посна истишитога Бога, а оно ће неминовно имати некога бога, док у самим теолошким круговима прети да укине саму теологију — реч о Богу. У осталом како је уопште могуће веровати у Бога а у исто време га не познавати? (Символ вере православне Цркве јасно говори о једном конкретном Богу Оцу и Сину и Св. Духу). Овај проблем одбијања да се говори о Богу зато што је Он апсолутно нешто друго у односу на свет потресно је идентификован данас са оним што називамо апофатичким или негационим богословљем. Јер, апофатичко богословље не подразумева апсолутно ћутање кад је у питању Бог, као што то на жалост многи мисле, већ један посебан метод којим се познаје Бог.¹ Свакако о апофатичком богословљу, тј. богопознању и како је оно представљено код Лосског може се доста говорити. Тачно је то да је ова врста богопознања била присутна у светоотачком богословљу, и рекао бих да је у односу на катафатичко, позитивно богословље допуна у Богопознању.² Међутим, апофатика се не може поистоветити са мистичношћу, и екстатичним богопознањем, и то као супротстављена катафатичком као рационалном богопознању, као што каже о. Д. Станилоје у поменутој књизи, следећи идеје Лосског. О чему се конкретно овде ради говорићемо касније. За сад је довољно напоменути да се у апофатичком богословљу не ради о негирању могућности богопознања, већ о методу како познати Бога.

Дакле, ако је познање Бога за нас онтолошка категорија, као што се то и види из речи ап. Јована које смо на почетку навели, поставља се питање: на који начин је могуће Бога познати, и као каквог га познајемо? Друго, како знање Бога може значити за нас вечни живот? На ова питања ћемо покушати да одговоримо у овој студији користећи пре свега светоотачко искуство богопознања забележено у делима Св. Максима Исповедника.

Али да почнемо прво са питањем, како ми познајемо свет и да ли се тако исто и Бог може познати, а затим ћемо покушати да објаснимо како Бог познаје свет, да би на крају одговорили на питање како познати Бога? Јер, како каже ап. Павле ми смо позвани да познамо Бога онако како је Он нас прво познао (1 Кор. 13, 12).

ИДЕНТИФИКАЦИЈА СТВАРИ

Метод сазнања уведен још од Аристотела, а то је познање ствари умно и искуствено на основу ствари по себи, по природи и њеним својствима и на основу општих идеја које добијамо путем искуства са другим стварима, а којим идентификујемо све што постоји,³ још увек је данас доминантан у науци, али на жалост и у теологији. Наиме, на основу умних способности и искуства која се темеље на основу природе и њених својстава ми идентификујемо ствари и бића поступајући на следећи начин.

Прво констатујемо, на основу природе да нека ствар или биће постоји. Затим, констатујемо да је то та ствар а не нека друга, описујући ту ствар не само на основу њене природне форме, која је у исто време и њена ограниченост, већ и на основу природних својстава. Затим на основу искуства, што укључује функционална — употребна својства, а кад су у питању људи, поред природних, и на основу њихових моралних квалитета, констатујемо истинити идентитет једног бића или ствари. То је данас још увек научни метод којим познајемо, идентификујемо ствари и бића, али он има и примену код најширег слоја становништва. А у овај на око јединствени метод садржани су и јелински и јеврејски и савремени западно-латински методи који сваки по себи има неке специфичности, које се темеље између осталог и на њиховим религијама и културама. Да их анализирамо редом.

Јелински приступ свету односи се на интересовање за свет и његову идентификацију у контексту његове суштине. Суштина ствари је истина те ствари и зато је она од увек интересовала грчког човека и филозофа и ствар јесте ово или оно у зависности од њене суштине. Тај процес познања подразумевао је најпре да суштина постоји. Затим, се идентитет одређивао на основу суштине и њених својстава, као и на основу облика, форме као конкретних начина постојања те суштине. Међутим, будући да су конкретна бића и ствари у свету пролазна, постављало се питање шта је то у њима непролазно што би свенуло могло да покаже њихов идентитет, тј. шта је истина тих бића и ствари. И одговор је био различит, у зависности од тога шта је ко подразумевао под истином. На пример за Платона истина једне ствари је била идеја те ствари која је из вечног света идеја, док је за Аристотела, нпр. то била суштина те ствари. Својства и форме, као што су на пример: лепо, добро, округло, троугласто, по неким, као што је то говорио Платон, били су појмови из вечног света појмова, идеја, а неки опет нпр. Аристотел мислили су да се они садрже у самој суштини (у врстама), те да смо на основу претходних искустава

¹ Види В. Лосски, Мистична теологија источне Цркве, Солун, 1973. посебно с. 23—45.

² Упореди Д. Стапилоје, Православна догматика I, Београд 1993, ст. 85—111.

³ Упореди Аристотел, физика.

дошли до њих и сада их само примењујемо на новој ствари да би је идентификовали. (Овакав начин сазнања бића и ствари присутан је и у Св. Писму Новог Завета). Но било како било, и један и други став упућују на то да се једној ствари, или бићу идентитет одређује на основу њене суштине.

Овај начин одређења идентитета света и ствари у свету, на и Бога рекли бисмо, доминантан је још и данас у философији и сачињава темељ сваког тнсеолошког система. Међутим, што се тиче данашњег начина сазнања, а њега би требало свакако имати у виду кад говоримо о проблему Богопознања јер он апсолутно не може да одсуствује кад говоримо о Богу, он садржи још и јеврејски и савремени, западно латински, да га тако назовемо, метод сазнања. За разрешење нашег проблема потребна су оба приступа, тим пре што је јеврејски приступ Богу доминантан не само у Св. Писму Старог Завета, већ и Новог. У чему се они састоје?

Јеврејски приступ свету је првенствено везан за одређење његовог идентитета и идентитета свих других ствари и бића из њихове односности са Богом, мереног моралним законом. То значи ствар јесте нешто и неко јесте не захваљујући прво и искључиво својој суштини, већ њеном односу према Богу, или бића у његовом моралном односу према Богу. (На питање, дакле, шта је свет, јеврејски одговор би био Божија творевина). А тај однос се најчешће, кад су у питању људи, мери испуњењем моралног (Божијег) закона. (На пример, на питање ко је Аврам одговор извире из Аврамовог моралног односа према Богу. На истој основи су Јевреји савременици Христови постављали питање ко је Христос и давали одговоре моралне садржине. За разлику од њих Јелини постављају питање идентитета Христовог на основу његове природе, шта је Христос по природи и давали одговор Бог). Истинитост једног бића, а и сваке твари код Јевреја мери се на основу тог њеног моралног квалитета и односности.

Савремени, западно-латински приступ идентификује ствари и бића на основу њихове корисности за човека. Ствар или биће јесте у колико је корисна и њен идентитет се одређује у контексту њене употребе. Установљење закона у римској цивилизацији имао је за циљ и организацију света како би он био што кориснији. И у оквиру ове организације ради корисности одређује се и идентитет ствари и бића. Овај начин идентификације света данас је углавном заступљен на Западу. Важан је за нашу проблематику у толико уколико човек ако живи у оваквом свету, он се тако односи и према познању Бога, његовој идентификацији. Нешто постоји и јесте то а не нешто друго, тј. истинито је ако човек од тога има користи, односно у контексту њене функционалности. (Нпр. многи данас управо због тога одбијају да верују у Бога зато што не виде никакву корист, потову ако Бог одмах не одговара на њихове молитве, он је бескористан, тј. не постоји). У контексту свакодневног

живота свет се идентификује на основу његове корисности за човека (то се види и кроз имена којим се именују неке ствари управо утмељене на њихову употребну вредност као што су: телевизор, канцеларија и томе слично).

Међутим, то не значи да ова прва компонента коју смо навели као провлађујућу код Јелина није присутна и на Западу, као и ова такозвана јеврејска. Дакако да је присутна, али је ова прва наглашенија код Јелина, ова друга код Јевреја а ова трећа на Западу.

Дакле, начин познања, идентификације некога или нечега који је у прошлости примењиван, и који се и данас примењује, садржан је у опису, карактеризацији ствари или бића на основу својстава те ствари или бића, а која су природна, употребна, или морална. Која ће од ових својстава преовладати, а преовладаће она за која везујемо истину једне ствари, зависи и идентитет једне ствари или бића.

Међутим, поред овога идентитет једног бића зависи и од односа који има онај који познаје са оним који је предмет познавања. Ако је друштво хелонистичко и потрошачко, као што је то случај са савременим друштвом онда ће ствари и бића бити одређивана на основу њихове употребне вредности у циљу задовољства које пружају. У колико опет морал преовлађује, то ће моралне категорије бити пресудне у њиховој идентификацији. У колико је пак, однос онога који познаје са оним што се познаје рационалан, онда идентитет те ствари је везан за њену суштину.

На основу горе поменутог метода познања, изузев донекле јеврејског, могли би слободно констатовати да је истина света његова природа, његова суштина, или пак извире из његове природе. Оно што је непролазни и трајни идентитет свега што постоји у свету то је њихова суштина, а то значи да је истина света суштина.

Међутим, запитаће се неко: зашто овај метод познања не може да се примени на познање Бога?

Ако би покушали да овај метод применимо у познању, идентификацији Бога то би подразумевало следећи поступак: прво констатацију да Бог постоји на основу његове природе. Затим, анализом његове природе и њених својстава, употребне његове вредности за нас, као и поређење са другим природама, дошли би до одговора на питање ко је или шта је Бог. Али ако би све ово применили у процесу богопознања, то што би идентификовали на основу оваквог метода понајмање би био Бог. То би била једна ствар и ништа више. (Упркос овоме овакав метод богопознања је све присутнији у православним догматикама. Прво се говори о Божијој суштини а затим о Св. Тројици).

Св. Оци су увек наглашавали да Бога не познајемо по природи и на основу његове природе. Под овим треба разумети прво да је Бога немогуће познати због његове несазнајне и

необухватљиве природе, али не само то, већ и да се Бог не може познати горе наведеним методом. И то из два разлога: а) ако би Бога одредили на основу горњег метода, тј. природи, ко је Бог, онда би га аутоматски ограничили, а самим тим и игнорали да је Бог. Јер, идентитет који се описује појмовима као што су, свемогућ, свудаприсутан, љубав, добар итд., колико год ови појмови били велики они су ипак из искуства створене природе и самим тим су ограничени, а Бог је неограничен, и идентификују Бога не као личност, већ као ствар. С друге стране, ако признамо да нису из нашег искуства, одакле нам тада (можда из света идеја, али то би значило да свет идеја сапостоји са Богом) и шта тада значе? (Међутим, сумњам да неко од нас не зна и не схвата шта значе ови појмови. Ми их управо употребљавамо и у нашем животу). б) ако би Бога идентификовали на основу природе, па макар његов идентитет изражавали и таквим методом као што је апофатички, јер апофатика се у суштини односи на негацију створене природе да би схватили на основу тога шта Бог није оно што он јесте, онда би опет Он неминовно постао наша творевина, а то значи да би постао ствар, објект што онет води у игнорисање Бога. Апофатичко богословље је управо из разлога апсолутне Божије трансценденности у односу на свет и уведено као метод Богопознања од стране светих отаца, али оно у суштини не може да трансцендира Бога на овај начин, већ га напротив поново уводи у сверу створености и од њега чини ствар, када покушава да из апсолутно несазгајнога Бога по природи изведе његов идентитет. Бог је за свете оце апсолутно несазгајан по својој природи, али ово није пресудно у одређењу Бога јер његов идентитет за њих, као што ћемо касније видети и не изири из Божије природе.

Међутим, ако се сложимо да су ове констатације тачне, зар се онда не намеће питање, како су Св. Оци познати Бога, будући да су о Богу и те како говорили. Који су они метод користили ако је овај кога смо горе навели неупотребљив? Одговор на ово питање је обично катафатичким методом, што често подразумева рационални пут ка богопознању. И он се код неких обично противставља апофатичком методу, или се пак код неких теолога ова два комбинују. Мишљења сам да ово не би требало тако брзо схватити. Нити се ради о искључивости апофатичког у односу на катафатичко богословље, нити просто о комбинацији ова два. Ради се о једној врло битној ствари коју можемо разумети једино ако посматрамо шта је за свете оце то што чини истину Бога, његов идентитет? Ако би одговор на ово питање био да је то Божанска суштина, онда би свакако апофатички метод богопознања био једино меродавни, јер, будући да се Бог нама није открио по суштини, једино негацијом постојећег света можемо донекле изразити и несазгајни Божији идентитет. Ово би међутим у теологији створило многе нерешиве проблеме који нису у вези само са богопоз-

нањем, а то су: а) Ако се Бог нама није открио по суштини као што и није, онда нам није открио ни истину о себи. А ако ми не познајемо истинитог Бога, онда не само да не можемо говорити да је наш Бог прави, истинит, већ тада ми немамо ни спасења, јер немамо заједницу с Њим. Међутим, мишљења сам да Црква није говорила о Богу велујући његову истинитост и његов идентитет за његову природу, већ о Богу који је личност и зато сви ови проблеми нису ни постојали у Цркви, све до некијег времена када се ово заборавило. Но о томе шта чини идентитет Бога говорићемо касније. Овде ћемо се прво забавити проблемом истинитости нас људи, јер ово је једини пут да схватимо шта су оци Цркве говорили о Богу. Дакле, шта је то што нама људима даје идентитет, истинитост, да смо то ми а не неко други, да је то Петар а не Марко, Павле или неко трећи?

ПОЗНАЊЕ ЧОВЕКА КАО ЛИЧНОСТИ СЛОБОДОМ, ЉУБАВЉУ

Већина од људи данас познаје и види истину неких човека у његовој природи, било да су ту ради о истини која је везана за духовну природу, као што је бесмртност, вечност душе, што приближује Платону и његовом вечном свету духова, идеја, или пак о вечности, непролазности материје, природе што упућује више на Аристотела. Ту су свакако и други чиниоци на основу којих одређујемо људе, природна својства свих врста, употребна највише, а затим умна, морална, национална. И то зато што се примењује метод познања кога смо горе навели. Захваљујући оваквој идентификацији људи су нам постали, мање више сви исти, постали су ствари, или у најбољем случају безлична бића која користимо на овај или онај начин ради задовољења својих страсти ради којих их и познајемо да су то а не нешто друго, да је то тај човек а не неко други. И, тај њихов идентитет за нас је врло променљив прво због природе која се стално мења, а затим и у зависности од тога који су наши прохтеви на основу којих их идентификујемо актуелни.⁴

Међутим, и поред тога што се већина људи служи овим методом познања људи, ти исти кад је у питању њихов идентитет не желе да буду познати на тај начин, то јест не желе да њихова истина буде везана за њихову природу, било да се ради о духовној, било о материјалној, и њеним својствима и специфичностима. Желе да их немо позна као личност, слободно из љубави, а не као душе или тела, са њиховим специфичностима, као и не на основу њихове природе и моралног понашања. А то је захтев да се изађе из свега ствари и анонимности и уђе у свет апсолутних и непоновљивих личности. (На пример

⁴ Упореди Л. Пираделло: Један, хијадан и сто хиљада, Београд 1967.

када нас неко представља цеском и при том нас описује на тај начин што нас упоређује са другима, никад нам се то не свиђа, па макар и најбоље епитете употребљавао. Зашто? Зато што желимо да смо неупоредиви, непоновљиви, апсолутни. И зато такви људи, са таквим захтевима, не пристајући да буду познати као ствари свој идентитет често данас заснивају на самосазнању и самоосећању, утемељујући своју личност на психолошким и природним расположењима и својствима, на себи самом. Али питамо се, одкуд овај захтев код људи за другачијим идентитетом који се не везује за природу и њене специфичности, ако идентитет извире једино из природе? Друго, да ли је уопште могуће имати идентитет, кад су у питању људи а да он не извире из природе или моралних закона, и да у исто време то буде трајни, истинити идентитет?

У неким трагичним ситуацијама, као што је смрт детета једне мајке, или губитак једне вољене личности показује се једна сасвим нова димензија људског идентитета, личности. Смрћу једног вољеног детета мајка констатује ненадокнадив губитак, огромну трагедију која се ничим не може ни оправдати ни надокнадити, а то управо указује на идентитет детета који је апсолутан, непоновљив а који као такав тад не може да извире из природе, нити онет из његових моралних квалитета. У противном не би постојала никаква трагедија. Једино изгубљено дете би могла надокнадити и заменити друга деца која постоје, или пак једно друго које би иста та мајка могла да роди. Међутим, зашто једино изгубљено дете не може да надокнади друго? Шта овом детету даје овај апсолутни и непоновљиви идентитет, на основу кога је и заснована трагедија његовог губитка, ако то није природа и њене специфичности? Једини одговор је његова личност. Човек је апсолутан и непоновљив не као природа, већ као личност. Међутим, шта је то што човска чини личношћу?

Ако би претпоставили да је неки човек личност, тј, апсолутан и непоновљив, на основу природе и природних својстава, или пак због моралних својих квалитета, или корисности не-коме, зар се не би могла наћи друга деца која су и овако исте природе, и сва су са специфичним својствима, и да буду такође добра и корисна, да замене једино изгубљено?

Одговор који је данас прихваћен од већине људи када је у питању одређење овог проблема шта човска чини личношћу, јесте његово самосазнање. Што је човек свеснији себе, самосвеснији, он је утолико већа личност. Међутим, колико год ово, на први поглед, било убедљиво, то се не може прихватити из два разлога: Први је што би тада онет човек био ствар, јер се самосазнање увек одвија на основу природе и њених својстава, као и на основу искуства из кога премо појмове којим себе описујемо као „Ја“ у супротности са „Ти“. Друго, ако би претпоставили да неко нема исправан механизам за сазнање, онда то значи да он није личност и да тада не мора

сваки човек да буде личност, јер нема самосвести о себи. Али, ово демантује опет један случај мајке која у свом изгубљеном детету види трагедију губитка његове личности, без обзира што је дете могло да буде робно дефектно, како по природи, тако и по свом менталном оклопу. Али ако ни природа, ни самосазнање, ни морални квалитети не чине једног човека личношћу, шта је тад то што га чини личношћу? Одговор може бити само

о. Георгије Вукковић

један: слободна љубав друге личности. Зато што га воли, мајка у свом детету види један апсолутни идентитет. Другим речима, само слободна љубав једне личности према другој може ову учинити апсолутном, мимо свих природних, моралних и функционалних својстава. Напротив, сва ова својства и још хиљаду других не могу учинити од једног човека апсолутну личност, али то љубав може. Другим речима, само једна друга личност може учинити једног човека личношћу, апсолутним и непоновљивим бићем и то једино ако га воли, слободно и без икаквог користољубља.

С друге стране, једна личност може бити позната од друге, и то онег као личност а не као природа, једино ако ова слободно себе жели да открије, да дозволи да буде позната. А то ће се десити једино ако и ова друга личност воли. Иначе ако неко неће, не жели, не воли да буде познат од нас као личност, ми га не можемо познати. Можемо га познати као ствар, стварајући о њему досије података на основу његовог живота и природе, али никад га нећемо познати као личност.

Дакле, закључак би био да личност извире из слободне заједнице са другом личношћу и једна личност једнако је заједница са другом личношћу. И онај идентитет који из те заједнице извире, апсолутан је и непоновљив.

Међутим, у тој идентификацији човека која се оснива на слободној љубавној заједници, у којој неко познаје неког као једну коакретну и апсолутну личност, и сама личност која познаје, која воли постаје апсолутна, зато што постаје део ње, ова јој даје ипостас, јер управо и она воли. (Зато ону личност коју прогласимо за нашу, ми њу и познајемо, јер је волимо, и на њој оснивамо своје постојање, своју сигурност). Јер, чинити неког апсолутним зато што га волимо, чинимо га истовремено и извором свога идентитета. А да је то тачно то показује бол који се јавља за једном изгубљеном вољеном особом. Јер апсолутност другог управо извире из тога што је он за нас апсолутна личност, тј. наша личност. Иначе да није тако, смрт једне вољене личности никад не би била за нас трагедија, као што није трагедија смрт било ког човека кога нисмо познавали, волели, јер није за нас личност, није наша личност. Љубав подразумева да волимо и да смо вољени, тј. да некога чинимо тиме апсолутном личношћу и у исто време да познајемо и да смо познати.

Једном речју, познати некога слободно значи волети га а тај однос према њему чини га за нас апсолутном и непоновљивом личношћу. С друге стране, познати некога као личност значи имати са њим слободну, љубавну заједницу, односно познати га љубављу, а не на основу његових својстава и употребне вредности, и истовремено значи бити познат љубављу а то истовремено и нама даје лични, апсолутни идентитет.

У овоме и јесте разлика између ствари и личности. Да ли ће неко за нас бити ствар или личност зависи од врсте од-

носа који имамо са њима. Ако волимо слободно чинимо некога апсолутним, ако га пак познајемо на основу природе и њених специфичности, што аутоматских укључује његову употребу, чинимо га стварју.

Ово ће бити јасније ако погледамо како су светлост и говорили о Богу и о Божијем идентитету, тј. ко је наш Бог у кога верујемо и одакле извире Његов идентитет. Јер на крају крајева ми људи смо створени као иконе Божије.

ХРИШЋАНСКИ БОГ ЈЕ ОТАЦ – СВ. ТРОЈИЦА

Бога у овај свет открива Господ Исус Христос. Ми смо Хришћани пре свега зато што верујемо у Бога кога нам открива Христос, тј. зато што познајемо Бога Господа у, и кроз Исуса Христа. А Христос нам открива Бога Оца.⁵ Дакле, на питање ко је Бог, Хришћанска Црква одговара: Отац. Ово је уосталом и библијски појам о Богу. Међутим, овде можемо поставити питање: одакле извире овај Божији идентитет?

Оно што би на самом почетку требало искључити као извор овог Божијег идентитета, да је Бог Отац јесте свет и стварање света. Наиме, по хришћанском учењу свет није постојао вечно већ је створен ни из чега, што аутоматски искључује ову везу. У противном, ако би Бог био Отац у односу на свет, онда је и свет вечан ако је Бог Отац вечан, а ако свет није вечан онда пре него да створи свет Бог није био Отац. Онда шта је био, ако није био Отац? А, као што ћемо касније видети, ако Бог није Отац онда и не постоји.

Међутим, Бог је Отац у односу на Сина и Духа а не у вези са светом. Како и на који начин?

Учење Цркве о Богу Оцу је произашло управо везано за Господа Христа и то из противљења Аријевој јереси по којој Господ Христос није Син Божији, већ творевина Божија, најсавршенији човек, али не и Бог. Ово учење Црква је одбацила из простог разлога што, ако кажемо да је Христос творевина Божија а не Бог онда Христос не може бити спаситељ света. Дакле ако Христос и поред тога што је човек није и Син Божији Савечан Богу Оцу, који се касније ради нашег спасења оваплоћено поставио човек, Он није ни спаситељ света. Ово је управо био и повод да се одреди како Божији идентитет Оца тако и на који начин Бог јесте то што јесте, Отац који рађа Сина и од кога изхodzi Св. Духа – Св. Тројица. Како и на који начин су то светлост и оци објашњавали?

Св. Атанасије Велики је у контексту постојања Сина и Аријевој јереси прво говорио да треба разликовати постојање Сина Божијег и света. Син не постоји на исти начин као и свет. Син није створ Божији него је рођен из суштинне Оца. А тво-

⁵ Види Јн. 14, 9.

ревина свет је створен вољом Оца. Свет се управо разликује од Сина, тиме што је створен вољом Оца а Син је рођен из суштине Очеве. Постојање света је последица слободе Божије и није из суштине Божије, а Син је рођен из суштине Бога Оца.

Међутим, ово рођење Сина не треба схватити тако, каже Атанасије, као да је он рођен мимо воље Оца из природе божанске пужно (тако што божанска природа сама по себи постоји и што има својство да рађа), него да Бог Отац вечно љуби и жели и рађа Сина. Јер, додаје Св. Атанасије, Бог Отац је и своје постојању, својој суштини узрок, хоће и постоји и Сина вечно жели и љуби, тј. узрок је постојања и Сина, јер је и Син исте суштине са Оцем. Али ову слободу Оца не треба разумети као избор, тј. да је Бог Отац могао и да не постоји, и да је могао и да не роди Сина, као што је то случај са стварањем света слободом Божијом. Стварање света значи да свет некад није постојао, већ га је Бог слободно створио из небића. Ако би ово било исто и у погледу Божијег слободног постојања, то би подразумевало да некада Бога није било па је после настао, што Св. Атанасије није хтео да каже. Ово су касније савршено објаснили свети кападокијски оци, говорећи да је овде реч о томе, да је Отац узрок постојања Божијег а не суштина, и да Бог постоји слободно а не по нужности суштине. Али какве ово везе има са идентитетом Бога Оца?

Има и те како везе и то велике. Идентитет Бога Оца извире из љубавне заједнице са Сином и Духом, и тај исти (идентитет) Отац чини да Бог постоји. Јер ако је Отац узрок постојања и самом себи, он је истовремено узрок и постојања Сина и Духа, јер су они исте суштине. Међутим, поставља се питање, да ли је Бог Отац само зато што је узрок постојања самоме себи и својој Божанској суштини или због нечега другог?

Ако прихватимо да је Бог Отац у односу на своју суштину Отац, јер име Отац за свете Оце је било име за заједницу са другим, (са Сином), онда би то значило да је Бог самога себе родио и зато је Отац, јер Отац је име за везу, однос који се оснива на рађању. Међутим, очигледно да није јер је Отац за свете оце био нерођен. Нити га је ко други родио, нити је он родио самога себе. Јер и у једном и у другом случају престао би да буде Бог. То да је Бог Отац узрок постојања Божијег, што значи да постоји слободно а не по дужности односи се на то да Он постоји слободно јер рађа Сина и исходи од Њега Св. Дух и зато је Отац. Јер као што смо видели Отац је узрок постојања суштине и зато суштина не може да постоји никад гола, оно што је и Св. Василије Велики говорио, већ оно прво што постоји у Богу, први узрок то је Бог Отац. А ако име Отац указује на заједницу са иским, са Сином, онда је Бог Отац зато што има Сина а не сам по себи.

Дакле, Бог је Отац не сам по себи, нити у односу на своју суштину, и самосазнање о себи, већ у односу на Сина и Духа.

А ако је тако онда је Један Бог Св. Тројица. Ово ће касније потврдити како Св. Григорије Богослов, тако и Св. Максим Исповедник,⁶ говорећи да је име Отац име за заједницу, и то у каквом односу, заједници стоји са Сином, односно да је личност начин постојања природе као љубавна заједница са другом личношћу. Зато, ако је Бог вечни Отац, што нема сумње, тада вечно има и Сина. Ако пак нема Сина, не постоји ни Отац, али тада не постоји ни Бог јер Отац је узрок Божијег постојања.

И што је најважније Божији идентитет се не заснива на суштини и њеним својствима, већ на слободној заједници, љубави Оца према Сину и Св. Духу, а овај идентитет је вечан и непроменљив, зато што је заједница Оца и Сина и Св. Духа вечна и непроменљива.

На основу горњег излагања, закључили смо да је Бог у кога верујемо Отац који вечно има Сина и Св. Духа и да у заједници са Сином и Духом јесте Отац, тј. познаје себе као Оца. И то на тај начин што Отац вечно љуби Сина и Духа, али и Син љуби Оца и познаје га као свога Оца. И да овај начин познања, тј. слободном љубављу у контексту Божијег постојања има онтолошке последице.

Сада нам остаје да видимо како Бог познаје свет, нас да би на крају могли да схватимо на који начин ми можемо познати Бога, јер као што рече Ап. Павле да познамо Бога као што је Он нас прво познао.

БОГ ПОЗНАЈЕ СВЕТ У СВОМЕ СИНУ КАО СВОЈУ ВОЉУ⁷

Често су различити свети оци говорили, а међу њима је и Св. Максим, о томе да Бог познаје свет и пре него да га створи. То је било прихватано као нешто разумљиво само по себи, будући да је појам о Богу налагао и то да је Бог свезнајући. У делима Св. Макарија, као и код других отаца, ово знање Божије о свету и пре него да свет буде створен, поистовећивало се са логосима твари који претпостоје у Богу пре свих векова и који су у Богу Логосу-Сину Божијем. Шта више Бог је и створио свет на основу Његових логоса о свету и разумљиво је било да и познаје ту своју творевину на основу тих логоса кроз Бога Логоса кроз кога је и створио свет у Духу Светом.

Међутим, појам „Логос“ кроз кога Бог познаје прво самога себе а затим и све оно што је створио, није значајно исто што и код јединских философа и мислиоца. Логос је код Јелина значајно пре свега умну категорију, мисаони израз, замисао, знање. То је резултирало прво схватањем да је Божији Логос

⁶ Види Св. Максим PG 91, 1265D. Упор. Св. Григорије Богослов, Теолошка Беседа 3.

⁷ Види 1 Кор. 8, 3.

-Син Божији знање Божије, као његова умна категорија, а не личност, као једно биће које сапостоји према (πρός) Богу Оцу, а затим је у контексту Божијег идентитета, као и познања света значило да Бог познаје, идентификује себе на основу самосазнања о себи на основу своје природе, а затим и свет на основу његове природе, а затим идеја о свету које Бог вечно има у свом уму. Овакво схватање се може наћи чак и код неких хришћана,⁸ а то због тога што је Логос Божији поистовешћивач са мисаоним органом Божијим којим Бог познаје не само свет, већ и самог себе. (Овом схватању је допринело старојелинско учење о Богу као свезнајућем уму који увек има знање-Логос, јер ум никад не може постојати без знања, а то значи прво самосазнање о себи). Јер Бог као ум увек има Логос, знање, а затим и знање, идеје о свему, па и о свету, и зато су те идеје о свету, тј. вечно Божије знање о свету смештене у Логосу Божијем. И кад се овакво схватање препрело на проблем познања света од стране Бога оно је било аутентично са јелинским схватањем сазнања, и што је још трагичније као такво и данас постоји кад је реч о сазнању Бога.

Међутим, када Св. Максим говори о познању света од стране Бога он јасно указује на то да Бог познаје све оно што је створио у Логосу своме и кроз Логос као кроз личност и у Личности Сина, јер је све Логосом и створио,⁹ а Логос Божији је личност, Син, Друго Лице Св. Тројице. Зато је он Божанске Логосе о свету поистоветио са вољом Божијом о свету, Његовим жељама а не са мислима, идејама и рационалним појмовима.

Један карактеристичан напис у делима Св. Максима а који се односи на познавање света од стране Бога ово и потврђује. А ради се о одговору који је дат у делу Св. Максима на питање јелина упућено хришћанима како хришћани верују, како Бог познаје свет. Да ли га познаје тако што умна бића познаје умно а чулна чулно? Св. Максим одговара да Бог не познаје нити умна бића умно нити чулна чулно. Јер није могуће да Бог, који је изнад створених бића, познаје ова на начин како ова створена бића познају једно друго. Већ, додаје Св. Отац, Бог познаје бића као своје жеље, додајући одговору, како сам каже, логичку потврду: „Ако је (Бог) вољом све створио што нико не спори, и ако Бог познаје своју вољу, што је опет поштено увек говорити..., Бог дакле, познаје бића као своју вољу“.¹⁰ А то се да објаснити по Св. Максиму једино ако прихватимо да Бог све познаје, па и самога себе, у Личности свога Сина-Логоса. Али како то треба разумети? Шта значи

⁸ Упореди Св. Јустин Мученик, Апологија.

⁹ Види ЛГ 91, 1077Ц, Упореди Кол. 1, 16.

¹⁰ Види Св. Максим, ПГ 91, 1085АБЦ, српски преспод БЕСЕДА бр. 1—2/92, Н. Сад, с. 21.

сазнати нешто у Личности и кроз Личност и то вољом а не умом?

Ово се да објаснити и разумети једино у контексту горе показаног сазнања некого као личност и у личности. Објашњавајући ово сам Св. Максим каже да Бог познаје све што је створио у своме Сину Логосу јер је све створио кроз Сина и у Сину, и познајући Сина познаје све у њему као Сина. А будући да Бог Отац познаје свога Сина љубављу својом, зато што га из љубави, тј. вољом, слободно вечно раба, право је онда говорити да Бог и творцину своју познаје, на основу своје воље, љубављу. И та његова љубав према свету, којом и познаје свет у личности Сина вечна је зато што је Син вечан. И то упркос томе што свет по природи не постоји вечно, Бог га познаје међутим, вечно зато што га, као што рече Св. Максим, не познаје на основу његове природе, већ на основу личности Сина у коме је сваку природу, било духовну, било материјалну и створио,¹¹ и зато га познаје као своју вољу.

Дакле, да би Бог познавао свет од вечности и поред тога што овај не постоји вечно нема другог пута него да прихватимо да Бог не познаје свет на основу природе света већ на основу Личности и као Личност свога Сина. У противном ако би га познавао на основу природе тада свет треба да постоји вечно по суштини, да би га Бог познавао. А ако пак овај, ипак не постоји вечно по суштини, што је Црква и учила,¹² онда остаје или да га познаје у личности и као личност, или Бог није познавао свет пре него да овај буде створен. Али ако је тако онда се поставља питање како је Бог створио нешто што не познаје, јер очигледно пре него да свет буде створен по природи није постојао а то значи да га Бог није ни познавао. А ако га не познаје од вечности тада је свет настао случајно, мимо знања Божијег.

Да би решили овај проблем и створености света али и то да га Бог вечно познаје на основу његове природе, неки су прибегли методу Платоновом по коме Бог познаје свет и пре него да га створи и то на основу идеја о стварима, о свету. На основу тих идеја Бог од вечности познаје свет или га ствара у једном тренутку када је то Он хтео. И то стварање, другачије речено и јесте у томе што Бог ствара савршене облике, конкретне ствари и бића, на основу света идеја које користи као прототипе — идејни нацрт. Али, зашто ово Св. Оци нису прихватили, као што то није прихватио ни Св. Максим? Зашто је ово хришћанима било немогуће прихватити?

¹¹ Види Кол. 1, 16. Упореди код светог Максима тумачење овога стиха ПГ 91, 1077Ц—1085А.

¹² Види Св. Максим, ПГ 91, 1081АБ.

Први и основни разлог је тај што би на тај начин свет опет постојао вечно, али сада не као материја већ као духовни свет, као свет идеја кога Бог од вечности созерцава у своме уму као нешто што није Он, а утеловљује га, остварује га у једном конкретном тренутку у процесу стварања.¹³ И то би опет указивало на вечност постојања света.

Други проблем који се јавља у контексту познања света на основу идеја о свету јесте да се истина света налази изван њега као материје, и историје. У том контексту материја, а и историја би остала изван спасења и вечног живота. Управо овако као што је о томе и Платон говорио. Да је све пролазно изузев вечних идеја, духа, душе које су вечне. На основу тога оно што постоји увек то је идеја нечега, код човека на пример то је душа, док је тело нешто само по себи зло, и као такво не улази у вечни живот.

Трећа последица познања света од стране Бога, ако би ипак прихватили да се оно заснива на основу природе света и рационалног Божијег сазнања о тој природи и њеним својствима јесте да је свет за Бога једна ствар, а не једна личност са којом он може да оствари слободну личну заједницу те да свет буде за Бога једна непоновљива личност. Ово би резултирало увођењем нужности како у постојању Бога тако и у постојању света, и не само да би било враћање Хришћанства на позиције старојелинског поимања Бога и света, већ оно што је најгоре свет не би имао спасења. Јер од чега би се спасавао ако је све вечна нужност? Тада би сваки захтев човека за вечним постојањем као личности био узалудан јер не би био остварљив, што би у суштини негирало само постојање Бога као личности.¹⁴

Дакле, ако би прихватили било који од ових метода познања, изузев познања у личности и кроз личност, порекли би смо основну истину хришћанске вере а то је да је Бог створио свет из небића. Друго, да Бог нема лични однос према свету, тј. да не заједничари, општи са њим у Христу Сину своме,¹⁵ у коме је свет једна личност, на основу кога је и човек створен као икона Божија, као икона Христова и Христовог односа са Богом Оцем и светом, у коме једино и може да овај вечно постоји. Односно негирали би чињеницу да Бог познаје свет у Христу своме Сину и као свога Сина.

¹³ Ово Платоново учење искористио је Ориген за своју концепцију, с тим што је Ориген само искључио вечност постојања материје. Види Ј. Зизијулас, Христологија и постојање, „БЕСЕДА“ 1—2/93. Међутим управо се Св. Максим против оваквог схватања и бори бранећи догмат о стварању света на себи својствени и оригинални начин у духу Православља о чему ће бити речи касније у овом чланку.

¹⁴ Види Ј. Зизијулас, Од маске до личности, у БОГОСЛОВЈЕ, Београд 1985.

¹⁵ Упореди Мат. 3, 17; Лук. 3, 22.

ПОЗНАЊЕ БОГА КРОЗ СИНА БОЖИЈЕГ КАО СЛЕДИЊЕЊЕ С ЊИМ У ЛИТУРГИЈИ

Дакле, у Господу Исусу Христу који је Син Божији, а у заједници с којим Бог постоји, јесте Отац, познаје нас Бог вечно, али и ми познајемо Бога као Оца једино у Христу и то због њихове вечне љубавне заједнице.¹⁶ Другим речима, ако желимо да познамо Бога то можемо учинити једино у заједници са Сином и «кроз Сина, Христа, а тада га познајемо као вечног Оца. Међутим, запитаће се неко: како и на који начин најпре познати Сина да би у Њему познали Бога Оца?

Као што смо већ у претходном пасусу навели о познању човека као личности, личност је могуће познати једино слободном љубављу. То значи да, нити можемо на основу природе, било да се ради о Божанској било о човечанској и њеним специфичним својствима, познати Христа као личност, нити без своје слободне љубави према њему. Само љубављу можемо познати Христа као апсолутну и непоновљиву личност а на тај начин и Бога Оца, јер по учењу Св. Апостола,¹⁷ као и других Св. Отаца Цркве¹⁸ Бог се познаје једино љубављу. Међутим, оно што смо већ навели кад је било речи о познању човека као личности, а то је да некога можемо познати као личност слободно, тј. ако га волимо, али и ако он хоће да буде познат од нас; ако нас дакле и он воли, важи и у овом контексту познања Бога као личности. И оно што Св. Писмо и свети оци наглашавају у вези са овим јесте да је прво Бог нас познао, тј. заволео, и то пре него да нас по природи створи, па онда и ми тако да познамо Бога слободно, љубећи га. Јер да се Бог није нама први открио ми никад не би могли да га познамо, да га волимо, из простог разлога зато што је он Бог недостижан, непојмљив, апсолутно трансцендентан у односу на свет.

Међутим, Божија љубав према нама, оно што често заборављамо, није психолошке, нити рационалне природе, већ лична; открива се као личност Христова. Јер, како каже ап. Јован: „У томе се показује љубав Божија према нама што је Бог Сина својега Јединороднога послао у свет да њиме живимо“ (1 Јн. 4, 9). А овакво познање Бога кроз љубав према Христу гради Цркву и зато се Бог познаје једино у Цркви, у Христу. Међутим, како то у пракси хришћана изгледа познање Бога кроз Христа, Цркву?

Очигледно је да познање Бога у Христу подразумева за Ап. Јована улазак у Цркву, у заједницу. И кроз љубав према члановима те заједнице пројављује се и љубав према Христу и према Богу. Дакле, оно што се код Јована среће а то је да

¹⁶ Упореди Гал. 4, 4—9.

¹⁷ Види 1 Јн. 4, 7—8; 8, 3.

¹⁸ Упореди Св. Григорије Богослов, О теологији 1, ПГ 36, 12.

љубав према ближњима у Цркви значи љубав према Богу, јесте данас утолико парадоксално што смо ми хришћани навикли једино на познање преко природе, па кад је у питању познање, а то је у првом откривењу Божијем Авраму, да би основу њихове природе, или у најбољу речу преко чуда. Због тога нисмо у стању Христа пре свега, а затим и Бога у њему да поистоветимо са Црквом, са Црквеном заједницом (Вн. 1 Јн. 4, 7). А такво познање, кроз поистовећење Христа са Црквом једино садржи, ову тако битну димензију за познање и људи, а не камоли Бога, слободу.

Међутим, то што данас представља проблем за нас и за наше богопознање у Цркви, није само то што ми нисмо више у стању да разумемо шта значи познати Бога кроз учење у Црквеној заједници, да то значи познати га слободно као личност, већ неразумемо и шта је то на шта указујемо кад Цркву идентификујемо. Зато ћемо се овде осврнути на оба ова аспекта: на питање, слободног познавања Христа као Сина Божијег у Цркви, и на питање шта је то Црква, и шта значи њи у Црквеној заједници.

Од самих почетака Хришћанства, и рекао бих не само Хришћанства већ од оног тренутка када се појављује Богопознање, а то је у првом откривању Божијем Авраму, да би неко познао Бога потребно је било прво да се Бог открије, а затим је то откривење увек било у једној личној вези са човеком. Међутим, Бог се откривао слободно и зато је тражио и од човека да се одрекне љубави према свету и ближњима по крви, родитељима, деци, жени итд., да би и он слободно могао да ступи у заједницу с Богом. А то због тога што је човек по природи својој био склон, а поготову после пада, да Бога постовети са оним од чега му зависи живот у овоме свету. У Новом Завету то одрицање од породице и од света се пројављивало најчешће кроз Крштење, а замена за породицу и свет било је укључење у исти тај свет који је само постојао на други начин, тј. у евхаристијску заједницу. И ово је значило у Н. Завету љубав према Христу, што је било идентично љубави према Богу јер је Христос Син Божији (а пројављивало се и преко мучеништва за Христа), док се то у Старом Завету пројављивало кроз испуњење заповести Божије и укључење у јеврејску заједницу. Оно што је било заједничко и Старом и Новом завету то је да нико није могао да позна Бога, да ступи у заједницу са њим, ако је претходно његова љубав, тј. његова личност, била привезана за било шта од овоземаљских ствари и бића и ако није била везана за Христа који се откривао или као закон и јеврејска заједница у С. Завету, или као човек Исус Христос и људи који су били у заједници с њим у Новом. И то зато што је истина за човека (а то читај бог), била оно за шта је његова љубав била привезана, његово срце.

Суштина љубави према Христу, а самим тим и суштина Крштења, да би тако познали истинитога Бога Оца јесте у нашој слободи. Само слободна љубав може бити љубав, и као таква може у Христу познати Сина Божијег, апсолутну и непоновљиву личност. Йубав пак која постоји из било ког разлога, или родбинског, или природног, или из неке користи није слободна љубав и не може у ономе кога на тај начин волимо и имамо са њим заједницу, познати као апсолутну и непоновљиву личност.

Међутим, као што смо већ напоменули слободно познање некога, у овом случају Бога подразумева и његово слободно откривање према нама. У ту сврху, како би наша љубав према Богу била и то слободнија, Бог се и открива кроз свога Сина као човек Христос, и то на такав начин да нас не би патрао оилом да га познамо. Јер ако би га познавали силом онда би он био за нас не личност, него ствар.

У овом контексту познања ствари, треба напоменути да управо зато и познајемо ствари као ствари зато што их не познајемо слободно, већ по нужности, и што оне нису слободне да буду познате или не од нас. Зато и људи могу бити ствари за нас, без обзира на њихову слободу, ако их познајемо по природи и због њихове природе. Једна ствар постоји пред нама и ми хтели или не морамо да је познамо због њене природе присутности. Ми се често против тога бунимо и опиремо, покушавајући да некога или нешто слободно, намерно игноришемо, да за нас не постоји, али ипак она је ту пред нама. У овом случају нити смо ми слободни нити је пак слободно оно што познајемо. Међутим, Бог је апсолутно слободан у односу на нас зато што је личност али зато се и открива тако да и ми будемо слободни у односу на њега и ако гада хоћемо да га познамо познајемо га љубављу као Личност, као свога Бога. И као какву личност ми га на основу слободне љубави познајемо? Као нашега Бога Оца, који је Истина и наш живот и постојање.

Међутим, оваква врста познања Бога као заједнице са Христом гради Цркву, заједницу у којој сви њени чланови у јединству са Христом познају једнога, истог Бога Оца. Зато Крштење као остварење заједнице са Христом значи конституисање Цркве Духом Светим кроз улазак у евхаристију, и као такво одувек је било везано за Св. Евхаристију.

Дакле, познање Бога кроз Христа значи како откривање Бога нама као Цркве, тако и наше познање Бога као Цркве која је Божије откривење међу људима и као заједница људи у Христу Духом Светим. А када у Литургији исповедамо Бога ми га исповедамо као Оца и Сина и Св. Духа.

Други један момент тога претпоставља укључење људи и света у Цркву јесте причешће Телом и крвљу Господа Христа. Јер, будући да су људи, као и све што постоји, створења, а да би могли да постоје вечно потребно је да остваре реалну

заједницу са Богом, зато је и Св. Евхаристија и названа хлебом вечнога живота. Међутим, ако је Св. Евхаристија извор живота као причешће Христом Господом, и ако се у њој једино Бог може познати као Отац наш, и Син, и Дух Свети, онда се знање Бога поистовећује са нашим вечним постојањем. Јер ако је познање онтолошка категорија, као што смо то напред видели, онда познање није могуће без заједнице са Богом у Христу, у Св. Евхаристији.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Литургијско познање Бога од стране људи је слободно, тј. лично. Литургију, међутим конституише Дух Свети чинећи је Телом Христовим, Црквом, заједницом око једнога Христа Сина Божијег. Али Божије откровење нама кроз Литургију је у таквој форми да једино она може у исто време и да сачува нашу слободу у познању Бога и да буде реално Божије присуство међу нама ради заједнице са Њим за вечни живот. Зато Св. Евхаристија има и две димензије: есхатолошку и историјску. То у Богопознању, али у нашем познању од стране Бога значи да га сад видимо као у икони, заговетки, а у последње дане ћемо га видети лицем к лицу. Међутим, то не значи да га сад не видимо, видимо га али не у потпуности. Будући да је познање онтолошка категорија, кроз Литургију имамо живот и Бог ће нас васкрснути у последњи дан. Литургија је дакле, реално присуство Бога сад и овде, али још не у потпуности. (Зато се наш живот у цркви поистовећује са вером. Видим мој чланак у претходном броју о томе).

На основу оваквог посматрања проблема богопознања и светопознања од стране Бога, Св. Максим је и могао да говори да нас Бог све познаје у Христу оину своме и да је то његово познање нас вечно на основу његове љубави. Зато што је Син у коме нас бог све види и познаје Божији вечни Син.

Ово је на исти начин и једино објашњење онога што Св. Писмо Н. Завета говори у контексту богопознања, да ако познајемо Бога то значи да је нас прво Бог познао зато што нас је познао у Христу и зато што ми једино Бога у Христу можемо познати.

јеромонах Игњатије (Мидић)

лична библиотека
Арх. Наум

ПРАВОСЛАВНА ИКОНА ГОСПОДЊА

„Видех икону Бога као Човека
и моја се душа спасе.“
Св. Јован Дамаскин

Под Господњом иконом Православна Црква подразумева икону Другог Лица Свете Тројице, Христа Господа, Сина Божијег, од Оца рођеног пре свих векова, Који у овај наш, грехом обременети, свет улази са именом Исус тек као Витлеемски Богомладенац рођен као наш брат, од наше робаке Пресвете Девејке Марије, Коју Он, Својим рођењем, а њеним пристанком, изражену кроз послушност Архангелу: „Нека ми буде по речи Твојој,“ уздиже на ниво усиновљеног Божанства, подаривши јој тако име Богородица. Несумњиво да је пристанак Богородице, дакле садејство Њено са вољом Божијом и њен пречист живот, нама јасан путоказ повратка у паручје Оца Небеског — само ако то желимо — да сви поново будемо усиновљени од Оца Небеског кроз и у Господу Исусу Христу. Јер, само кроз Њега и у Њему ми поново постајемо синовни Божији и можемо себе, с правом назвати децом Божијом. Мимо Христа нема синовства Богу, мимо Њега нема ни истинског братства међу људима.

Како је Господ Исус Христос дуго низ година (33) боравио са нама као наш Брат, Учитель, Месија и Господ — у завиности од тога како Га је човечије срце, по врхунској слободи својој, доживљавало, како су Га људске очи гледале као што гледају сваког другог човека, нама је дато право да иконографски изображавамо Његов Бого-Човечански лик.

Да видимо како је то изгледало кроз векове:

* * *

Господ Исус Христос је прсвечни Бог. Он делује са Оцем и у сарадњи са Духом Светим кроз све векове трајања света.

Он је један од Три Ангела који посећују Аврама код Мамвријског дуба или храста и благовести му рођење, од законите жене, јединородног сина Исака.

Његова Старозаветна имена су ангелска имена: Ангео, Ангео Господњи, Великога Совјета Ангео...

* * *

У првим годинама Хришћанства, одмах по завршеном посланству Христовом на земљи, по Његовом Распећу, Васкрсењу и Вознесењу на небо, постојала је жеља да се неким спољашњим знацима хришћани распознавају међу собом.

Хришћани јудејског порекла, васпитавани строгим Мојсеевим законом: „Не гради себи кипа, нити икаквог лика, не служи им, нити им се клањај“, нису прихватили могућност да се Христос ликовно изображава. Они су Христа приказивали симболично — крстом као знаком Његовог страдања, или монограмима, који су били знаци Његовог имена. Најједноставнији монограм се у Хеленском свету састојао од три слова: ΙΧΘ — Ι(χθῆς) ΧΡ(ῑστός) = Исус Христос, а некада су се овом монограму додавала слова α (алфа) и ω (омега), што ће рећи први и последњи. Некада су Хелени употребљавали и други монограм ΧΡΣ — (χρῑστός Σωτήρ) = Χρῑστός Σωτήρ, што значи Христос Спаситељ. У латинском свету је монограм био састављен од три латинска слова: ΙΗΣ = Ι(esous) Η(ominus) Σ(advator), што значи Исус Спаситељ људи, или Човечанства.

Хришћани грчког и римског порекла (паганохришћани), који су своја ранија божанства, док су били многобожци, ликовно приказивали, почели су међусобно да се разазнају сликајући рибу или изговарајући њено име. Именица риба се на Грчком каже ΙΧΘΥΣ (иктис), а рашчлањена цена иницијална слова дају најближу дефиницију хришћана као следбеника Христа, Који је Исус Христос Син Божији Спаситељ Ι(χθῆς) Χ(ρῑστός) Θ(εός) Υ(ἰός) Σ(ωτήρ), значи ΙΧΘΥΣ, или ιχθῆς.

Касније су хришћани употребљавали лик Јагњета, које је сведочио да су они следбеници Јагњета Божијег — Христа, „Који узео на Се грехе света“. Символ припадништва Хришћанству је затим била и представа Христа као Доброг Пастира. На тој је приказан Христос као млади човек, Који на својим плечима носи овцу — заблуделог човека, враћајући је тако у Очев тор. У најстаријим катакомбама света, Римским и, шире узето, Галијанским је најчешће узиман онај начин сликања Христа, па се он назива и катакомбни лик Христов.

Касније, када су Грци и Римљани све више прилазили хришћанству постојала је све већа тежња да се што верније уметнички изобрази Христов лик и да се онда таква изображења држе као личне, затим породичне, а онда и заједничке светиње. О овом периоду историјског развоја иконографије Христовог лика немамо много података. Знамо само да од времена светог цара Константина и његове богомудре мајке царице Јелсне ничу многобројне хришћанске цркве и да се, све више, поставља захтев изображавања Христовог лика у њима као символу припадништва Његовој светој науди.

По сведочанству Блаженог Августина, сликање Христовог лика у IV веку још увек није типично. Црква још нема свој јединствени званични став по питању лика Христовог. Али

то је време погрешних, јеретичких учења Несторија и Евтихија, због којих Црква не може да изгради овој јединствени тип Христовог лика. Тек по осуди ових јереси може да се неометано слика Христов лик, Који би одговарао и догми и правој стварности, али који би христолошки ортодоксно васпитавао будуће генерације. Осамдесетдруги Канон Пето-Шестог-Трулског Васељенског Сабора из 691. године јасно дефинише како се у будуће има сликати икона Христова:

„Како неки сликају Христа као Јагње на које прстом показује Свети Јован Претеча Господњи, а које Јагње је узето као знак благодати, указујући нам преко закона Господњег на право Јагње Христа, Бога нашега... Наређујемо да се у будуће на иконама има изображавати човечанска слика Јагњета, Које је узело на Себе грехе света... како би се тиме, моглећи смирење Бога Слова, пробудила у нама успомена о животу Његовом у телу, о страдањима Његовим, о спасителној смрти и испуљењу света које се Њиме извршило.“

После ове наредбе Васељенског Сабора као највише инстанце Цркве, уследила је послушност, која је имала за циљ што духовније и што ортодоксније представљање Христовог лика. Од тада Црква прихвата сликање и копирање два облика такозваног „Нерукотворног Христовог Образа“.

О једном од њих опширно нише Евсевије у IV веку. По њему је оболели кнез Авгар замолио Христа да му помогне у његовој невољи и многомилиости и на људски бол сажаливи Христос, је узео убрис и па њему, обрисавши своје лице, утиснуо свој лик. Од овог лика — иконе Христове је кнез Авгар оздравио, чим га је догакао.

На овом светом убрису Христов лик је био миран, спокојан, величанствено дубок и свет. Његова коса је била раздвојена и таласаста, а брада раздвојена. Очи су одавале лепоту која само у Божанству почива.

Овај нерукотворни лик Христов је дуго био својина Едеског кнеза Авгара, којег је нешто касније, по исцелењу његовом, свети апостол Павле и крстио. Много касније, 944. године, убрис са нерукотворним ликом је свечано пренет у Цариград, одакле су га Крстапи, који су иначе начинили многа зла хришћанском Истоку, опљачкали и однели на Запад, где му се сасвим изгубио траг.

Други један нерукотворни лик Господа Исуса Христа је, по сведочанству једног од апокрифних Еванђеља, био утиснут на убрису којим је Христос обрисао своје намучено, изругано, испљувано и трновим венцем изранављено лице на претешком путу ка Голгооти. Овај убрис је на захтев оболелог цара Тиберија донет у његову палату у Рим да би цар преко њега добио исцелење.

На њему је лепа Христова глава овењана трновим вшцем. Трњак је дубоко западио Његово свето чело, а крв која из рана тече је сведок Његове превелике љубави према људскоме

роду, за чије грехе Он, певши Јагње страда. Христово лице је на овом убрску пуно бола. О, да великог ли снисхођења божанске величине, части и достојанства на људске низине! Јер, Он, једини безгрешни трпи муке. Бол је изобличио Његово лепо лице. А бол је преко греха ушао у људски род. Господ је значи, и преко бола примио на себе комплетну људску приrodu и сада га куша, а бол је стран Његовом божанском пореклу.

* * *

Ток што се, после наредбе Пето-Шестог Васељенског Сабора из Трулске дворане, 691. године, у Цркви формирао иконографски лик Христов на основу „Нерукотвореног образа“, уследио је период иконоборства (726—787.) у којем, не само да се није могао изграђивати даљи став Цркве по питању изгледа Христове иконе, већ се није могло ни поштовати ни клањати се на иконама већ изображеним ликовима Христа, Његове Пресвете Мајке и светитеља, Његових славних следбеника, који су као златне звезде заблистали небом снасносно Христове Цркве.

Период иконоборства је био, пре свега, период борбе против Христове иконе. Јер, у икони Христовој је садржана сва лопота Божанства, дакле комплетна Божанска природа очовеченог Божијег Сина, али и сва теологија праве хришћанске вере у трајни и непролазни смисао боголиког људског бића, што отвара широку перспективу могућности повратка човека у Божанску заједницу за коју је он превасходно и створен. Они који су заступали ово мишљење били су прави мученици вере. Помислимо овде само преподобномученика Андреја Каливита, а посебно Светог Стефана Новог, чији се лик налази у готово свим живописаним храмовима Српске средњовековне уметности. Он је на фрескама приказан као преподобномученик — то видимо и по сценарију његове иконе (он држи икону Христову у својим рукама) и по симболици боја (као мученику њему припада црвена боја проливане људске крви, његове крви за истину Божанску). Да поменемо и Светог Лазара Иконописца?! Блажене Ти муке, Светитељу и величанство Твојих рана! Упути данашње савремене Српске иконописце и мене, последњу међу њима, у тајну подвига иконописања. Икона се пише вером, духом, животом и крвљу, ишако рачунајући на материјалну добит, која ће уследити.

У време победе над иконоборством постепено се формирао учење о лику Христовом. До нас доише тврдња Светог Германа, Патријарха Цариградског, једног од великих поборника иконе, који нам даје опис Христовог лика:

„Глава Господња је мало наклоњена. Његово лице изражава кротост. Правилне и лепе Његове обрве готово да су састављене. Очи су пријатне, по правилан, боја лица је шиснична. Коса је валовита, по мало смеђа, а брада није сасвим црна. Прсти Његових пречистих руку су дуги и правилни. Он, уопште,

личи на Своју Мајку у којој је соби створио живо и савршено људско биће.

После победе над иконоборством долази период процвата иконографије за које време и сликари — иконописци, имајући у себи довољно теолошког знања, приљезно трудећи се, формирају више врста икона са Христовим ликом имајући као подлогу мало час наведени опис Његовог лика дефинисаног тврђењем свтог Германа Цариградског.

* * *

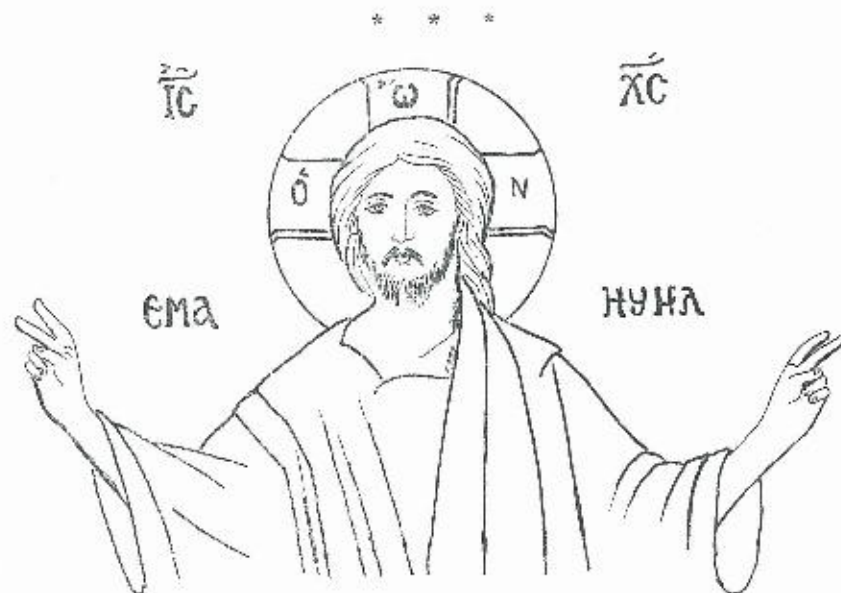
Постоји више типова Господњих икона. У следећим редовима ће бити наведене само неке од њих:

* * *

Христос Сведржитељ или Пацократор се углавном слика у куполама живописаних Православних храмова. Куполе су највиши слојеви, кровови, неба храмова и сасвим је природно да у њима царује Онај Који у Својим рукама држи све — дакле Сведржитељ. Он је строга, ређе благог и милостивог лика. У складу са строгишћу пута у наше спасење, Он нас строго посматра са Својих небеских висина. Његова десна рука час

благосиља, а у левој руци држи Еванђеље, отворено или затворено свеједно, али свакако као добру вест о искупљењу и спасењу нашем као обећању са Неба, уколико ми животима својим испуњавамо знаке Неба. Еванђеље у Христовој руци је такође и знак да је Он оснивач Новог Завета. Христос Сведржитељ може да се слика и као престоно икона или пак, као преносна икона, која се може употребити у различите сврхе.

Икона Христа *Емануила*, по сведочанству Светог пророка Исаије 7,14 „сво девојка ће затруднети и родиће сина и нарекуће му име Емануил, што значи „с нама Бог“, приказује Христа као млађег човека, или дечака округлог лица, Који са обе руке благосиља. Његово чело је високо, обрве су наглашено подигнуте, поглед је ведар, улива поверење, а коса му је коврцава, беспрекорно уредна.

Христа као *Великог Архијереја*, у више наврата споминује свети апостол Павле у Посланици Јеврејима (2,17; 3,1). Он је „дочека потлавар свештенички по чину Мелхиседекову“ (Јевр. 6,20), али је и „велики потлавар свештенички, Који је прошао небеса“ (Јевр. 4,14).

Слика се у архијерејском одејанију, по некад са митром на глави. Обично благосиља са обе руке. Право благосиљања имају само светитељи из свештеничког чина. А Христос је први међу архијерејима, узор и прототип свештенства. Можемо Га наћи на зидовима апсиде Баконијана у светом олтару, затим на иконостасу, на царским шерима, у владичанским троновима, на леђима владичанских сакоса, у сцени причешћа апостола олтарске апсиде, у Небеској Литургији поткуполних простора храмова, итд.

„*Недремиво Око*“ по казивању псалмоневаца Пс., 121,4 „Где, не дремље и не спава чувар Израилев“, приказује Христа као Младенца, Који се на путу бегу за Египат одмара подбочивши једном руком Своју главу. Ова, поетски крајње дирљива представа, по некад, израста у читаву композицију: са десне стране стоји Детеова мајка молитвено потпуно спокојна и са погледом пуних најтоплије, нежне љубави. Са друге стране стоји свети Архангел Михаил и он у руци носи крст, символ будућег страдања Христовог.

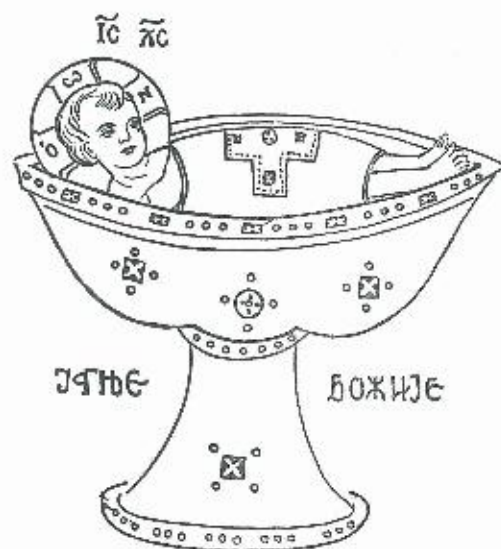

Христос — Недремиво Око се слика са унутрашње стране, изнад улазних врата храма и као да нас Својим присуством уверава да је све у храму, као центру васелене, под примотром Његове будности ма где се ми налазили, како у храму тако исто ван њега, Његово Недремиво око, пуно љубави, мотри на нас.

* * *

Христос, новозаветно Јагње Божије, приказује Бебицу како лежи на Дискосу или у Светом Путиру. Бебица је нага, прекривена „воздухом“, или увезана појасницама за босе. Ако је нага, Бебица нас благосиља. У Њеном ореолу је уписан крст, а у крсту уобичајена грчка слова — символ живе иконе Христа Господа.

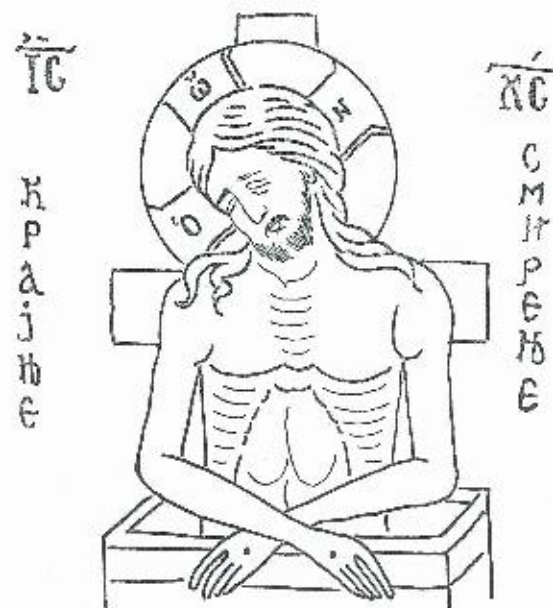
Агнеца најчешће налазимо у Поворци Архијереја, који се управо Њему клањају, а која се слика у олтарској апсиди, управо изнад Часне Трпезе, која је Престо и Путир Агнеца Небеског, Којег у нашим Литургијама призивамо и Њиме се причешћујемо узимајући тако учешће у Вечности постојања славе Његове.

* * *

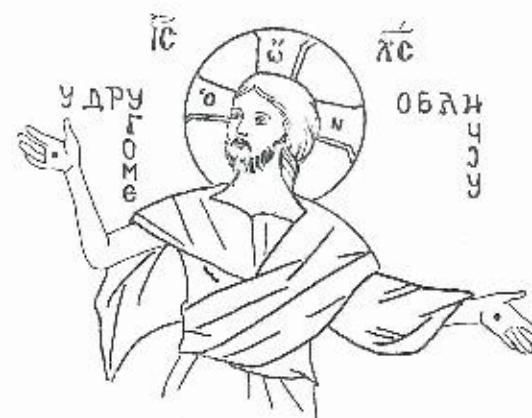
Христос Крајње Смирење приказује Господа мртвог, нагог, са прободеним ребром, до пола у гробу. Његове руке су прекрштене на грудима и на њима се виде ране од клинова. По некад Му се у руке ставља кошље, а по некад и трнов венац

на глави. Иза Њега је Крст, символ Његовог страдања. Овакав приказ Христа можемо наћи у малим апсидама проскомидија храма, или пак, као преносне иконе, које се Велике Недеље Светог и Часног Поста износе верницима на целивање.

* * *

Да кажемо овде о још једном, нешто ређем иконографском типу Христа, који са правом носи натпис Исус Христом у Другоме (по васкрсном) Обличју (Етера Морфи). Он је инспирисан тврдњом светих апостола Луке (24, 15—35) и Мар-

ка (16,12) о Господњем јављању ученицима на путу за Емаус. Свакако да је Господ по Свом васкрсењу морао да изгледа некако другачије у очима Својих ученика, кад Га они нису препознали, него су мислили да је случајни пролазник.

Христос у Другоме Обличју се слика уобичајено, као што се слика Сведржитељ, само Му је коса нешто краћа, једва да прекрива уши. По искад Му је хаљина раздерана, а испод Ње вири рана на ребру прободеном копљем. Може се наћи у горњим бочним зидовима олтара, или на горњим површинама ваноштарских простора. Прелепим примерима Христа у Другоме Обличју обилује величанствени храм Свсте Богородице Љевитике у Призрену, који је, по овом питању, јединствен изузетак у свету. Свакако да је главном сликару храма, оном који је распоређивао живопис, Друго Обличје Христа нешто посебно значило, или је хтео да нам остави поруку да Вечност постоји тек по Васкрсењу, када ће и човек и свеколика твар добити друго, ново обличје.

* * *

Сем наведених иконографских типова Господа Исуса Христа, у Православној црквеној иконографији можемо наћи и многе друге начине изображавања Господњег Лица. Сваки од њих непосредно говори о неком од атрибута Христове Божанске природе и Његовог сотиријолошког посланства у свет. Наведимо само неке од назива који иду уз Христово име:

Божја Премудрост
Спаситељ Свста
Цар Царева
Земља Живих

Милостиви
Животодавац
Душеспаситељ
Љутито Око

Праведни Судија, итд.

Оно што је главно, на свим иконама Христос мора да има исти лик: дубоке, мирне очи оквирене високим обрвама, правилан нос, смирени покрет уста, ретки сиви бркови и још ређа раздвојена брада, коса нешто отвореније сива на раздвојак, високо чело, боја пути ишенична.

Натпис на икони је IC XC са или без грчких акцената. Обично се први део имена ставља у леви горњи угао, а други део у десни горњи угао. Испод овог натписа се ставља ближи атрибут Христовог имена: Сведржитељ, Милостиви, Животодавац...

Христова глава је смештена у блистајући, најчешће златни ореол, символ нестворене божанске светлости која зрачи из Његовог лица. У позадини ореола се виде три крака крста и на њима написана три грчка слова $\text{O} \omega \nu$, која значе „Онај Који Јесте“. Неки, мање упућени сликари уместо ових слова

стављају по три, или пет, или по више украсних шарица или звездица, што није исправно из следећих разлога:

Господ Исус Христос је првечни Бог. Значи да је Он Бог како Старог, тако исто и Новог Завета. Његово старозаветно име је $\text{O} \omega \nu$. Ово име је он Сам изговорио Мојсеју из несаториве купине кад Га је Мојсеј упитао како Му је име. „Ја сам онај који јесте“ (Изл. 3,14). Али, тај старозаветни Бог је са именом Исус Христос, и оснивач и Бог Новог Завета. Онај Који Јесте Старог Завета је Исус Христос Новог Завета. Управо зато је потребно да се на Његовим иконама сретну оба Његова имена да би се тиме показало да је Он један, а не два Бога. А украсне шарице, или звездице, су само дело сликареве вештине, али и доказ његовог недовољног теолошког знања.

Често су велики сликари, који су за собом по зидовима Метеорских, и Светогорских манастира, као и по храмовима Македоније оставили ремек дела, били слабо писмени људи скромног теолошког образовања. Писац ових редова је у више наврата боравила на Синају. Интересантно је да у великој Синајској збирци икона $3/4$ носе на себи недовољне, неисправне и неписмене натписе. Недопустиво је да данашњи млади сликари, копирајући чак и ремек дела ових старих мајстора, нас-

лебују и репродукују њихове грешке и њихово незнање. Рекло би се да сваки православни иконописац неизоставно мора, бар донекле да буде упућен у тајне грчког језика.

* * *

На отвореном Еванђељу, које Христос држи у Својој руци, могу да буду исписани различити текстови, у зависности од тога који је тип иконе насликан:

код Пантократора: „Ја сам светлост свету, ко иде тамном неће ходити по тами, него ће имати светлост живота“;

код Емануила: „Дух Господњи је на мени и због тога ме помаза“;

код Спаситеља: „Научите се од мене јер сам кротак и смирен у срцу и наћи ћете покој душама вашим“;

код Великог Совјета Ангела: „Ја од Бога изиђох и дођох, јер не дођох Сам од себе, него ме Он посла“;

код Животодавца: „Ја сам хлеб живота који сиђе са неба“;

код Великог Архијереја „Ја сам пастир добри, душу своју полажем за овце“;

Када се Господ слика међу преподобнима на Еванђељу пише: „Добите к мени сви уморни и оптерећени и ја ћу вас одморити“;

међу мученицима: „Ко ме призна пред људима и ја ћу њега признати пред Оцем мојим“;

међу безсребреницима: „Болне исцељујте, прокажене очистите, бесс изгоните, бесплотно сте примили, бесплатно и дајте“;

међу пророцима: „Ко прима пророка у име пророчко, плату пророчку примиће“;

међу бестелесним силама: „Видех сатану како пада са неба као мунџа“;

међу апостолима: „Ево, дајем вам власт да стајете на змију и на скорпију и на сву силу ђаволску...“

* * *

Личност Господа Исуса Христа је јединствена личност у небеском и у земаљском свету. Он је савршени Бог и савршени Човек, ни само Бог, ни само Човек. У Његовом Божанству је смештена цела Света Тројица, а у Његовом човечанском лику је смештен комплетан Адам и сви Адамовићи, са разликом што се Адамовића грех не може приписати Богу, већ је он производ човекове слободне воље, коју Бог само толерише.

Господ Исус Христос, као савршени Бог, поседује изванредну особину — послушност Свом Небеском Оцу. У Адамовића се ова особина може наћи само код оних светлих и светих изу-

зетака, који су својим животним подвизима паупијали у себе толико божанских енергија да су постали Божићи — саваследници у животу вечном.

Зато је Православна икона Христова за нас Православне хришћане и узор и идеал нашег пута у ЖИВОТ.

Монахиња Макарија Соколичка

СВЕТИ УБРУС

ДУХОВНИ ЖИВОТ

МОНАХ ТАЈНИК ЖИВОТВОРНЕ СМРТИ

Основни смисао монашког живота најјасније се може сагледати у светлу крстоваскрсног подвига подвигоположника Христа, који у своме крајњем смирењу крсне смрти побеђује саму смрт и васкрсењем отвара двери бесмртности и нетрулежности палом човеку. Зато је православни монах, пре свега, исповедник-мученик, који делатно, својим подвижничким животом сведочи до крви блавест победе над смрћу. Његов подвиг није само аскетски процес етичког усавршавања, какав нам је познат и у другим религијама и философским системима, већ надасве, процес интегралног преображаја пале човекове природе у светотајинском и благодатном животу Цркве као тела Христовог. У своме непрскидном подвигу сарастињања распетом Богу-Логосу, на крсту добровољног страдања, монах свакодневно умире старом човеку заробљеном оковима биолошких закона пале и огреховљене природе, да би још за живота васкрсао као нова твар, обновљена силом Духа Светога. У том процесу он суштински постаје силом благодати Божје, нова твар, заснована на савим другачијим онтолошким претпоставкама. Монах постаје „бог по благодати“; „небески човек“, „анђео у телу“, као што певају црквене псеме.

Свети апостол Павле громко блавести велику тајну коју дубоко проживљава свака богочекљива душа православног монаха: „Све сматрам за ђубре да бих Христа стекао и познао Њега и силу Његовог васкрсења и заједницу Његових страдања, САОБРАЖАВАЈУЋИ СЕ СМРТИ ЊЕГОВОЈ“ (Фил. 3, 8—10). Заиста, за монахе је овај пролазни живот саображавање смрти Христовој, делатно остварење крштењског завета, јер кртивши се у смрт Христову сапогребују се Њему и постају једнаки са Њим једнаком смрћу, да би саваскрсли Христу. (уп. Рим. 6, 4—5). Зато је за монахе, који сваку реч Господњу подвигом крсне љубави одстрађају, само једно важно — постати заједничар Христовог васкрсења и санаследник вечног живота — нова твар која као живи квасац бесмртности заквашава васцелу грехом умртвљену твар која уздише и тужи у оковима греха. На тај начин монах тихо и ненаметљиво, преображавајући самота себе благодаћу Божјом свештенодејствује својим молитвама, сузама и трудима тајну васкрсења целоме свету.

Одушевљени премудрошћу крста, која је пред очима света луност, монаси, по речима Апостола, живи се стално предају

на смрт за Исуса, да би се и живот Исусов пројавио у смртном телу њиховом. (уп. 2 Кор. 5, 10—11). Умирући својој огреховљеној вољи добровољним и безропотним послушањем; својим страстима — подвижничким уздржањем; сунјети светског живота — монашким смирењем и трпљењем, монаси задобијају истинску слободу, која се не може дефинисати у уским оквирима физичких закона, социјалних и политичких теорија, већ једино у сфери благодатног живота у Христу Исусу. Они губе себе и заборављају, да би себе нашли и упознали на једном вишем нивоу постојања. Жртвују васцело своје биће као жртву овспаљеницу. Велики су то логички парадокси и чудесна је ово тајна скривена од прсмудрих овога света. Зато је сва сила живота која зрачи са лица православних монаха сакривена у тајни животворне смрти крсте, у дубини животоисточног гроба Христовог. А они, који су срцем познали ту тајну и кренули без икакве резерве за Господом, не чекају само обешање блаженства „загробног живота“, већ хитају да са радошћу још у овоме животу умру у Христу да би задобили васкрсење душе и пре свеопштег васкрсења и тако заживели у предукусу есхатолошке стварности и пре свршетка времена. Зато су облагодатањени монаси првовесници бесмртног и вечног живота који блистају као парчићи неба у тмнини светске долине суза.

Расцветали крст монашки

Тежак је ово подвиг, свакодневно типтање крви — подвиг у коме се све продаје да би се купио „бисер многоцељени“. Али све те болове и туге монашког крста блажи тиха нада и радост вечне утехе, непоколебљива вера и увереност у сваку реч Божју. Где је крст, ту је и радост која долази за њим. Радост је заправо и зачаврена у дубини крста као његова најдубља тајна. Монашки крст је као расцветали Аронов штап, као оживела усахла утроба Сарина која раба у вери по Божјем обећању. У знаку животворног расцветалог крста Господ подиже убоге и нишче, а горде овога света обара у стиду. То је чудесни знак који у себи скрива васцелу тајну божанског домостроја спасења, и зато је читав подвиг оваплоћеног Господа од витлејемске пештере до голготског крста разумљив и објашњив само у светлости смирене философије крста. Отуда је и монашки живот као живот крстоносни сав испуњен радошћу крста, наизглед бесплодан и сув зрачи великом силом животног оптимизма и наде. Одевени у црну ризу покајања и дубоко скрушени у молитвеном плачу, духоносни монаси су непресушни источници радости који нападају жедне и обременене душе новом животном надом и вером. Као кринови процветале су у најзабаченијим пустињама прве монашке заједнице, које су убрзо постале места утехе и нове паде васцелој васељени. Како

тада у древна времена, тако и сада монаси својим смирењим оптимизмом настављају да сведоче свету да се једина истинска радост може наћи у тајни крста.

Преображењем до „Првобитне красоте“

Монаси су духовни ратници који се у непрекидној борби са страстима ослобађају окова смрти. Свакој страсти противстављају супротну врлину: стомакоугађању — пост, телесној похоти — целомудреност, гордости — смирење... и све своје жеље, прохтеве сакрањују у земљу блажене послушности и самоодречења, док сама благодат Божја не исправи и не обнови грехом деформисане природне силе њихове и даде им њихов природни и богомдани смисао и циљ. Свети оци нас уче: „Дај крв, да би примио Дух“. И кроз ове речи пројављује се тајна крста — „умри савршено, да би живео савршено“, саветује св. Варсануфије. Да би достигли свој циљ или макар кренули ка идеалу истинског монашког живота, монаси све своје силе усмерују ка томе да изађу из окова свога самољубља и гордости, жртвујући и празнећи себе до бескраја. Они траже своје истинско „ја“ губећи себе за овај свет и заборављајући своје „псеудо — ја“. Да би постали истинске боголике личности, отворене у љубави према Богу и ближњем, они одбацују безличке маске себичне индивидуалности и одричу се својих лажних и неауентичних потреба, чак и биолошки природног сежњих ка надприродном, само да би пронашли „првобитну красоту“ коју нам је открио Нови Адам — Христос, обновивши пали лик старог Адама. Монах се не бори против онога што је Бог створио и „што добро бјеше веома“. Он не устаје против Богом саздане природе, већ против силе греха која је оболестила и отрулежила природу отровом смрти, осмртивши оно што је саздано за бесмртност и петрулежност. Та сила греха деформише човеков духовни организам, његову личност и природне силе унаказујући Божји лик у њему. Зато да би се грех, смрт и ђаво победили потребно је све жртвовати. Господ нас позива: „Ако дакле, ко хоће да иде за мном, нека се одрече себе и узме крст свој.“ (Мк. 10, 21). У том позиву садржан је цели манифест монашког живота. Следити Господа не значи, дакле, само умом прихватити Његова морална и духовна учења, већ, делити исту судбину са Господом до голготске смрти. Православни монах се зато не одриче само онога што „има“, већ и онога што тренутно „јесте“ у свом палом стању. Зато да би напао себе, он пена све своје и себе самог као крпу пред Богом, пред људима и сваком твари, те се облачи у христоводбно смирење. Он као мученик добровољног страдања живо сведочи премудрост тајне крста. Отуда су хиљаде монаха, са жаром ранохришћанских мученика, остављали луксуз и сјај светске сунјете и бежали у рупе и јаме планинке одевајући се у ризу смирења и понижења, да би их Господ оденуо петрулежном ризом четварне

светлости. Све су своје бацили пред Господом, омрзнувши на све што је пред сујетним светом часно и хваљено. Богаташи оставише своје богатство, царевн царство, мудраци своју светску мудрост. И, о чуда, они који некада живљаху у обиљу, слави и сјају светеке моћи постадоше просјаци и убожјаци Христа ради, који у ритама, попут Јова многострадалног, на ђубришту вапију Господу за милост. Мудраци светеки постадоше јуродиви; благоглагољива уста, Христа ради, занемеше најсмиренијим, али и најречитијим молчанијем. Сви они презреше свет, али не свет као премудру творевину Божију, већ силу греха која се служи светом као оруђем вечне смрти и осуђе; презреше трулежну и пролазну да би примили нетрулежно и вечно, као дар Божје љубави, а не као лично постигнуће. Оставише свет заражен огровом греха и смрти да би га у вечности наследили преображеног и благодаћу васпостављеног. Њихово следовање Христу није била ствар разумског убојства, већ једног сасвим целовитог делатног пробраћаја којим онтолошки постају аутентичне личности какве их је Бог првобитно и одредио. Читава аскетика Православне Цркве дубоко је утемељена на премиси да је пали човек својим отуђењем од Бога отуђио себе и од самог себе, да је његова личност у палом стању тек само маска, трагична карикатура грехом деформисаног лика Божјег, кога треба пронаћи и обновити светотајинским и подвижничким животом у Цркви. Зато је аскетски живот православног монаштва, иако споља наизглед по многим својим формама сличан подвижништву неправославног Запада и Истока, потпуно уникатан и почива на сасвим другачијим антрополошким основама.

Сила која се у слабости пројављује

Прави монаси су истовремено и најслабији и најјачи људи. Сила се њихова у слабости пројављује. И заиста, као што говори богомудри Апостол: „Оно што је слабо пред свијетом изабра Бог да посрами јаке.“ (1 Кор. 1, 27), велики светилници египатских и палестинских пустиња били су често прости и једноставни људи, али у свом смирењу прозрели су премудрост крста Христовог и обукли се у његову силу. И као што некада, од простих рибара постадоше апостоли — просветитељи васељене, тако и ови свети старци засијаше божанском мудрошћу. Познавши немоћ и слабост свога палог бића смирише се пред Творцем, и будући немоћни постадоше свемоћни у Христу. Јер тек онда када потпуно изгубимо себе и све своје разазнемо на крсту потпуне преданости Господу, у нама почиње да делује друга сила која нам даје снаге за оно што је изнад наших моћи. Тајна великих подвига светих отаца није у томе што су они били снажнији и јачи од људи данашњег времена, већ у томе што су се потпуно одрекли света и светских утеха преда-

јући себе без остатка Господу, у крајњем смирењу и познању својих људских немоћи. Када човек није више у стању да ништа учини, тада наступа Бог, који из прашине подиже нишче и убоге који му непрестано вапе скрушеним и умилним срцем. У нашем времену искувише је мало оних који су спремни да се одрекну себе, да потпуно одсеку своју палу вољу и триљиво поднесу вољу и невољу житојске скорби, јер данашњи човек је чврсто ослоњен на логику свога рационалног ума и на свс је спреман осим на то да разазне свој ум и баци га у бездан логичке неизвесности крста. Као некада за Јевреје и старе Јелине, крст је и данас камен ошотицања за многе људе.

Смирење — кључ подвига

Сви монашки подвизи: пост, бдење, уздржање, сиромаштво, молчаније, молитва и др. сами по себи немају никакву делатну силу и моћ и немоћни су пред силом смрти. Ти подвизи се самопоуздано и произвољно уз разне аскетске методе примењују у другим религијама као својеврсне магијске активности, које саме по себи могу донети неку тобожњу духовну слободу и просветљење. Приступ православног монаха је коренито другачији, јер монаси све те подвиге темеље на основном крстоносном подвигу смирења, који је потпуно стран и непознат у свим другим религијама света. Свети Оци дефинишу смирење као познање Божје свемоћи и своје властите немоћи, палости и оболености васцелог бића. Смирење је заправо свест и дубоки духовни осећај да смо ми пад, а Он једини Васкрсење, да смо ми смрт, а Он живот, да смо ми мрак, а Он једини светлост. А где је смирење без љубави, без страха Божјег, без плача и суза? Те основне духовне врлине једина су плодна земља на којој једном посадени помиснути подвизи доносе духовни плод. Монах пости не зато што је пост сам по себи спасоносан, већ постећи по послушању, а не самовољно, он делатно исповеда своје смирење пред Господом и да не живи човек само о хлебу, већ о свакој речи која излази из уста Господњих, као што нас је сам Христос научио у свом кушању на гори. Пост сам по себи, када није праћен смиреном молитвом и када се произвољно упражњава, може да буде веома погубљан и по тело и по душу човекову. Монах живи у нестјажању и сиромаштву „ништа себи самом не стичући нити чувајући, сем оно што је на општу потребу, и то из послушања, а не по својој вољи.“ На тај начин он делом исповеда да се не треба страшно везивати за твар, нити налазити телесну и духовну утеху у твари уместо у Творцу. Монах ћути не зато што је то врлина по себи, већ зато што себе сматра неуким и недостојним да било шта каже; он постаје „луд“ за овај свет и одбацује мудровање овога света засновано на фантазији ума и помислима, да би се омудрио нетрулежном премудрошћу

Христовом. Многи свети монаси живели су као неугледни убожјаши исповедајући самим својим начином живота сву беду унутрашњег стања палог човека, да би се тако уподобили царинику и убогом Лазару и примили њихов удео у ономе свету. Они су бирали неугодна места за живот, пустаре, пешчаре, далеко од насеља, желећи да се у самоћи више приближе Господу. Искусни подвижници добро су знали да се телесни ум лако саображава околина и да се живот у луксузу и богатству често несвесно потпуно одражава на душу, која се тада теже смирава. И св. Исаак Сириј са тугом констатује да нема човека који је у стању да потпуно одоли искушењима света живећи у псему. Зато су се монашка станишта увек одликовала простотом и сиромаштвом, не би ли их како и сами услови живота васпитали у сиромаштву духа и простоти ума. Али ипак, подвиг којим се најјаче изражава смирење пред Богом је подвиг послушности старцу који заправо представља истински темељ монашког живота. То је пре свега подвиг којим смиравамо своју вољу пред Божјом вољом која се изражава преко старца. Монах кроз послушање приноси на жртву оно што представља највеће богатство палог човека — слободу расуђивања, исповедајући делатно на тај начин потпуно своју преданост и поверење пред Господом.

Сваки, дакле, монашки подвиг представља израз дубоког унутрашњег смирења човековог срца пред Господом, док ти исти подвизи вршени без потребног смиреног и скрушеног расположења душе и по својој вољи и расуђивању не доносе никакав духовни плод и срце подвижника још више испуњавају мраком гордости. Богу нису потребни наши подвизи, већ срце наше које ми својим подвизима васпитавамо да отвори своје двори Божјој благодати, јер Господ никада не делује једнострано без макар најмањег учешћа наше слободне воље. Зато се монах труди не да сам својим силама промени себе, неким инстант „аутогеним тренингом“, већ да се смири, скрупи у познању своје слабости, те тако привуче благодат Божју која је једина у стању да победи силу греха. Једино „срце скрушено и смирено Бог неће презрети“. Многи православни монаси нису велики подвижници у посту, бдењу и другим телесним трудима, али зато је њихов умерени подвиг заснован на послушању и раствору смиреном и дубоком свешћу о својој немоћи и отреховљености, довољан да их узведе у њиховом благодарном трпљењу свих животних недаћа до великих духовних висина. Богу нису потребни јаки и способни, мудри и паметни, већ смирени и послушни, који када их Господ у своје и Њему једино познато време, уздигне, неће божанске дарове приписивати себи и својим способностима, већ ће се још више смирити пред својим Творцем, као што плодовита воћка обременена зрелим плодовима, сагиба своје гране ка земљи. Зато код православних подвижника нема оне магијске позе индијских факира и гурӯа или барокно екстравагантних западних мистика;

све је код њих дубоко општељудско, смерно и састрадално, јер дубоко осећају и знају да све што чине изнад својих моћи, то чине силом коју им Бог даје, а себе сматрају тек исвредним земљаним сасудима у које је по неизмерној и ничим заслуженој милости Божјој уливена благодат Божја, тако да преизобиље силе буде од Бога, а не од њих. (уп 2 Кор. 5, 7).

Делатни богослови

Монаси не проучавају својим разумом неку апстрактну „истину“ и не говоре о њој, већ одстрађају пут јединог ИСТИНИТОГА, пут који једини води из лавиринта смрти и трулежи. Они не користе свој интелект да би досегли до најдубљих тајни Божјег откровења, већ смирују себе до земље. Обрезају свој

о. Јустин Поповић

ум молитвом и трезвењем (молитвеним бдењем ума), јер добро знају да се до познања божанских тајни не долази аналитичким и спекулативним размишљањем, већ самим животом у Христу, тј. вршењем Божјих заповести, опитним заједничарењем у смрти и васкрсењу Христовом. Зато су монаси пре свега, делатни богослови који се не баве теологијом као науком већ је живе својим животом. Теологија је данас у великој мери сужена на један логички и философски систем, удаљен од практичног духовног живота и све је ређе плод молитвеног тиховања ума и богооткровења. Свети Оци, су теологију посматрали у светлу практичног излечења душе од страсти, као својеврсан

терапевтички метод. Њима је била страна свака схоластичка систематизација богословских сазнања. Пред светом су говорили о божанским тајнама тек када су их подвигом практично проживели и светотајински окусили. Зато је за њих свако теологисање без опита равно теоматији тј. богоборству. Читајући свете Оце јасно увиђамо да богопознање није неки интелектуални гносеолошки процес већ живи сусрет са личним Богом — боговиђење и обожење, дакле, један свеобухватни онтолошки преображај, који се не може постићи без очишћења срца — „Блажни чисти срцем, јер ће Бога видети.“ Зато монаси не проучавају Бога, већ, како рече један савремени духовник „жртвују васцело своје биће, да би примили на дар оно што је божанско.“ Не мењају људе и свет око себе својим саветима и поукама, већ мењајући, освећујући и просветљујући себе, мењају и преображају на чудесан начин цели свет. Монах испуњен благодаћу, жива је икона Божја, непресушни извор неизрециве теологије, и најтоплије утехе тужним и обремененим. Он не говори свету о великим теолошким дубинама, јер је свестан да се не може разумети тајна Божја без претходног подвига покајања — преумљења (суштинске промене ума — начина мишљења, расуђивања), и да нема истинског знања без смирења, као ни правог боговиђења без чистоте срца. Томе нас учи и св. Максим Ипосевдник, који каже да је знање без подвига фантазија. Зато монах, пре свега својим личним покајањем, смирењем, скрушеношћу срца позива свет вапијући: „Покајте се, јер се приближи царство небеско!“

Примери святих подвижника нас уче да је истинско богословско сведочење везано за страдање, за крст Христов, и само онај који је Бога окусио пијући горку чашу страдања за Христа може и сме да просвећује и оплеменује свет око себе, и да богословствује са смелошћу теолога-боговица, који не открива Бога својим огреховљеним разумом, већ кроз кога се сам Бог открива и делује. Дакле, само онај који је Бога видео „какав он јесте“ и опитно окусио „да је благ Господ“, у сили крста и „распећу ума“, добија благодатну силу која не преображава и не поучава убедљивошћу израза већ снагом духа.

Монаштво је од великог значаја за савремену теологију јер је сачувало и сведочи њен стародревни пророчки карактер — теологије која је пре свега реч Од Бога, богооткривење, а не човекова реч и учење о Богу и божанским тајнама. Поред тога монашко предање чува и њен подвижнички и исихастички метод заснован на подвигу смирења, послушања и молитвеног очишћења ума и срца, јер се жива реч истинског богословља Духом пише само на таблицама очишћеног срца. (уп. 2 Кор. 3, 3—6). Другачији је пут академског теолога од пута подвижника монаха, који се не бави интелектуалном рефлексијом већ молитвено бди на дверима свога срца. Након дуготрајног труда, покајања, суза, он постаје способан да својим профињеним и оомољивљеним умом, разликује божанске од демонских енергија

(дејстава) и да препознаје помисли не подвргавајући их логичком суду разума, већ осећајући их „по укусу“. Зато нема теологије без духовног расуђивања, без способности „разликовања духова“, ниш овога без претходног подвига очишћења он страсти. Овај теолошки метод сасвим је супротан академском који се заснива на интелектуалном маштању, при коме огреховљени разум, још подвигом исочишћен и благодаћу не освећен, сам на своју слику и прилику обликује слику о Богу и свету око себе. Зато је корен сваке јереси и гордост управо у намери да се „дјсправи“, по арптиним пале природе и рационалне логике, оно што је у божанском откровењу тобож нелогично. Овај теолошки метод потпуно је превладао у теолошкој мисли неправославног Запада, где је створен један вештачки јаз између аскетске и академске теологије. Док прва иде у крајност најошкуршијег мистичког сентиментализма, друга се претворила у схоластичку и научну дисциплину. Православни монаси који су одувек чували подвижнички и исихастички карактер богословља, имају данас изузетно велику улогу у очувању аутентичног православног богословског предања.

Мисионари састрадалне љубави

Сведочећи својим животом радост крста свету, тихо и молитвено, монах открива нови смисао и значај целе Богом саздане твари. Зато монах не презире свет, већ га посматра у светлости крста и васкрсења Христовог, у перспективи преображење лепоте у вечности. На тај начин он даје свету једну неструлежну и бескрајно дубоку вредност. Својим личним подвигом сарадњања Христу кроз подвиге монашког живота, монах благовести нову истину свету — да се вредност и смисао овога живота и света може разумети само када „себе разапнемо свету и свет соби“, када свет и све у њему воздигнемо на ниво вечности. Одричући се света и устајући против свих лажних мерила, односа и навика савремене човекобожне и антихристове цивилизације, монах живо сведочи једну нову и аутентичнију слику стварности, сасвим другачију, богочовечанску логику постојања, или, иконографски речено, једну „обрнуту онтолошку перспективу“.

„Свет у злу лежи“ и читава твар се после прародитељског греха погнурила у смрт и ништавиљу. Оно што је за вечност саздано да славослови творца, постаје оруђе ђавола, који користећи палог и огреховљеног човека „пре-саздава“ свет, на своју слику и прилику и врши поправку Богом створеног поретка, „стварајући“ преко њему подчињених људи тзв. „Нови светски поредак“. Не видећи да је основни разлог „несавршености“ и тобожње неправедности овога света управо у томе што је изгубио свој првобитни литургијски однос са Творцем и творевином, пали човек се упућује да сам својим силама пре-

образи свет, да га учини хуманијим, праведнијим и бољим. Чи-тава савремена европска цивилизација плод је ове тратичне заблуде. Зато је Запад још давно одбацио једног „несавршеног и целогичног“ Бога и заменио га човеком хуманистом, који се још лажно прикрива иза лика Христа Спаситеља, сада већ цео пре-прављен по мерилима палог човека. Отуда толико много ак-ције и реформаторског духа на папистичком и протестантском западу, толико труда да се људски и међунационални односи хуманизирају чисто људским средствима и настојањима.

Насупрот томе, дух Православља, који се посебно јасно изражава у монаштву, најизглед је пасиван према свим крета-њима и акцијама савременог света. Гледано западним очима, православно монаштво, па и цела Црква окамењени су у тра-диционализму и пасивности и не показују нимало кооператив-ности у изградњи „новог света“. Свакако, овакви ставови пока-зују крајње непознавање основних богочовечанских истина које нам је Господ открио у Цркви. Православни хришћани, а по-готово монаси, који су крајње радикализирали свој однос према овоме свету и веку, гледају на њега сасвим другачијим очима. У дубоком осећању човековог пада и чудесног богочовечанског подвига искушења крсним страдањем и васкрсењем, монаху-покајнику се пред очима открива сва дубина премудрости Бож-је. Човек који живи на призмном нивоу свакодневних телесних уживања заувек остаје збуњен пред чудесном заголетком света, кога доживљава као апсурд, слепу улицу која се завршава смрћу, трулежју и ништавилом. У том смислу, монаси су, као тајан-ствени служитељи свету, позвани да као светилишци светле ука-зујући једини истински пут — пут распетог и васкрелог Христа Спаситеља. Зато они свету дају вечну вредност. За њих је свет велики дар Божји који својом разноликошћу облика и струк-тура живота одражава сву пуноћу премудрости Творца Логоса. Они на свет не гледају као на нешто несавршено, што сами требају да побољшају, промене и хуманизирају, већ га посмат-рају у светлости свеопштег васкрсења, када ће Господ васпос-тавити васцелу твар и свему дати своје вечно и праведно место и поредак. Монах не посматра ствари у њиховој привременој и феноменалној стварности богоотуђења, већ созерцава логос-ност сваке ствари у њеном вечном одређењу и циљу. Зато се и не труди да својом интелигенцијом или физичким способно-стима револуционисне свет око себе. Не проповеда социјалне и политичке теорије, нити се предаје хуманистичком активизму. Он полази од себе и мењајући себе, жртвујући сав свој живот на жртвенику Божје љубави својим крсним страдањем облачи себе у добровољну смрт и сахрањује себе као зрно пшенично у земљу самоодречења и најдубљег смирења, да би тек умревши много рода донео. (уп. Јн. 12, 24—25). Васкрсавајући потом као нова твар, освећена и обожена благодатно заквашује васцелу творевину. Обнављајући себе као микрокосмос у своме мана-стиру као радионици спасења и освећења твари, облагодатећи

монаси обнављају васцели макрокосмос, јер је човек као носи-лац лика Божјег возглављење целе Божје творевине и сажетак целе њене логосне структуре, и у њему се извршава обожење целе твари. Зато је мисија монаха у свету тиха и ненаметљива, његова најречитија проповед саткана је од шачевних мољитве-них уздица скрушеног срца. Овај смирили активизам потпуно је различит од самопоуздаоног активизма хуманистичког Запада. Православни монах је увек дубоко свестан да је Господ једини који даје смисао свему око нас и једини који побеђује смрт. Посебно је сваки човек за монаха непроцењива вредност, и то не неки „апстрактни човек“, већ свака личност појединачно, која без обзира на своје национално порекло носи лик Божји на себи. Један старац је рекао: „Видео си брата свога, видео си Бога свога“. Монаси зато не деле људе на добре и лоше и не просиђују их рационално и логички, јер једино Господ познаје срце сваког човека. Хришћански однос према другим људима не заснива се на разуму већ на љубави. Зато монаси гледају на све људе као на личности у развоју, духовном сазревању и оз-дрављењу од греха. У лицу сваког човека, па био он и највећи грешник, виде одраз лика Христовог. Исто је тај лик Божји у њему више унакажен грехом, они му тим више састрадавају својом љубављу. Нема богољубља без човекољубља, сведоче Свети Оци, и зато је за монахе однос према ближњима највер-нији барометар њихове љубави према Богу. Свако монаштво које није човекољубиво никако не може бити ни богољубиво. То двоје је нераздииво. Али, истинско човекољубље се разли-кује од хуманистичке филантропије која не приступа човеку као носиоцу лика Божјег, већ сентименталистички и падаше утилитаристички претпостављајући човека, као највећу вредност цивилизације и самом Богу и правоверју. Та љубав није лич-носна већ безлична и апстрактна и најчешће је резултат пројек-ције неживљеног самољубља. Човека истински може волети само онај који је у себи стекао ЈЕДИНОГ ЧОВЕКОЉУБИЦА — ХРИСТА, и Христом љуби не само сваког човека већ и целу твар. Отуда највише човекољубља код највећих христољубаца, светитеља Божјих, који су често у најсуровијим подвизима бе-жали од овога света, од људи и насеља, да би се најпре приб-лижили Христу, а тек кроз Христа састрадавали палом човеку и твари.

Саслужитељи Христови у литургији спасења твари

За разлику од обезбоженог човека данашњице који гледа на све око себе са нескривеним користољубљем и себичношћу, монах созерцавајући тајновиту логосност сваке твари у божан-ском поретку, према свету и свему у њему има, ЛИТУРГИЈСКИ ОДНОС, однос састрдашне и саможртвене љубави, која је поистакла и самог Господа да се обуче у обличје тела греха

да би пострадао за човска и целу твар која уздише и тужи у распаљивости и смрти. Попут оваплоћеног Бога Логоса који је из љубави, сам будући безгрешан, узео на себе грехе света, монах, следујући своме Творцу, узима на себе све болове и патње света и тужи са васцелом васељеном. У том смислу, монашки подвиг обесмрћења и обожења није индивидуалног карактера, већ је од општег и саборног значаја за целу творевину. Облагодаћени монаси, обновљени Духом Светим, остварују у себи идеал тзв. „духовног свештенства“ на што су позвани и сви хришћани. „Хиротонисани“ благодаћу Духа Свстог, они на жртвенику срца свештенодејствују мислене жртве — најчистије је молитве за сву твар, саслужујући тако Христу, вечној Архијереју, у Литургији васпостављања и спасења пале твари. Зато њихове молитве држе васељену, непрестано се уздижући пред престолом Божјим, као „мирис миомира духовног“. На тај начин, сваки монах као и сваки други хришћанин, био он ланк или клирик, позван је да буде сатрудишник Христу у делу спасења света. Тако човек заузима своје давно изгубљено богослужбено место саслужитеља Божјег.

Али, свакако, ова свештена служба монаха свој најдубљи израз налази у евхаристијској жртви која се свакодневно у манастирима приноси „за све и за сва“ и представља централну тачку око које се одвија монашки живот. Литургија се у манастиру и после самог богослужбеног чина преноси и у трпезарију, у радионице, у библиотеку, у сваку келију и на сва поједина послушања која монаси обављају у богослужбеном поретку и расположењу, уз молитву и богомислије. Заправо је цели монашки живот једна непрестана божанска литургија, у којој монаси приносећи евхаристијске дарове као првине васцеле твари принос и цело своје биће у „коме се тајанствено усредсређују све божанске силе и енергије откривене у свету“. Зато тек у божанској литургији монах живи своје исконско одређење. Он молитвено посреднички приноси Господу васцелу твар да би се пела васељена у Христу преобразила, осветила. Опркисајући себе саме литургијски кроз свете тајне и свете врлине монаси као свептеници Господњи оцрквењују и охристовљују целу Божју творевину и васпостављају њено богомудро свештено устројство. Зато свака делатност и сваки предмет у манастиру има своје литургијско место и улогу и све се у њему обавља молитвено и с благословом. Манастир је по речима преп. аве Јустина пре свега богослужење — евхаристијска заједница, црква и тело Христово. То је радионица бесмртности за васцелу огреховљену твар. Свака форма монашког живота издвојена из богослужбеног и литургијског поретка, губи свој духовни смисао и назначење. Чак и највећи пустињаци, анахорети, увек су директно или индиректно остајали саставни део евхаристијске заједнице матичног манастира или скита.

Отуда тако императивни значај благослова старца и послушања у манастиру. Монашко послушање није тек нека пра-

ктична досетка ради одржања потребне дисциплине, већ је то, заправо, свештени и литургијски однос. Један старац је казао: „Успокојио си старца свога, успокојио си и Бога свога. А, увредиш ли старца свога, знај да си увредио и Бога свога. Када се овај благодатни литургијски однос послушања наруши самовољом или непослушањем долази до отуђења непослушног појединца од самог Бога и благодатне заједнице у телу Христовом. Зато је монашки крст изнад свега крст одсечења своје воље, крст драговољне послушности, жртва на који приносимо не само своју вољу, већ и властито расуђивање, начин мишљења. Из овога јасно произилази да делатног покајања (преумљења) не може бити без истинског послушања, не само спољашњег — практичног, већ и унутрашњег — мисленог у коме сачувајемо у земљу самоодрицања свој ум и слободу расуђивања да бисмо васкрсли обновљени у уму Христовом.

Дух монашког предања немогуће је усвојити теоретски и индивидуално, већ једино свакодневним постепеним литургијским урастањем кроз тајну послушања.

Исповедници крста Христовог

Улога монаштва у савременом свету је изузетно велика, јер оно представља снагу која преобраћујуће делује не само на сам живот Цркве, већ и на целу васељену. Иако је у данашње време свеопштег идолопоклонства и хуманистичке цивилизације и културе све више позива на реформу аутентичних видова монашког живота у правцу „хуманизације“ монаштва кроз харитативно образовне и културно научне делатности, у духу православног монашког предања верно се чува аутентични лик монашког живота који је вековима важио и важи као најснажнији израз хришћанског максимализма и ранохришћанске силе вере и одушевљења који непрестано крепи и новим полетом надахњује целокупни живот Цркве. Чувајући свој стародревни подвижнички (аскетски) идентитет, православно монаштво је у општим условима саображавања духу овога времена, радикално супротстављено неким основним постулатима и манирима човекобојне културе. Управо због таквог свога карактера оно је непроцењива ризница свеопштег историјског памћења Цркве и живи, делатни сведок и исповедник аутентичне вере православне, њеног богословља, црквене културе и уметности и васцелог хришћанског етоса. Услед све веће секуларизације црквеног живота ствара се једна лажна дихотомија између „световног“ и монашког живота. Притом се често заборава да отачка литература не познаје ову разлику. Дух Православне Цркве је у суштини аскетски. Такав је и карактер црквених богослужења која су се развила на основу манастирских типика. Без обзира на место и начин свога живота сви хришћани су позвани да залобију спасење душе, да прођу кроз

„уска врата“ подвига и духовне борбе. Нажалост, данас је много оних који сматрају да за „световњаке“ не важе строга монашка правила о посту, молитви, и послушању старијем као да су то неки тобож егзотични анахронизми који нису за све обавезни. Управо је зато велики значај монаштва јер оно не престало сведочи есхатолошко назначење човека и целе твари и подвижнички етос Цркве Христове.

Монаси су изнад свега исповедници тајне крста који су у сваком тренутку свесни да су мртви за себе и за свет и живе једино Богом; осећају да су сами бескрајна слабостиња људска, а Он једини свемоћ. Свако поуздање у себе и своју палу природу за њих је корак у смрт, а свако одсецање своје пале воље и полагање наде на Господа отвара им двери новог живота. Зато се монаси са радошћу облаче у смрт да би живели у вечном царству Јањета Божјег. Они тугују, а радостни су; нагатују, а благодат их покрива; жебују, а извори су живе воде божанске утехе; убоги су, сви све обогаћују; њихове мале келије, пећинице, руне земаљске, најлепше су палате небеског Цара; срамоте их и исмевају, а они су још славнији; „по земљи ходи, а на небу обитавају; јуродствују пред светом премудрошћу крста и хитају ка дверима новог Јерусалима као првовесници бесмртности. Својим животом, својом речју, сваким делићем свога бића најречитији су исповедници и тајници животворне смрти и васкрсења Христа Спаса.

јеромонах Сава (Јањин)

СВЕШТЕНИК КАО ДУХОВНИК

„Што човек посеје то ће и пожњети: који сеје у тело своје, од тела ће пожњети погибао; а ко сеје у духу од духа ће пожњети живот вечни: јер ћемо у своје време пожњети, ако се не уморимо“. (Гал. 6, 7—9)

Највише и најсавршеније биће које ми једним именом зовемо Бог, из велике своје љубави, створио је свет и човека, као круну света, за живот вечни дајући му да се држи Његових заповести.

Но како нас учи Свето писмо због прекршаја Божјих заповести и не признавања учињеног дела, наши прародитељи су истерани из раја. Но ипак из превелике љубави, према човеку, Бог није остављао свој народ, него му је слао пастире тражећи од народа да се покаје и поправи. Најбољи пример за то нам пружа Свето писмо да „кад се год нарушавао морални поредак, или кад се год у људској заједници умножавао грех и безаконја, онда је Господ Бог слао у свет своје посланике да у Његово име опомену народ да се поправи и врати на праву стазу живота. Ако би народ послушао глас Божји, онда се нарушени ред успостављао а са њим долазио мир и благостање. У противном, наилазила су страдања, другогодишња лутања по пустињи, помори и рагови.

Ти посланици које је Господ Бог слао у Старом завету звали су се пророци, а у Новом завету апостоли. Но највећи посланик Божји у историји света јесте Његов Јединородни Син и Спаситељ наш Исус Христос, који је ради нас људи и ради нашега спасења сишао с неба и примио тело људско од Духа Светога и Дјеве Марије и живео као Богочовек на земљи тридесет и три године. Том приликом Он нам је дао најсавршенији закон вере и морала, показао људима пут живота: „Ја сам пут, истина и живот, вели Он, нико неће доћи Оцу до кроза ме“ (Јн. 14,6). Ја сам видео свету каже Христос: „Ко иде за мном неће ходити по тами, него ће имати видео живота“ (Јн. 8,12)¹. А да би се Христово спасоносно дело заувек сачувало и наука Његова проширила по целом свету Он је основао на земљи Своју св. Цркву, највећу, најсветлију, најбољу, и најнеопход-

¹ Протој. Тихомир Илић, Улога свешт. у моралном подизању људске заједнице, стр. 10—11.

цију установу Божију на земљи. Власт служења и црквеног управљања непосредно је дао изабраним апостолима. Давши им Своје пуномоћје послао их је у свет да продуже Његов рад и гада рекао: „Примите Дух свети: којима опростите грехове, опростиће им се; и којима задржите задржаће се. Као што Отац посла мене и ја шаљем вас“ (Јн. 20, 22—23).

Њима је Господ послао Светога Духа да настави Његово дело, да домострој спасења извршен Њиме, Свети Дух оствари на онима који поверују у Богочовека и крсте се. Апостоли пак, полагањем руку у тајни свештенства предавали су своја пастирска права и дужности својим најближим наследницима, епископима и свештеницима. Заповест Спаситељева апостолима: „да се свјетли светлост вапа пред људима, да вице ваша добра дела и прославе Оца вапета који је на небесима, односи се и на савремене проповеднике св. еванђеља, свештена лица, одн. пароха који су такође дужни и обавезни да се брину и старају првенствено о људским душама, њиховом препорабању и руковођењу ка њиховом крајњем циљу: вечном животу у царству Божијем.

Из Христових заповести упућених апостолима, а преко њих и свештенству види се да је у свештеничкој личности спојено више дужности. Једна од тих дужности јесте да управља пастором руководећи је путем спасења. Јер Христос је за све људе подједнако пролио своју Богочовечанску крв на крсту и стога неће смрти (ни једног) грешника него да се обрати и живи буде. „Јер ако спасење зависи од слушања у Цркву, односно од крштења, а опстанак у Цркви и усаврањавање од осталих свјетих тајни, од духовне обнове човека и руковођења путем спасења, онда је јасно да су свештеници у делу спасења неопходни. Још у Старом завету свештенички позив схватан је као изузетно важан па и судбоносан, како за самог свештеника тако и за вернике, јер је он служитељ Божијег промисла о спасењу људи“.²

Суштина свештеничке службе јесте дакле у вршењу духовно-моралног препорабаја појединаца и друштва и на тај начин спремање верних за Царство небеско. И зато није без разлога велики руски писац Гогољ рекао: „Дело поправке наше није ни у чијим рукама, него у рукама свештенства“.

И зато је веома специфична и узвишена свештеничка служба. Ми парохијски свештеници нисмо тога увек свесни, па зато треба да се што чешће сећамо речи св. Јована Златоустог који свештеничку службу сматра највећом и најузвишенијом. По његовим речима: „Она је узвишенија од родитељске, од царске, па чак и од анђелске службе. Родитељи нас рабају за телесни живот, а пастири за духовни, вечни.

² Протој. Милутин Ранисављевић, Свешт. као духовни отац, стр. 39 Богословље св. 1—2 — Београд 1982.

Родитељи не могу да нас избаве од болести и спасу од смрти, а пастири спасавају душу готову да пропадне. Зато пастири заслужују да их више поштујемо од родитеља. Земаљски властодршци имају власт да везују само тело, а пастири везују душе, и њихове везе потврђује и довршава Бог на небу. Пастири су добили власт да везују и разрешују људске грехове, што никомс од анђела није дато. Зато је пастирска служба узвишенија од анђелске“.³ Видимо дакле да је свештеничку поверена висока посредничка служба-тајна обнове рода људскога. Но из велике важности и узвишености свештеничке службе проистиче и још већа одговорност. Јер за сваку поверену му душу свештеник ће морати дати и одговор. Још у Старом завету Господ је преко пророка упућивао опомене јеврејском свештенству, а тек какву одговорност онда мора спосити новозаветни свештеник за кога св. Тихон Задонски каже: „Од пастира који не врати неку овицу са паше господар захтева: Где је моја та и та овца? Тако ће од црквеног пастира, ако неки хришћанин пропадне, захтевати Христос Господ: где је моја та и та овца? Где је овца коју сам ја стекао не сребром и златом него крвљу својом? Пастир оваца не може да одговори господару — не знам где је, зато што се примио да чува стадо. И пастир Цркве не може рећи Христу Господу — не знам где је овца, зато што је био стражар стада Христова и узео на себе дужност да чува стадо“.⁴

Знајући узвишеност и одговорност свештеничке службе ми свештеници морамо, свакодневно, устајући из постеље, размислити шта и како радити, јер данас на крају двадесетог века поново је свет постао духовно и гладан и жедан, трчи за пролазним заборављајући непролазно, живи у времену када су се многи људи покорили земљи а не Богу, када су многи земљи дали и Бога и душу. И ми и ако то не желимо морамо признати да код нас Срба постоји велики број духовно непросвећеног и гладног народа. И данас као некада у старом Риму велики број нашега народа само тражи „хлеба и игара“ а с чим се углавном и задовољава.

Педесетогодишње комунистичко робовање, слично данашњем времену, имајући у виду првенствено забрану одржавања веронауке у школама, учинило је и чини духовни геноцид над српским народом. „И данас се у нашим школама деци уместо рибе даје змија“. И данас се манипулише духовним вредностима. И данас: „лажни богови да — само истинит Бог не! Он смета јер је Истина. Са лажним боговима је лако, могу и да их укину ако им буду засметали“.⁵ Наш народ је и данас подвргнут терору атеизације, само на један перфидни начин,

³ О свешт. књига III, „Шест књига о свештенству“ — Нови Сад 1894.

⁴ Писма 26.

⁵ Протој. Љубодраг Петровић, Богословље — Пастирски рад са младима, стр. 33.

joш је одвојен од своје мајке цркве, од своје вере, историје и свега оног што га је одржавало кроз дугу историју. Очевидци смо колико је у нашем народу поткопан примат духа над материјом. Савремени живот из дана у дан притиска људе и мучи, упућујући их на најгнусније злочине. Свакодневно у нитани или другим јавним медијима можемо чути и прочитати о разним свирепостима и злочинима, о томе како се тела ради упропашћује душа. Много се данас прича и пише о материјалној беди и сиротињској помоћи, док је мало оних који помињу и ону другу, духовну глад, унутрашњу пеголу, која је много мучнија од свих других. Многи су заборавили на смисао свога живота, многи више над провалијом да своје бесмисленом животу учине крај, а што сведочи из дана у дан све већи број самоубиства.

Свесни чињенице да нити сви верници не знају духовност својих предака која нас је одржавала кроз искушења времена онда то до нас свештеника, сејача науке јеванђелске стоји колико ћемо труда и жртве уложити да поверено нам стадо уверимо да је душа једино благо, да је она цело богатство које човек има и да без вере у Бога нема за човека мирна и срећна живота на земљи, а поготову не спасења.

Имајући у виду Христове речи: „Које је много дано, много ће се и искат од Њега“ (Лк. 12, 48) то служење свештеничко мора бити све управљено слави Божјој, измирњу грешне земље са небом, утврђивању неисрпне љубави и узајамном вољењу људи. И зато св. Игњатије Богоносца у својој посланици саветује Поликарпа: „Моли све да се спасавају. Буди снисходљив према свима, као што је према теби Господ. Према свима имај љубав и стрпљење. Говори са сваком онако, као што би с њим говорио сам Бог“. И зато ако свештеник о томе брине и тако поступа, чинећи оно што је „једино на потребу“ онда је добру част изабрао, коју од њега не може узети никаква сила ни прегња овога света.

Свештеник, мора увек имати пред собом лик Христов који је ради спасења грешног рода људског сипао с неба, постао човек, страдао и умро за људе. Зато свештеник не сме да заборави да је Христос сам ишао и тражио изгубљену овцу, а није чекао да се она сама свом стаду врати. Христос је сам обилазио вароши и села, проповедајући покајање и опраштање грехова, тражећи изгубљене овце дома Израњева. И данас нама свештеницима као некада апостолима Христос вели: „идите на раскрснице и све оне, које видите и намете, зовите на спасење и бољи живот“ (Лк. 14, 23).

Данас ћемо често чути од свештеника да та људи не воле, не слушају и не прилазе са дужним поштовањем. Зато свештеник мора знати, да је понашање тих болесних људи тако, зато што или не знају своју болест или се боје мука, тако неизбежних приликом лечења, нарочито застарелих болести. И зато свештеник мора сам да приђе тако болесним људима, са љубављу

и нежношћу и објасни сву опасност положаја и неслоходну потребу лечења. Данас је много болесних, много ослабљених, које као ветар који трску повија очекујући руку спасења, често пута уместо враћања вери својих отаца, уместо спасења, захваљујући ацилности или боље рећи безобразлуку многих лажних учитеља, многи бивају уловљени у замке сатанске, топући тако у духовну пропаст.

А да би ослабљени рскао своје свештенику-духовнику желим духовно спасење и вечни живот шта и како треба свештеник-духовник да поступи? Св. оци више пута саветују свештеницима-пастирима разумнога стада да се не уздају само у благодатни дар Духа Светога, него да се труде о Њему и да га одржавају.

Духовника посебно треба да подстиче чиста и искрена љубав ка Христу и ошпона оданост Његовој цркви на земљи. А она оживљава веру духовника, да посејано семе неће пасти на камениту земљу или у трње, већ на пирок и родну њиву. А да се не би десило да духовнику болесник каже: „Лекару, излечи се сам“, свештеник се мора држати апостолских заповести који су непрестано захтевали да њихови ученици и пријемници пастирске дужности вазда буду пример за углед својој пастви, не само речима, него и својим животом. И зато ап. Петар учи: „Пасите стадо Божје које вам је предато и надгледајте га, не силом него драговољно, и по Богу нити за неправедне добитке, него из добра срца, нити, као да владате народом, него будите угледи стаду“ (I Петр. 5, 23). А ап. Павле пише Тимотеју: „Буди пример вернима у речи, у живљењу, у љубави, у вери у чистоти. Бежи од жеље младости, а труди се да дођеш до праведности вере, љубави и мира са свима. „Угледајте се на мене као ја на Христа“ (I Кор. 11, 1); (Фил. 13, 17).

А значај примера у духовно моралном изграђивању човекове личности и избору животног пута одавно је запажен и истакнут у познатој латинској изрци (Всрба мовент, експла трохунт) „Речи покрећу, али примери привлаче“. А што је и у складу са чувеним стиховима Ивана Мажуранића: „Добар пастир и што каже иним, то сам својим потврђује чином“.

И сви св. оци узгледују да није довољно да пастир правилно учи само речима, него треба да учи и делима. Тако св. Исидор Пелусиот каже: „Лако је на језику добар бити. Кад се реч пастирева не пропраћа делом, не иде даље од ушију слушалаца, а оживљена делом, она постаје сила, продире у дубину и дотиче се душе“. Зато каже даље овај светиљ: „Ко се лађа да учи друге, дужан је прво да твори, потом да говори. А ко не твори, тај нема права да говори“. И зато сваки који служи истини лажан је служитељ ако не испуњава оно о чему учи и служи, а свештеник мора најпрв својим при-

⁶ И. Заларин, Пастирска служба по учењу св. Исидора Пелусиота, 1899 г.

мером да покаже да је духовна и морална личност и као такав носилац св. благодатних сила и свих врлина. Јер како каже св. Серафим Саровски: „Учити друге то је лако, као кад се баца камење са куле на земљу, али применивати у животу оно што се предаје, то је као кад човек носи камење са земље на врх куле“.

Свештеник-духовник мора да се одликује молитвеношћу, да му молитва буде дисање душе, јер по учњу св. отаца, молитва треба да буде први човеков акт по буђењу из ноћног сна и последњи са којим се завршава дан. Нарочито молитву мора свештеник да упражњава кроз свето богослужење. Јер „Богослужење наше Православне цркве садржи у себи велико духовно богатство и служи као моћно благодатно средство за лечење и препорабање људских душа и психово духовно усаврашавање“.⁷

А о садржају и значају богослужења за духовни живот дивно говори св. отац Јован Кронштатски: „Богослужење је узајамно служење Бога људима и људи Богу“.⁸ У нашем богослужењу, посебно св. литургији, садржи се велико духовно богатство: „Оно поучава, просвећује, исправља, очишћава, освећује, лечи, обнавља, укрепује, узвишује, оживљава, обожава и сједињује са Богом... Уопште, чудно васпитава благодаћу Светога Духа душе хришћанске у свакој добродетели, руководећи их ка вечном животу“.⁹ Како је душа небеског порекла то је њој потребна небеска атмосфера и духовна храна, а ово јој управо пружа богослужење. И зато су прави свештеници вољели да служе што чистије. Без богослужења душа умире, а за време богослужења оживљава, а о чему најбоље сведочи св. отац Јован Кронштатски: „Ја умирем духовно, кад не служим у храму целе недеље, и оживљавам душом и телом када служим и принуђавам себе на молитву, не формалну, већ активну, духовну, искрену, пламену“.¹⁰

И тако уз лични пример, даноноћну молитву и служење Богу и своме роду, свештеник мора још притом себе да усаврашава, читајући најпре Свето писмо и дела светих отаца. „Јер што је за гладнога богата трпеза и за жеднога хладан студенац; што је за војника у рату оружје, за научника богата библиотека и за лекара апотека све је ово за прквеног пастира Свето писмо“.¹¹ И зато каже св. Амвросије Милански: „Ми са Христом говоримо, кад се молимо. А слушамо га кад читамо Божанско писмо“.¹²

⁷ Протој. ставр. Ж. Маринковић, Пастирско богословље, стр. 71, Београд 1970 год.

⁸ Св. Јован Кронштатски, Мој живот у Христу, стр. 159, Београд 1984. год.

⁹ Исто, стр. 115—116, 159, 160, 161.

¹⁰ Тако, стр. 173.

¹¹ Протој. ставр. Ж. Маринковић, Пастирско богословље, стр. 70.

¹² О дужностима, књ. I, 20, Београд 1985. год. (исто 14).

А као образац и пример савременог пастира Цркве Христове, који је све наведено и много више од тога испунио и у овом, нашем, веку преселио се у царство светих а на кога треба да се угледају и чији лик и пример треба да је непрестано пред очима сваког свештеника, који Божјем олтару служи, мислим да је то св. Јован Кронштатски. Он је горео и саторевао у својој апостолској служби, који је у себи сједињавао и пројављивао све харизме и енергије Духа Светога, сво богатство павловског и златоустовског пастирства и свештенодејствовање Јеванђеља Христовог, а за кога у предговору књиге „Свети Јован Кронштатски“ архимандрит Артемије, садашњи владика Рашко-призренски каже следеће: „Има веру апостолски свсту, силну и свемоћну. Има молитвеност светог Јефрема Сирине, милостивост светог Николаја Чудотворца, који зна само за потребе својих ближњих ма ко били; има смирење јеванђелског цариника, јер и ако су га сви славили и дијелили му се, он се није гордио и преуносио, јер је знао да је само „залудни слуга“ који чини оно што је дужан чинити; има љубав божански неизмерну која га приближава свима и свакоме, те читавим бићем својим састрадава са свима страдалницима и свачији бол и муку осећа као своју“.¹³

Пример св. Јована Кронштатског, чији је рад и начин рада прихватљив и применљив у свим временима, јер је јеванђелски, најбоље показује шта је најважније у свештеничком позиву и раду: а то је лечење и спасење поверених му душа.

Но и поред личног примера свештеника, његовог доброг знања о Богу и познавања дела св. отаца, није довољно само по себи да дарује духовни пробрајај вернику. И зато прави свештеник, попут ап. Павла, треба да буде духовни отац, онај који раба у мукама своју децу.

И зато ступајући на ову узвишену, свештеничку, службу, у помештој књизи „Свети Јован Кронштатски“ наш владика нас опомиње да попут св. Јована „свештеник треба да престане да живи за себе, него да живи за Цркву Божју и за верне који су поверени његовом духовном стварању“. И даље наставља: „већ само то показује да ова служба и ако толико часна, није ни мало лака. Познато је како је тешко постављати дијагнозе душевних болести (грехова и страсти) и још теже лечити их. Колико је ту потребно љубави, колико стрпљења, колико доброте! Човек сам, ваистину не може чинити ништа „али је пун наде“ да све може у Христу Исусу који му моћ даје“.¹⁴

Историја нам сведочи да су свештеници вековима били духовни родитељи и лекари. Па зато и данас када је настало време слично времену пророка Језекиља када је „много и слабих и болесних, и рањених и пропаних и изгубљених“ (Јез. 34, 2), а знајући како Господ Исус Христос пије себе штедео да би

¹³ Св. Јован Кронштатски, стр. 5.

¹⁴ Геромон. Артемије, Св. Јован Кронштатски, стр. 9.

нам донео спасење, онда како свештеник да жали и птеди себе ради својих ближњих. А имајући у виду да је данас много оних који попут цара Давида навију: „Желна је душа моја Бога, Бога живог, кад ћу доћи и показати се лицу Божијем“ (Пс. 42, 2), то свештеници морају слабе и онемоћале крешти и соколити, болесне лечити, враћајући им тако, првенствено, духовно здравље, имајући у виду да је „душа претежнија од тела“. И зато свештеник мора да поседује све врлине, а на првом месту доброту и љубав према повереном му стаду — односно људским душама.

Не чекајући, само, да неко сам дође у цркву ради духовног савета, свештеник би требало четиће пута попут онога јеванђелског пастира, који оставља деветдесет и девет оваца и иде да тражи једну изгубљену овцу, да одлази и посећује „домаћу цркву“ — породицу дајући јој духовне савете почевши од тога да је Бог још приликом стварања света одредно дао одмора и сугубе молитве. Јер сведочи смо да многи наши верници у цркву долазе од славе до славе црквене, или боље рећи неког народног сабора, док им недеље, жаљост, службе за рад, кафану, или неку другу штетну и нескромну разоноду.

И зато најважнији и најтежи рад свештеника је рад са сваким појединим верником, јер свако очекује посебну пажњу од стране свога свештеника, свога духовног оца.

Радећи тако на спасавању поверених му душа и знајући колико је Бог заволео свет и да је из превелике љубави Своје: „И Сина Свога Јединородног послао, да ниједан који на верује не погине него да има живот вечни“, то је свештеник у обавези да као духовник храни, чува, тражи залутале и лечи своје рањене и оболеле парохијане од греха.

А како је данас много оних који преступилине Божије заповести, а ми свештеници добро знајући да је „душа за грех смрт“ (рим. 6, 23), а имајући у виду да је Христос за све људе подједнако пролио своју Богочовечанску крв, и стога цеће смрт ни једног грешника, него да се обрати и живи буде, то је свештеник на путу духовног руковођења дужан да својим верницима укаже на један једини исправни пут обраћања и повратка Богу, а то је кроз св. Тајну Покаяња и исповести. Само кроз ову Свету Тајну Црква води верне из благодати у благодат „док сви не достигну у човека савршену, у меру раста висине Христове“ (Еф. 4, 13). Никакав наш дар Богу не може му бити толико пријатан, колико приношење разумних душа кроз покајање. „Јер сав свет пролази а нетрудежна душа живи вечно“, учи св. Јован Лествичник.¹⁵ Наш Спаситељ који је драгољубно дао себе разапети на крсту ради нас и нашега спасења, и после тога, знајући наше слабости и немоћи оставио је људском роду један врло ефикасан лек који уништава сваки грех, учињен после св. тајне Крштења, и омогућује вечни живот и

спасење а то је св. тајна Покаяња и исповести. Нама је добро познато да је ову св. тајну, из превелике љубави, установио сам Господ „којима опростите грехе опростите им се, а којима задржите задржаће се“ (јн. 20, 22—23). Из ових речи видимо, дакле, колико Господ љуби овај свет и да је поред опште греховности спасење ипак могуће и остварљиво, као и то какву је власт дао апостолима да могу да „дреше и раздрепе“ а која се до дана данашњег преноси на епископе и свештенике. По ми, данашњи свештеници, свесни дуготрајног запостављености ове св. тајне, као и немарности великог броја нашега народа за његово вечно спасење, не смемо ни једну личност осуђивати.

Наши верници нису довољно чврсти у вери, многи су огрезли у греху и не желе да чују никакав савет свога свештеника. Зато свештеник да би достигао циљ своје службе мораће најпре попут Господа Исуса и св. апостола да покаже љубав према својој пастви.

Свето писмо нам сведочи да је Господ прво љубављу својом загревао срца народа, да би потом у облику поука излагао своју Божанску науку. А Његове поуке су биле тако дивне и занимљиве да су их људи слушајући заборављали на своју глад и жеб. (Мт. 14, 15).

То исто чинили су и апостоли, пропраћајући своје поуке и молбама, као израз родитељске љубави и бриге за вечно добро. Тако св. ап. Петар моли хришћане да се чувају од грешних жеља која војују на душу,¹⁶ а св. ап. Павле скоро у свакој својој посланици моли хришћане: да се помире са Богом; да се владају како доликује њиховом звању; да се угледају на њега итд.¹⁷

Тако и данас свештеник руководећи духовно својом паством мора свакодневно да их поучава упутујући их на Извор вечне истине. Јер очигледно је да велики број наших верника, посебно омладине, једноставно и не зна шта је грех, а што не треба много да нас изненађује, кад знамо да је велики део нашег народа, годинама изван цркве, васпитавао да је грех врлина, и обратно, да је нерад рад, мржња љубав, зло добро и слично.

Зато свештеник данас мора попут мајке која храни своје одојче млеком да приђе полако и нежно савестима и поукама да би им тек након тога могао упутити речи ономене којима је сваки пророк позивао и опомињао народ на покајање, речи којима је св. Јован Претеча започео своју мисију на реци Јордану: „Покајте се, јер се приближи царство небеско“ (Мт. 3, 2).

Тим истим речима и Господ је започео своју делатност. Многе Његове приче и изреке имају карактер опомене људима да се освесте и промене начин живота, иначе им грозни вечна

¹⁵ Лествица, Поука пастиру, гл. 13, 18, Лествица, Београд 1932. год.

¹⁶ I Петр. 2, 11.

¹⁷ II Кор. 5, 20, Еф. 4, 1, I Кор. 4, 16.

погибија. „Ако се не покајете, сви ћете тако изгинути“ (Лк. 13, 3). А да ову своју опомену илуструје примером навео је неродну смокву, коју господар не трпи у своме виноград, него је сече, да узалуд не испрпљује његову земљу.¹⁸

По угледу на свота Учитеља и Господа и св. апостоли, одмах по силаску Светога Духа одпочињу свој рад речима опомене упућене народу: „Покајте се“ (Дел. ап. 2, 38). Те речи, речи покајања и опомене дужан је и данас свештеник да упућује својој пастви јер како каже св. владика Николај Жички: „покајање је буна човека против себе самога“. То је буна човека против себе самога. То је буна против старог човека, човека огрезлог у грехе и страсти и тиме удаљеног од Бога. Јер сваки грех удаљује од Бога, а човек огрезао у гресима, одлутао је у „даљну земљу“ где се лице Божје не види. А да би такав човек постао „нова твар“ по апостолу Павлу, мора прво „доћи к себи“ попут блудног сина и покајати се. А то ће постићи само преко духовника.

И пре св. владике Николаја Жичког сви св. оци опомињу и упућују на једино спасоносно лек „покајање“. И зато дакле св. тајни Исповести треба дати њено право место и вратити јој оно достојанство које јој по природи припада као светој Тајни, наћи слободно време за њу. Јер, „зар је у стању једна рањена душа, којој треба приступити на голубијим крилима, са страхом, поштовањем, стрпљењем и љубављу, да отвори саму себе и да се открије, у моменту када се журе и исповедник и покајник, и кад психолошки притискују други који чекају на ред? До каквог ту може доћи сусрета и какво благотворно и преображајно дејство може имати једна тако на брзину и формално обављена исповест, на место да исцели, она продубљује ране“.¹⁹ А за обављање ове дужности како каже св. Григорије Богослов поред анђелске чистоте свештеника потребна је још: „мудрост, уменност и солидна припрема, јер није исто бити пастир бесловесног стада и пастир људских душа, нити је исто управљати овцама и воловима и управљати душама људским. Јер управљати човеком, најлукавијом и најпроменљивијом животињом, по његовом мишљењу је „вештина над вештинама и наука над наукама“.

А по речима св. оца Јована Кронштатског, „Исповест за свештеника је подвиг љубави према својој духовној деци... Ту се види да ли је он пастир или пајамник, отац или туђин за своју децу... Колико је потребно припремања за исповест. Колико се треба молити за успешно обављање овог подвига! О, како велика љубав је потребна према душама ближњих, да би их достојно исповедно без журбе и љутње, са трпљењем!²⁰

¹⁸ Лк. 13, 6—9.

¹⁹ Јеромонах Амфилохије, Парохија као жила заједница, стр. 89.

²⁰ Св. Јован Кронштатски, Мој живот у Христу, стр. 154, 131.

Из ове поуке видимо да свештеник не сме, дакле, олако да приступи овој Св. Тајни, мора поред добре припреме, да нађе и слободно време, поготову кад знамо са коликим незнањем наши верници приступају овој Св. Тајни, говорећи само да су грешни, или још горе и то велики број, да нису ништа згрешили, или пак наводећи оно што нису учинили. На ово незнање жалио се и св. отац Јован Кронштатски: „Колико је незнање духовне деце! Дад и поћ са њима треба седети и спокојно са кротошћу и великим стрпљењем, поучавати свакога од њих... Колико треба да се труди, свештеник, да пробуди покајничко осећање код покајника, који не знају да се покају како треба“.²¹

Зато св. Григорије Велики сматра да су лакомислени они свештеници који приступају овој служби без припреме, упоређујући их са слепима који воде следе, па сви у јаму падају. Припремљен за ову св. Тајну свештеник ће сваком указати на неопходност и потребу спасења његове душе, о потреби и значају исповести за духовни живот и здравље човеково, о предности душе у односу на тело, а што и Господ потврђује: „Јер је душа претежнија од јела и тело од одела“ (Лк. 12, 23), тражећи од покајника да у своме срцу осети понизност, смерност и свест о греху дајући му потом и адекватан лек. Дакле свештеник мора да се покаже као лекар душе, водећи при том рачуна о врсти и начину давања духовног лека. Зато ап. Павле излаже метод рада према различитим личностима, а према полу и узрасту: „Старца не карај, него га саветуј као оца; младиће као браћу; старице као матере; младе као сестре, у свакој чистоти“ (I Тим. 5, 1—2). А св. Григорије Богослов каже: „Како што се телима не дају подједнака лекаства и храна, јер је једно подесно за здравог, а друго за болесног, тако се и душе лече различитим начинима и средствима. Сведоци таквог лечења су сами болесници. Једне називава реч, други се поправљају примером. За неке је потребан бич, а за неке узда; јер једни су лењи и тешко покретни ка добру, и такве треба побуђивати ударцем речи; други су преко мере ватрени ка добру, и такве треба побуђивати ударцем речи; други су преко мере ватрени духом и неузджививи у стремљењима, слично младим силовитим коњима, који трче даље од циља, и такве може да обузда и задржи реч. За неке је корисна похвала, за неке укоравање. Али и једно и друго у своје време, јер у невреме и без основа они шкоде“.²² А св. Јован Лествичник препоручује духовном пастиру да строгим речима „кажњава оне овце, које по лењости или прождрљивости, остају од стада, јер је и то знак доброг пастира“.²³

²¹ Спом. дело 155, 132.

²² Беседа о бекству.

²³ Поуке пастиру, 1, 9.

У данашње време, свест и равност наших верника није на оној висини која је некада била, и која би требала да буде, па зато свештеник мора да води рачуна и буде обазрив да не би својом строгашћу повредио покајника и тиме постигао супротан ефекат. Зато сматрам да нам најбољи савет даје св. Григорије Велики који каже: „Нека духовни пастир за своју паству буде и отац по строгости и мајка по љубави“.²⁴

Али у сваком случају свештеник-духовник не сме осуђивати ни једног покајника због његових грехова, ма какви они бити, јер осуђивањем духовне ране се не лече него још више позасебају. Постоји једна прича како је један свештеник исповедао неку бабу. Кад је саслушао бабин грех, свештеник се узбуди па је почне јако ружити. Баба слупала, слушала па рекла свештенику: „Не звечи него лечи“. И зато владика жички св. Николај саветује свештеника: „Сети се како Господ није ниједном рецију укорио Закхеја ни жену грешницу, ни разбојника. Немој ни ти корети ни осуђивати. Сети се како разуман лекар поступа у болници са болесницима. Не виче, не осуђује, него лечи. И ти тако поступај. Душе грешне — душе су болесне. Њима треба милом а не укор“. Дакле никако свештеник не сме да осуђује и да се љути него напротив: „Духовник треба да се радује кад му Господ приводи неку душу да лечи, а за то ће добити од Бога велику милост, као добар пастир својих оваца“, саветује атонски старац Силуан.²⁵

А како ће духовник знати да да адекватан лек најбоље нас саветује, у својим поукама ава Доротеј: „Христос је лекар наших душа, и све зна и пружа подесан лек за сваку страст. На пример, против таптости дао је заповест смирености, против сластољубља дао је заповест о уздржању; против среброљубља заповест милостије. И просто речено свака страст има лек у којој одговарајућој заповести тако да лекар није неискусан. Исто тако није ни то (случај) да су локови стари и да не дејствују. Заповести Христове никад не старе него уколико се извршавају уколико се подмлађују. Дакле, здрављу душе ништа не смета осим њене неуредности“ закључује овај светитељ.²⁶

Зато сваког покајника свештеник треба да поучи о томе какво је и колико велико зло греха и како се треба борити против њега. Јер „исповест не би постигла своју сврху, то јест не би допринела потпуном исцељењу и оздрављењу покајника, нити његовом духовном узрастању ако би се свештеник ограничио само на слушање исповедених грехова и читања разрешних молитве“.²⁷ А како умесно примењује митрополит Антолије: „водити борбу само са гресима који се испољавају у потпунос-

²⁴ Пастирска правила.

²⁵ Поуке старца Силуана. Крлево.

²⁶ Поуке Авс Доротеја, стр. 84.

²⁷ Протој. ставр. Ж. Маринковић, Пастирско богословље, стр. 154.

ти, било би исто без успеха, као кад би смо бапти сасецали коров, уместо да га са кореном ишчупамо и избацимо“.²⁸

Чупањем корена греха код покајника треба одмах у његовом срцу засађивати семе врлине. Јер свака врлина искорењује код покајника супротан порок, који је плод нечастивога и његове људске сарадње. „Почетна је врлина код човека сваког смирење и почетан је порок-гордост. Отуда узрастањем смирења, нестаје гордости, множе се врлине и нестаје порочности. Са љубављу искорењује се мржња, кротошћу гнев, милосрђем — суровост, самилошћу — неосетљивост, ревношћу — похотљивост итд.“²⁹

Тако дакле уз поуку свештеника—духовника, давања духовног лека и усађивања у његовом срцу хришћанских врлина покајник ће се препородити, духовно исцелити и достојно приступити телу и крви Господњој, јер само као достојном свето причешће ће му дати вечни живот, вечну радост, исцељење душе и тела и вечно спасење.

А свештеник чишећи све ово на своје и спасење својих верника моћи ће подуп ап. Павла рећи: „Добар рат ратовах, трку сврших, веру одржах“, имајући увек на уму његов савет: „Пази на себе и науку и стој у томе; јер ово чишећи спашасти и самог себе и оне који те слушају... Заклињем те дакле пред Богом и Господом нацијем Исусом Христом, који ће судити живима и мртвима, доласком његовијем и царством Његовијем; проповиједај рјеш, настој у добро вријеме и у невријеме, запријести, умоли са свакијем спошењем и учењем“.

Предавање одржано на семинару свештеника у Призрену, 3. августа 1993. год.

Мирослав Понадић, свештеник
(Приштина)

лична библиотека
Арх. Наум

²⁸ Исповест 43.

²⁹ Протој. Милутин Ралисављевић, Богословље — свештеник као духовни отац, св. 1—2/88—39.

ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У ПРИЗРЕНУ

У историјском смислу Призрен спада у најинтересантније српске градове. Свој најблиставији процват овај град је доживео у периоду средњовековне српске владавине. У каснијој својој историји Призрен је доживљавао падове и успоне, али свој средњовековни сјај није никада више поновио.

Име му је настало од византијског назива Приздријан или Приздријана, од чега је наш народ извео читав низ сличних назива као што су: Призрен, Призрин, Приздрен, Прездрин. У турско време називан је Торзери и Персери, а у нашим народним песмама помиње се као „литомо место“, „бели“, „убани“, и означива се и као „српски Цариград“. Био је престоница, условно речено, краља Милутина, Стевана Дечанског, цара Душана и цара Уроша. Од краљевских и царских двораца није се у Призрену ништа сачувало, осим народног предања о томе да се двор цара Душана налазио на месту где се данас налази Бајракли џамија, али се сачувало, макар и само по имену, 26 призренских цркава, па се, и овом приликом потврђује народно запажање сročено у народној песми „Зидане Раванице“ да су Немањини потрошили своје благо „све на цркве и на намастире“.

Најзначајније призренске цркве су, несумњиво, Богородица Љевишка и Св. Арханђели.

Богородицу Љевишку је краљ Милутин саградио на самом почетку XIV века 1307. год., како у натпису на олтарском делу цркве стоји, обновивши полуразрушену византијску базилику, за коју није утврђено када је првобитно саграђена. Све битне историјске податке о цркви сазнајемо из натписа који се и данас на њој налазе. Осим натписа о ктиторству краља Милутина и годишњој обнови цркве, на живопису Богородице Љевишке још једном је поновљено поред ктиторског портрета да је цркву саградио краљ Милутин, а на потрбушју лука у припрати записана су имена њених извођача пратомајстора архитекте Николе и сликара Астрапе. На северној фасади стоји и арапски натпис на камену у коме се говори о претварању цркве у џамију, које је изведено средином XVIII века, када су сви унутрашњи зидови били премалтерисани. У XIX веку премалтерисане су и спољне фасаде цркве. Конзерваторски радови од 1950. — 1952. год., којима су уклоњени малтерни покривачи са зидова цркве, омогућили су да сагледамо сву величину и зна-

чај Богородице Љевишке за српску средњовековну уметност. Њена архитектура изведена у српско-византијском стилу први пут у нашем средњем веку, у исто време је и прва црква са куполном црква украшена керамопластичним елементима и представља почетак стилизоване групе којој припада читав низ значајних српских средњовековних цркава.

Посебно место у значају Богородице Љевишке припада њеном сликарству, које је дело протумајстора Астрапе, чији надimak „Астрапа“ на српском значи „мушкетер“ и које је, нажалост, општењем диглом, а сачувано на око 650 м² површине. Сликарски квалитети Астрапиног живописа представљају највиши домет у фреско техници свога времена, тако да је сасвим разумљиво што се неки, нама непознати, посетилац послужио стиховима средњовековног персијског песника Хафиза из Ширазија да изрази тугу и утеху што се живопис општењује и покрива малтером, записујући ове стихове арапским писмом:

„Зеница ока мога, гнездо је лепоти твојој.“

Остаци манастирског комплекса Св. Арханђели су такође значајни споменик српске средњовековне уметности и историје, место које је представљало стожер историјских збивања кроз неколико десетина година у XIV веку, у време када је Призрен био центар наше државе у зениту њеног историјског развоја. У манастирској трпезарији одржавали су се државни сабори, а на гробу цара Душана, у наосу цркве Св. Арханђела, скинута је анатема са српске цркве. Место за градњу своје велике задужбине цар Душан је изабрао 1343. г., када је манастир добио и свог првог тумана Јакова, који је пет година прикупљао материјал за градњу, а од 1348. — 1352. црква је била и саграђена. Вероватно је имала пет купола и мноштво камених украса у белој, сивој и топлој боји меда на порталима, прозорима, иконостасу и царској гробници. Најдивнији украс представљао је чувени мозаични под, за који је непознати путописац у Карловачком родослову забележио у XV веку да је то „лепота какве нигде у свету нема“, али, омах додаје, да је, нажалост, сва та лепота близу разорења. Манастир је, изгледа, рано занустио и пронадао све до почетка XVII века, када је Синан-паша 1615. год. од његовог материјала саградио своју цамију у центру Призрена. На месту где се налазила задужбина најмоћнијег српског владара остале су само рушевине, које су временом наноси са брда сасвим покрили, тако да су побожни Призренци само сачували успомену на место где се манастир налазио и где су се годинама окупили ученици Св. Арханђела, пасти свеће на хумкама које су покривале остатке двеју манастирских цркава, трпезарије и копака, који данас израњају из тла након археолошких ископавања изведених 1927., а и од 1961. — 1967. год., као и каснијих година, али у мањем обиму. Даља археолошка ископавања откриће нам да ли је у манастирском комплексу још шта сачувано.

Још један српски средњовековни владар у Призрену је саградио своју задужбину. Из натписа са цркве коју народ назива Св. Недељом, сазнајемо да је то црква Ваведена Богородичиног, коју „откупом“ подиже млади краљ Марко (Краљевин Марко) у трећој четвртини XIV века.

По утиеду на владаре и српска властела гради у Призрену своје задужбине.

Испод призренске тврђаве властелин Младен Владојевић подиже цркву посвећену Вознесењу, познату под називом Св. Спас. Грађена је, као и Богородица Љевишка од опека и камена на византијски начин. Малих је димензија, али је њен положај чини видљом готово из сваког угла града. У светоарханђелској хрисовуљи налазимо податке о њој из којих се види да је њен ктитор, иначе дота Вука Бранковића, пресељен у Охрид, где је, у замену за баштину (цркву Св. Спаса са имањима и људима који јој припадају) у Охриду добио цркву Св. Андреје са одговарајућим иметком, а да је црква Св. Спаса припојена манастиру Св. Арханђела као метох. Након периода запустелости, једно време је служила као цинцарска богомоља у Призрену.

Властелин Драгослав Тутин са женом Белом 1332. г. подигао је цркву посвећену Св. Николи, која је касније постала метох манастира Дечани, чији су монаси одседали у кући поред ове цркве приликом доласка у Призрен ради прикупљања прилога за свој манастир.

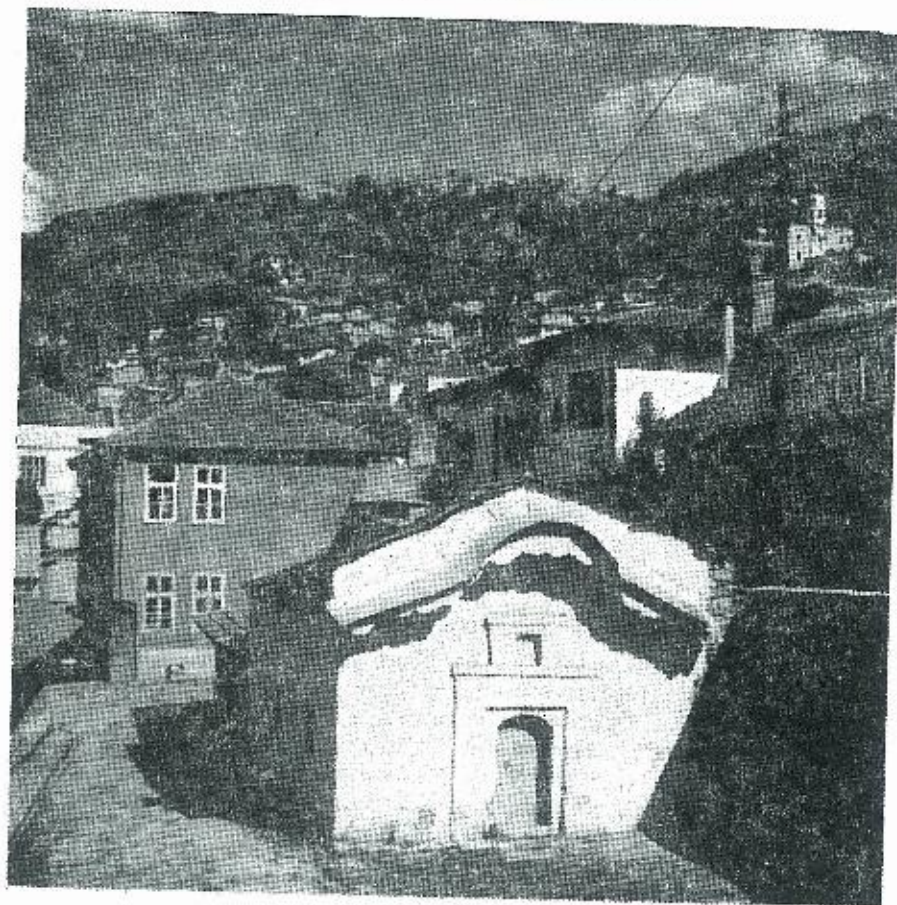
Свегом Николи је посвећена и црква која се налази у дворишту школе „Младен Угаревић“, а која се у светоарханђелској хрисовуљи помиње као „Рајкова“. Не зна се када је била порушена и затрпана све до средине прошлог века и када је у то време случајно пронађена, обновљена је надзибивањем и додатком бочних бродова и припрате. У њој се сачувала, а можда је однекуд донета, икона Богородице Умиљеније са малим Христом на рукама, која је, вероватно, у Призрену израђена у XIV веку. Приликом обнове цркве постављен је иконостас који је дело сликара — зографа Сергија Димовића из Козане.

Породица Кривошеја такође подиже цркву Св. Николе која је у турско време сасвим порушена и на њеном месту је саграђена цамија у Терзи махали.

Крајем XV века браћа Ручовићи, о којима се ништа не зна, подижу цркву Св. Борба, која је у турско време, један дуг период времена, служила као једина православна богомоља у Призрену. Њена сасвим орозула архитектура чува у својој унутрашњости веома почађавео и општењем живопис, који потиче из турског периода и иконостас на дрвету на коме је записано да га је израдио 1829. год. познати копаичар Петар Филиповић, чије је дело и чувени иконостас цркве Св. Спаса у Скопљу.

Ко су ктитори осталих призренских цркава нисмо данас више у могућности да сазнамо. За многе од њих не знамо ни тачно време њиховог настанка.

За цркву Св. Димитрија, која се помиње још у повељама краљева Драгутина и Милутина и цара Душана, само знамо да се налазила на месту које су средином прошлог века узурпирани католици и ту саградити своју цркву.

Црква св. Николе (код епископије)

Не зна се много ни о двема старим призренским црквама од којих је једна била посвећена Св. Ани, а друга Св. Јелсци, а за обе се наводе подаци да су се налазиле на месту где је касније саграђена Мустафа-пашина џамија. Џамија је разрушена 1950. г. да би се на том месту организовала зелена пијаца, а онда је и пијаца уклоњена па је на том месту подигнута зграда „Банкос“-а. Приликом копања темља за банку стручњаци призренског Завода за заштиту су стално дежурали за

случај да се наиђе на било какве остатке ранијих грађевина, међутим, резултат је био потпуно негативан.

Осим цркве Св. Николе која је припадала породици Короћевић, још три призренске цркве су порушене да би на њиховим местима биле саграђене џамије, а да су подаци о томе познати. То су: црква посвећена Св. Атанасију, која се налазила унутар призренске тврђаве Каљаје, црква на Марашу, посвећена Богојављењу и црква Преображења, па чијем је месту подигнута Мехмед-пашина Бајракли џамија.

Потпуно је разрушена, и то у наше време, црква Св. Илије, коју су 1937. г. обновили и опремили чланице Друштва Кнегиње Љубице — подружница у Призрену.

Разрушена је и мала црква посвећена Св. Томи, која се налазила покрај саме стазе којом се од цркве Св. Спаса иде према Каљаји.

Нека призренска црквишта су доживела да се на њима поново подигну цркве. Такав је случај са црквом Св. Врачева и црквом Св. Пантелејмона, које су сасвим обновљене и стављене под кров.

По старом обичају на неким црквиштима се побожан призренски народ и у ово време окупља уочи храмовне славе, а на дан славе режући колач. Такав је случај са двема бившим црквама посвећеним Св. Прокопију и на црквишту на коме је била црква Св. Петра, која се налазила над самом левом обалом Бистрице, недалеко од Богословије.

Под кровом је, ако би тако могло да се каже, пећинска црква испосница у клисури Призренске Бистрице посвећена такође Св. Николи, светитељу коме је посвећен највећи број призренских цркава. Сачуван је у њој у фрагментима живопис који је настао средином XIV века, који је дело непознатог мајстора неке монашке сликарске радионице. Трагови манастирског конака једва се назиру, а у њему је у два маха боравио српски патријарх Јефрем, у другој половини XIV века, након напуштања патријарашког престола, а могуће је да је и умро у овом манастиру са пећинском црквом.

У комплексу манастира Св. Арханђела изгледа да је најпре саграђена мања црква посвећена Св. Николи, да би се у њој служиле литургије у време грађења велике манастирске цркве. Сачувани делови архитектуре цркве Св. Николе пружају све потребне податке за реконструкцију, па ће, ако Бог да, истим редом да се изведе и обнова овог најзначајнијег српског средњевековног споменика — најпре црква Св. Николе, а затим црква Св. Арханђела, с тим што би се претходно обновио део великог манастирског конака за потребе преко потребног манастирског братства.

Остаци шесте призренске цркве посвећене Св. Николи сачували су се унутар импозантних зидова вишеградске тврђаве, за коју је записано у светоарханђелској хрисовуљи да треба да послужи као оклопште манастирско у случају опасности.

Најмлађа међу призренским црквама је саборна, нова, црква Св. Борба, која је почета да се гради 1856. г., а „пропевала је“ 1888. г. Њени ктитори су грађани Призрена, који су се поносили тиме што су је саградили својим скромним прилозима не тражећи помоћ ни са које стране. Градили су је македонски мајстори, чија имена нису сачувана, а иконостас је дело такође македонског зографа Кузмана Фрчковског, коме су, за израду појединих икона, шаћали вишњији појединци или еснафи. Осим на иконостасу у цркви се чува приличан број вредних икона, које су вековима стваране у Призрену, или су у Призрену доношене из ближе околине (из пострадалих или напуштених црква), или из даљених места, као што је случај са иконама пренетим из хитровачке цркве из Септандреје у Маварској. У саборној цркви Св. Борба чувају се и веома вредне црквене утвари, богата сванбела из Русије, поклоњени Симе Андрејевића Игуманова, као и чувени сребрни филигрански крст принет на дар Св. Борбу од стране „призренске сиротиње велике и мале“.

Овим кратким прегледом обухваћено је 25 призренских цркава, а списак од 26 цркава употпунићемо податком из писаних извора у коме стоји да је краљ Милутин у Призрену подигао и цркву посвећену Св. Стевану, за коју не знамо где се налазила. Приликом копања темеља за изградњу хотела „Тераида“ наишло се на остатке за које је закључено да би могли да припадају некој цркви, али је вест о нацишном ископавању остатака булдожером, нажалост, касно стигла до стручњака, када је за доношење бар приближно тачних закључака већ било касно. Постоје подаци да су Кукли-бегова цамија код поште, као и цамија у Јени — махали подигнуте на местима где су се налазиле цркве, тако да су и то могућа места где би се налазила друга задужбина краља Милутина у Призрену, али су то само претпоставке за које немамо сигурне податке.

До података о сакралним православним споменицима Призрена, дошло се, у првом реду, на основу сачуваних материјалних остатака, а не мање значајно је и то да располажемо и великим бројем писане грађе, која се односи на разне области развоја овог значајног града. У првом реду да споменемо две средњовековне хрисовуље дате Богородици Љевишској и Св. Арханђелима, које за историчаре представљају неопуштен извор података, на основу којих се стиче аутентична слика о времену када су хрисовуље настале. Из њихових густо исписаних редова сазнајемо све о људима који владају и којима се влада као и о начину на који се то чини. Веродостојно и једноставно изнети подаци о међама између посела, вијугаво се провлаче између њива, воћњака, винограда и кућа људи, чија су имена забележена, тако да те податке примамо топло и без сумње. Имена људи који су ту живели пре много стотина година срећемо и на камену, било као натписи на црквама, или у виду надгробних споменика. Има међу тим именима познатих лич-

ности, као што су царови Душан и Урош, краљ Милутин, млади краљ Марко, властелин Драгослав Тутић са женом Белом, епископ Сава, протомајстори Никола и Астрапа, а има и мање познатих — монах Дамњан са световним именом Радослав Обрадовић, монахиња Марина, сврстница челника Манка, Тодор син Жетра помика.

Проучавањем историје Призрена у средњем веку пред нама се указује потпуно развијени средњовековни град који се користи свим тековинама свога времена у свим областима друштвеног живота. Град има своје судство, управу, записане прописе. У здравству се одликује највишим степеном јер већ у XIV веку на својој територији има болницу, а самим тим, вероватно и апотеку. На животињу Богородице Љевишке налазимо представљену школу, а по предању, у Призрену се и Краљевин Марко учио писмености. Од посебног је значаја податак о регулисану социјалних давања, записан на јужном луку у припрати Богородице Љевишке у коме стоји да се свакога дана, зими и леги, поставља да се даје у храму „мерлиг на порту“, којим се подразумева храњење сиротих, богаља, кљасних и сваке врсте убогих — обичај који је упражњаван у великим, престоличним градовима тога времена.

Данашње стање православних храмова у Призрену пружа овакву слику:

Под кровом је осам цркава и то: Богородица Љевишка, Св. Спас, Св. Никола (Тутићева), Св. Борба (Руновићева), Св. Борба (саборна), Св. Пантелејмон, Св. Врачева и Св. Николе (Рајкова).

Литургије се служе у саборној цркви редовно, а зими у цркви Св. Николе у дворишту школе „Младен Угарски“. У Богородици Љевишкој служе се два пута годишње и то на дан Рођења Богородице и на Св. Петку, а у Св. Спасу само једном годишње на дан храмовне славе. Свете литургије се служе само на једном месту у граду у горе побројаним црквама.

Код шест цркава или црквинга обележава се храмовна слава паљњем свећа, а на неким и резањем славоког колача и то: у Св. Недељи, Св. Пантелејмону, Св. Врачевима, једној од цркава Св. Прокопија, код цркве Св. Петра и у Св. Арханђелима.

За остале побројане призренске цркве многи православни људи у Призрену не знају да су икада постојале неке од њих. О њима само може да се прочита у књигама доступним малом броју људи. Надамо се да је ово прилика која може да доприне да се ова немала чињеница исправи.

СПИСАК ПРАВОСЛАВНИХ ЦРКАВА У ПРИЗРЕНУ

1. Богородица Љевишка
2. Св. Спас
3. Св. Никола (Тутићева)

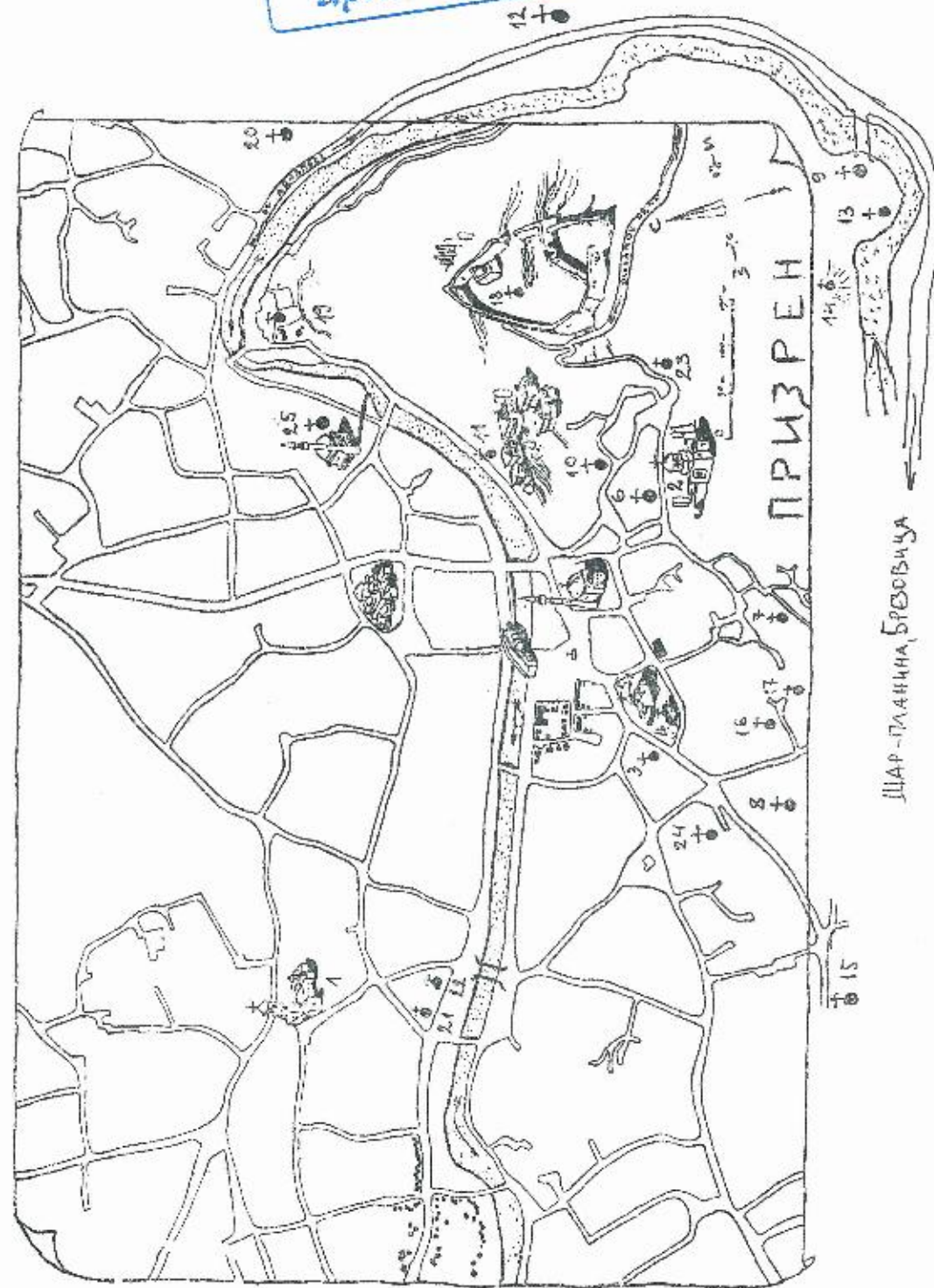
4. Св. Борба (Руновићева)
5. Св. Борба (саборна)
6. Св. Врачеви
7. Св. Пантелејмон
8. Св. Никола (Рајкова)
9. Св. Арханђели
10. Св. Неделја
11. Св. Петар
12. Испосница Св. Николе
13. Св. Николе у компл. ман. Св. Арханђели
14. Св. Николе у Вишеграду
15. Св. Николе (Короћевића)
16. Св. Прокопија
17. Св. Прокопија
18. Св. Атанасија
19. Богојављења
20. Св. Илије
21. Св. Јелене
22. Св. Ане
23. Св. Томе
24. Св. Димитрија
25. Прображења
26. Св. Стевана

У Призрену, децембар 1993. г.

Роксандија Тимотијевић,
историчар уметности

лична библиотека
Арх. Наум

БЕСЕДЕ

ШТА ДА ЧИНИМО?

(Лк. 10, 25—37)

„Господе, шта да учиним, па да имам живог вечни?“ То најважније питање у животу свакога човјека два пута је постављено Господу Христу у овом Јеванђељу. Два пута од два човека. Једном од једнога младића који је пришао искрено, чисте душе и чистог срца да Га упита шта да чини па да наследи живот вечни, а други пут од једнога законика који Га је кушао, и питао Га: „Господе, шта да чиним, па да наследим живот вечни?“ И ономе који је искрено питао, и ономе који Га је кушао, што смо чули у данашњем светом Јеванђељу, Господ је дао један одговор: Чини заповести, и бићеш жив!

Тај одговор, који је Христос дао пре две хиљаде година, важи и данас, браћо и сестре, за свакога онога коме је стало до живота вечнота, који се пита, и који пита Господа: Шта да чиним, па да наследим живот вечни? Одговор је један: — држи заповести! А заповести Божије све су изражене и записане у Светом Писму, тој јединственој књизи на свету, књизи живота, која има одговоре на сва питања која човек може да постави у своме животу.

И данас наш народ, наша генерација, поставља често то питање: Шта да чинимо? Шта да радимо? Премда не постављамо то питање као они у Јеванђељу, — да бисмо добили живот вечни, него — шта да радимо да бисмо изашли из ове невоље, из ове кризе, из овог безизлаза у коме смо се нашли? На то наше питање, иако није постављено са циљем „да добијемо живот вечни“ него да решимо земаљске наше проблеме, и па то питање важи исти одговор који је Господ дао ономе младићу и ономе књижевнику, који Га је данас, у Јеванђељу, питао. И нама Господ одговара, и довикује нам: Држите заповести, православни Срби, и решите ове своје земаљске проблеме и, поред тога, наследићете живот вечни!

А заповести Божије — шта је то? То је све оно што је Господ заповедио људима у Старом Завету и што је допунио у Новом Завету: Не уби! Не укради! Не чини прелјубу! Не клањај се туђим боговима и идолима! Не пожели ништа што је туђе! Блажени милостиви! Блажени миротворци! Оно што не желиш да теби чине други, не чини ни ти другоме! — Ето, то и много другог што је записано у светом Јеванђељу, све су то заповести Божије. То треба да прихватимо, да учинимо

зеницом душе своје, остојцем живота свога, стожером кога ћемо се држати целог живота. Када бисмо хтели да цело Јеванђеље Христово сажмемо у једну реченицу, онда би та реченица била она коју је Господ рекао: — Што не желиш да теби чини други, не чини ни ти другоме! Када би се људи тога држали, одмах би престали сви ратови, одмах би могла да се распусти сва војска, сва полиција, сви судови, ништа нам од тога не би више требало, јер би тада људи престали да чине зло један другоме, јер нико од нас не жели да се њему зло чини. То је једини прави одговор на ово судбоносно питање: Шта да чиним па да добијем живот вечни?

И данас, на почетку светог божјег поста, када крећемо у сусрет Богомладенцу Христу да Га дочекамо као некада пастири у Витлејему, да Му се поклонимо као мудраци са Истока, да Му принесемо дарове као што следује, и ми треба да се запитамо: Шта да чинимо да бисмо рођење Христово, Божић, дочекали онако као што треба и да би нам то било на спасење и на живот вечни.

Света Црква, по заповести Господњој, одредила је да се пред велике празнике њена чеда припремају појачаном молитвом, појачаним подвигом: — постом и молитвом. То су она два средства за која је Господ рекао да се само помоћу њих изгони свака сила нечиста из човека и из једног народа. Тај зли род, рекао је Господ, изгони се само постом и молитвом. Зато, да бисмо ми душе своје очистили, да бисмо се достојно припремили за сусрет са празницима Господњим, Божићем, Васкрсом, света Црква је установила да њима претходи пост, — пост тела од мрсне хране и пост душе од ових видова греха, које, као људи, чинимо. То је оно што ми треба да учинимо, браћо и сестре, за време ових шест недља поста које претходе Божићу. Да размислимо о своме животу. Да вратимо траку свога живота, и да га погледамо од почетка до данашњег дана, да видимо чиме је наш живот испуњен. Можемо наћи у животу своме, сигурно ћемо наћи, много онога што смо учинили а што није требало учинити, а то су наши греси, страсти, наша зла којима смо душу своју помрачили, премазали катраном греха. И још, наћићемо много тога што је требало учинити а нисмо учинили, као и они што се помињу у данашњем Јеванђељу, онај свештеник и онај левит који су нашли поред несрећног човека кога разбојници изранавише крај пута, видеше га и — пробоше. Нису га они тукли, нису му они ране задали, али су велики грех починили што нису показали дело милосрђа према човеку који је у ранама, према човеку који страда и паћи. Иако су били позвани на то, иако су знали закон Божији да треба љубити ближњег као самога себе, ипак, они га само погледаше, и пробоше својим путем. Тек онај трећи, који беше туђинац овоме, странац, „Милостиви Самарјанин“, он, кад га виде, у каквом је стању, сажали му се, преви му ране, зали их уљем, и одведе га на своје кољусету у гостионицу да га

тамо понегује док не оздрави. Цео наш народ данас, браћо и сестре, поготово они у крајевима где још увек бесни ратни вихор, налази се у стању овога изубијаног и рањеног човека. Шта ми чинимо да нашем брату олакшамо његове муке? Шта ми чинимо да они који су гладни данас не помру од глади? Они који су у хладним становима — да се не посмрзавају? Да ли ми можемо нешто учинити за њих? Уверен сам да можемо, и да чинимо, али да можемо и много више учинити. А то што будемо чинили браћи својој, ближњима својима, Господ ће нама стотруко узвратити, и даће нам за то живот вечни. Јер једно од главних мерила на страшном суду, када Господ дође да свакоме да по делима његовим, посебну важност имаће дела милосрђа и љубави. „Бејаш гладан, а нахранисте ме; бејаш жедаш, и напојисте ме; бејаш болестан, и обиђосте ме; бејаш у тамници, и дођосте к мени; бејаш странац, и примисте ме,“ — то су дела милосрђа, то су дела љубави, и Господ ће зато рећи онима који су то чинили: „Добро слуго добри и верни... уђи у радост господара својега.“

И још, браћо и сестре, када погледамо живот свој, и пронађемо у њему оно што не ваља, треба да се кајемо и исповедимо те своје грехе да бисмо добили од Господа опроштај, па онда да се причестимо Телом и Крвљу Господа Христа, том небеском храном за коју је Господ рекао: „Ко једо моје тело и пије крв моју, у мени борави и ја у њему; и који не једо тело моје и не пије крв моје нема живота у себи“, — ни овога ни будућег. Значи: треба се постом, молитвом, светом тајном покајања и исповести припремити за Свето Причешће, примити Тело Господње у себе, да би Господ по томе препознао да смо његове слуге, да би нас признао за своје и примио у Царство своје небеско.

Још од прошле године ви знате да је речено и објављено одавде широм наше епархије, да је потребно испунити неке услове да би се могли причешћивати као православни хришћани. То је посебно важило за оне који живе у такозваном грађанском браку, који нису црквено венчани. Прошле године, уз часни пост, такве смо одбијали од Светог Причешћа, саветујући им да у току године испуне тај свој дуг, и да приме благослов Божији на свој брак и на своју породицу: да дођу код свештеника и обаве свети чин венчања, који не обавише онда када је требало. Неки су послушали и ово учинили, а многи, многи нису. Исто онако као што и ови у Јеванђељу када су добили одговор шта треба да чине, нису то и чинили, јер онај младић оде жалостан, жао му беше да се одрекне свога имања, а овај, желећи да се оправда, пита Господа: ко је мој ближњи да бих му чинио добро? — тако и многи у нашем народу, чувши праву реч шта би требало да учине па да добију живот вечни, оглушили су се о то, пропустили су годину дана а да нису обавили тајну венчања. Таквима поручујем одавде, са овога светог места: Нема Светог Причешћа за њих док не испуне тај неопходни

услов. Ако они сматрају да им није потребан живот вечни, ми не можемо и нећемо никог нагонити. Јер рекао је и наш народ у својој мудрости: „Не можеш никог силом у рај.“ И Господ наш Исус Христос никог није нагонно да крсте за њим, да прихвати његову науку. Увек је говорио: Ако хоћеш да идеш за мном, учини то и то; ако хоћеш, ако верујеш, биће то и то. Тако и нама Господ поручује: Ако хоћеш живот вечни, држи заповести! Заповести записане у Јеванђељу, заповести које света Црква проповеда и поручује. Без држања тих заповести, нико неће наследити живот вечни.

Нека би дао Бог да нам овај свети Божићни пост, и сви празници које у току поста будемо дочкивали и прослављали буду на спасење, да милост Божија стигне на нас, али да и ми учинимо све од себе да бисмо испунили заповести Божије, и да се удостојимо Царства Небескога, да би тамо са свима Светима, славили Оца, и Сина и Светог Духа кроза све векове и сву вечност! АМИН!

Проповед држана у Призрену
28. новембра 1993. г.

Епископ рашко-призренски
Артемије

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

РАЗГОВОР СА ЧИТАОЦИМА

Јеромонах Симеон пита:

Недавно на Цетиљу, на Лучиндан, у цетињском манастиру, Њ. Светост Патријарх српски Г-н Павле, говорећи у својој беседи о страдању народа у Босни и Херцеговини, рекао је да тамо подједнако страдају Срби, Хрвати и муслимани, те да је мир свима потребан, „Јер смо сви ми деца Божија“. Да ли је ова последња тврдња одржива са православне гачке гледишта?

ОДГОВОР: У новије време, кад год се говори о тој немилој у трагичној стварности изазваној ратом на простору бивше Југославије, могу се често чути, у овој или оној форми, сличне изјаве и од других наших Архијереја, које теже неској „уравнотежности“ чак и пред Богом, а очигледно са веома приземним циљевима. Све у намери да испаднемо „широкогрудни“, „демократе“, да се неке не замеримо. У суштини то су далеко пре политичке изјаве, него исповедање вере. Међутим, често слушање оваквих тонова наркотизује и некритичује православно осећање код наших верника, и они су сваки даном у све већој опасности да изгубе осећај разликовања Истине од лажн, правн и лажне вере.

На сличне изјаве и ставове, којих је било и после II светског рата, ево какав је одговор дао свети владика Николај, света и будна савест Српске Цркве и Српског народа. Кроз њега су проговорили сви свети Оци древног Православља. Он је смело могао почети свој одговор чувеном светоотачком клаузулом: „Следујући светим Оцима...“. А он је у своме писму од 11. фебруара 1950. године упућеном једном тада српском владици, а поводом синодске посланице за Божић, написао између осталог и следеће: „Али, рецимо, сме ли Свети Синод да грешн у тумачењу Јеванђеља народу? Ја сам често имао прилике да исправљам своје свештенике када су говорили народу: Бог је Отац свију људи! — Није тако. Бог је Творац свију људи. А Бог је Отац само оних људи који верују у Сина Божијег и у синоство. „Који се год одриче Сина, тај ни Оца нема, а ко признаје Сина, тај има и Оца“ (I Јн. 2, 23). — Сви су људи створења Божија и потенцијални синови Божији. Али истински синови Божији „они који Га примине и којима се даде власт да се назову синови Божији, који верују у име Његово, који се не родили од крви... него од Бога“ (Јов. 1,

12—13). Ова разлика између хришћана и нехришћана тј. између рођених и створених мора се нарочито истицати у наше време вулгарне пропаганде да су све вере једнаке, снижујући планину у долине, а не дижући долине у висину планине“.

Владика Николај

Сходно овом одговору, очигледно је да је и став Њ. Светости Патријарха Павла да смо „сви ми деца Божија“, који се, нажалост, често чује, није одржив са православне тачке гледишта.

Радс Новаковић из Београда пита:

Дошло ми је у октобру месецу текуће године до руку Пастирско писмо српског свештеника из Вупертала у Немачкој, оца Стојана Барјактаревића, које упућује својим верницима, православним Србима, а у којем између осталог стоји: „Као што знамо, ми данас служимо у евангелистичкој цркви коју делимо са домаћинима, и црква нам припада недељом од 11,45 часова до 15,00 часова“.

Како ово није усамљен случај у животу наше Цркве у дијаспори, то Вас молим да ми одговорите да ли је то исправно?

ОДГОВОР: Сви савремени проблеми наше свете Православне Цркве, било у земљи или у дијаспори, одавно су позитивно решени у учењу светих Отаца и канонима светих Сабора. Наша трагедија данас је двојна, и састоји се из непознавања и непоштовања. Непознавања става и учења светих Отаца и непоштовања онога што знамо, јер га се не држимо. Много мудру-

јемо и умујемо сами уместо да следујемо светим Оцима. Тражимо често изговор и оправдање многим нашим поступцима који су недодустиви за православну свест и савест. То нарочито важи за нашу дијаспору. Уместо да исправним и усправним ставом и верним држањем светог Предања Православне Цркве утичемо позитивно на неправославну околину и помогнемо јој да нађе пут ка Једној, Светој, Саборној и Апостолској Цркви, а тиме и своје спасењу (што би била једина истинска љубав према неправославнима), ми често падамо на компромисе и попуштања, губимо и своје душе, као и душе оних који су нам поверени на старање.

То важи и за конкретан случај у Вуперталу (о коме ми пишеш). Довољно је и истиничко погледати у свете каноне Православне Цркве, па видети колико смо далеко застарили таквом својом праксом, и у каквој се погубној опасности налазимо.

„У јеретичку цркву, вели свети Никифор патријарх цариградски, можемо по нужди ићи као у јавну зграду и молити се поставивши крст у средину. Међутим, забрањено је улазити у олтар, кадити или кандила палити“ (Зборник канона Ралф-Потли, 4 том, стр. 431). Уколико пре није дозвољено на њиховом олтару свршавати страшну Бескрвну жртву евхаристије.

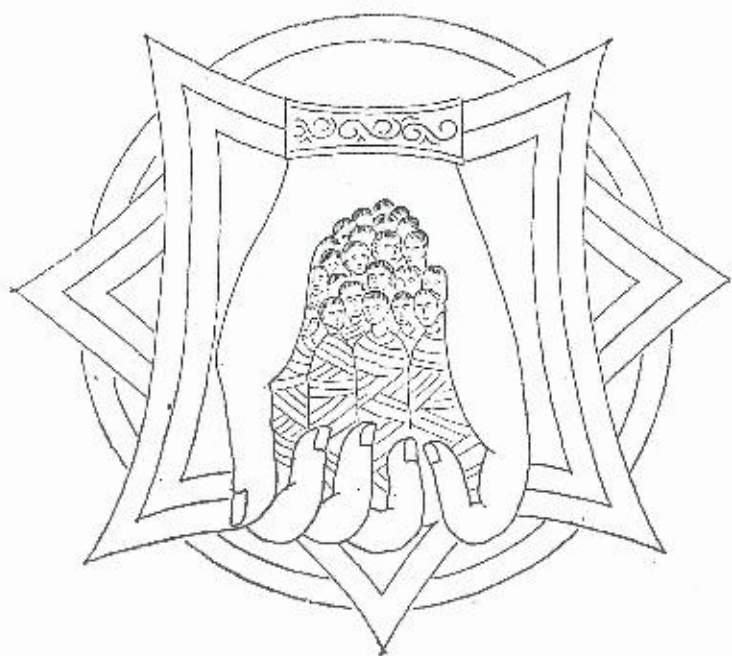
У Великом пак Требињу постоји чин „Отварања и очишћења цркве коју су оскврнавили безбожни незнабошци, или јеретици, или отпадници“, састављен од истог светог Никифора цариградског. Тамо се, у уводној напомени, између осталог, каже: „Ако јеретици или отпадници, ма на који начин узму цркву од правоверних, и у њој на светом Престолу изврше своје богомрске службе, онда су оскврнављени и црква и свети Престо у њој. Због тога у таквој цркви, пошто је оскврнављена, није допуштено правовернима ни да се мене, а камоли да Бескрвну жртву приносе“, док се црква поново не очисти и не освети прописаним начином.

Ако је већ тако, и ако су евангелисти многоструки јеретици, као што јесу, како би онда, за име Божије, могло бити исправно да православни свештеник (са благословом свога надлежног Епископа) сваке недеље приноси Бескрвну жртву у јеретичком храму и на јеретичком олтару, којег нечисти јеретици оскврнављају свакодневно својим богомрским службама?

Вашимо, браћо, вашимо Господу, да нас праведни гњес Његов не одржи због таквих неподобних поступака наших.

Епископ рашко-призренски

† Артемије

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

Сећање на преподобномученике оца Јована Рапајића и оца Михаила Ђусића

Од почетка примања хришћанства, још пре VII и IX века наш народ је имао и своје духовнике, који су га водили и упућивали да ходи правим хришћанским путем и да живи правим хришћанским животом. Јер духовни вођи и пастири израђивали су му карактер и обликовали хришћанску душу, што му је увек било важније од политичког и националног постојања.

Но како духовност и духовни хришћански живот пре Светог Саве нису нам познати како су се развијали у нашем народу, то о духовности и нашим духовницима можемо говорити почев од Светог Саве. Истина, још пре Светог Саве, пре Светог Петра Коришког, пре многих светих духовника српских, јерараха, многих духовника монаха као што је старац Исанија и Никодим и многих свештеника ондашњег и каснијег доба, историји Српске Цркве познати су и ранији свети духовници и подвижници из X и XI века, као што су Свети Јован Рилски, Свети Прохор Пчињски, Гаврило Јесновски, Јоаким Осоговски и други, рецимо као многи ученици Свете браће Кирила и Методија.

Кад би све те светле духовне и просветитељске личности, као јеванђелске путоказе у нашем народу у прошлости набрајати, не би их свакако ни знали ни могли лако избројати. Зато да бисмо знали вредности наших духовних отаца у наше данашње време, добро ћемо учинити и нама и данашњим генерацијама, ако њихова имена извучемо из заборава и споменемо, ма и у најкраћим пртама, њихов живот и дела као светле примере и путоказе, који својом чврстом вером, dobrim хришћанским животом и љубављу према Богу, показују праву вредност и смисао нашег људског живота овде на земљи.

ОТАЦ ЈОВАН РАПАЈИЋ — Овај дивни духовник-монах звао се пре монаштва Брајко Рапајић. Када се замонашио, добио је име Јован. Даровитости, интелигенцијом и племенитим особинама монаха духовника, шенио је све око себе. Владика Николај у свом „Дивану“ за њега каже ово: „Рапајић је био човек веома начитан, фице интелигентности, несаломљиве воље, кристалне честитости; велики беседник“¹. А свима нам је био добро познат и као изврстан учитељ и велики духовник, око кога се

¹ Ћепископ Николај, „Диван“ стр. 175.

радо окупљала омладина. Висок, шлав, развијен, са ретком жућкастом брадом и високим челом, одавао је веома интелгентног, мисаоног и мудрог човека.

Отац Јован је рођен у Лици, место Крбавица, општина Бушић, срез Кореница, 1910. године². Основно образовање стекао је у свом месту. Факултетски је образован у Београду. Истину, последњу годину теолошких студија на које се уписао 1931. г. није завршио, али то је, колико је познато, намерно учинио из велике своје скромности а и ради тога да би се могао не сметано сав посветити духовном животу. Као студент Богословског факултета писао је изванредно, студиозно и марљиво. Свој први рад објавио је у првој јануарској свесци „Светосавља“ 1932., часописа студената Богословског факултета у коме је био и члан редакције заједно с главним уредником Влајком Влаховићем и члановима Боком Слијепчевићем, Димитријем Димитријевићем и другима. У тој првој свесци од 1932. објавио је обиман свој трактат у пет поглавља под насловом: „Актуелна разматрања“. Тако, у том раду он већ показује огромно знање и ширину свога образовања, јер понире у саму суштину проблема теме о којој пише³.

Као светосавски студент Рапајић налази себе у „Светосављу“ па стога постаје органски део, душа тога часописа. Зато се он, после оставке првог уредника Влајка Влаховића, прима дужности другог уредника овог угледног часописа Богословског факултета од 5—6 броја 1932. године. Свети Сава је за њега пример и мерило духовности по коме он мери и своје и претходне генерације. Тако, он као теолог са својим друштвом православних богослова, а највише са О. Михаилом Бусићем утиче на Хришћанску заједницу младих људи, да се усмерава у светосавски-хришћанском духу. Међутим, тај план утицао је и на отпор и критику код неких, међу којима се налазио и знаменити теолог др Димитрије Најдановић. Но ипак, то није сметало ни Најдановићу ни Рапајићу да се и даље виђају, сарађују и друже, да заједнички раде као представници Савеза хришћанске заједнице и на међународним скуповима. Такав један скуп на којем су они представљали ХЗМЛБ (Хришћанску заједницу младих људи), одржан је у Бугарској 7. новембра 1934. са главном темом о миру и међународном пријатељству помоћу цркава⁴. На таквим скуповима, а доцније и на скуповима Богомољачког покрета Рапајић се појављивао често са својим бриљантним предавањима и говорима. У „Светосављу“ и другим часописима објављивао је више својих радова и чланака. Тако он у једном свом раду, критички говорећи о Доситеју Обрадовићу, износи његов погрешан пут и „проствје-

шченију“. — У поређењу са Светим Савом Доситеј се јавља као његова супротност. Док Свети Сава оставља владарску круну и бежи у Свсту гору да у манастиру нађе Христа да би се просветио, ширши касније то Христово просвећење у свом народу, Доситеј бежи из манастира, — оставља Христово просвећење и одлази у свет. Оба ова просветитеља направили су по целу епоху. Само просвећење Светог Саве показало се срећно за српску историју, а световно просвећење Доситејево јесте вишеструко трагично, јер сва застрашења Српског народа изиру баш из те његове просвете. Зато овај блажени отац позива на повратак светосавском просвећењу.

Када се после студија замонашио, отац Јован, занет ентузијазмом монашког живота, блистао је сав од духовне, неземаљске радости. Осећао је да, као светосавски монах, треба да служи Богу и свом народу. Зато га видимо као младог монаха када се владика Николај, по налогу Светог синода, ставио на чело Богомољачког покрета, који је обухватао сав Српски народ, како се смерно ставља под омофор и благослов овог светог Владике придружујући се том покрету. Ускоро постаје и Главни уредник листа тог покрета, који се прво звао: „Православна хришћанска заједница-орган (Удружених братстава народног православног покрета) Савеза православних братстава“. Затим, од јануара 1939. лист мења назив и добија име „Мисионар“. Тако је отац Јован био Главни уредник „Мисионара“ у „Хришћанској заједници“ у Крагујевцу, који се штампао у улици Светог Саве, бр. 6 у кући учитељице Хади-Милице Јовановић, у монаштву Минодоре. Ова племенита и побожна Српкиња, с благословом Владичиним дозволила је да је у њеној кући у Крагујевцу 20 година била Богомољачка Централна и штампарија без кирије⁵.

Ота Јована као монаха владика је Николај причислио братству манастира Жиче. Тако се отац Јован могао често видети у Жичи с Владиком и жичким братством. Због његове духовне, монашке скромности и високог умног расуђивања поседовао је такву духовну лепоту душе и нарави да су га сви у манастиру волели. Чак су многи прижељкивали и о томе говорили да он постане игуман манастира, и сви су се томе радовали. У Жичи би проводио по више дана, некада и по неколико месеци. Сви смо у манастиру осећали да је он монах који има пуно мудрости и такта. Умео је са сваким да разговара, и сваки би могао много чему од њега да се научи. Беседио је тако лепо, јасно и убедљиво, да смо често говорили да беседи исто као владика Николај. Дубина познавања ствари и то како богословског, тако и световног научног карактера одушевљавала је сваког његовог саговорника. Иако строг према себи, са нама млађима волео је да разговара и да се нашали. Задавао би нам ребусе религиозне садржине да реша-

² Радослав Павловић, „Држава“, час за културу, политику и економију Сипћел Јован Рапајић, Год. II, Бр. 16, Београд, мај 1992, стр. 23.

³ Радослав Павловић, „Држава“, Јован Рапајић, Год. II, бр. 16, Београд, мај 1992, стр. 23.

⁴ Исто.

⁵ Епископ Николај, „Диван“, Азбучник, стр. 174.

вамо, причао би нам духовне приче и поуке, или нешто из светоотачке литературе. Био је веома духован и молитвен монах, па ипак у летњем периоду извео би нас и до Ибра. По нашем преласку у Студеницу, после страдања Жиче, једном приликом тамо се нашао и отац Јован Рапајић у разговору са архимандритом студеничким Алексијем. По његовом одласку Архимандрит ће рећи за грпезом: „Отац Јован је чудац човек. Таква ерудиција, дубина и ширина у познавању црквених и политичких и уопште свих проблема просто је невероватна.“

Када је пред Други светски рат 1938. о Крстовдану у манастиру Жичи био велики, богомољачки, народни сабор, у касним вечерњим часовима, после бденија и вечере, изненада би се у великој Народној трпезарији појавили владика Николај и отац Јован Рапајић. Вечера је већ била завршена, али за столовима је било пуно људи, који су седели и знатно више оних који су око њих стајали. Мисионари-проповедници, који су се сакупили из целе наше тадашње државе, седели су с десне стране за столовима, а Владика и отац Јово за посебним столом у челу софре испод фреске Тајне вечере. Обојица су имали пред собом по блок и оловку. Владика би почео кратком беседом, обративши се свима, и тако би отворио побожне разговоре и беседе, а онда би сви проповедници по реду говорили. Обично су Владика или отац Јова Рапајић прозвали некога од мисионара-проповедника, на пример: „Је ли овде брат Алекса, или брат Јефрем, или брат Брашко Симсеновић из Босне? Нека нам кажу како напредује реч Божја у Босни“. Или: „Нека нам кажу брат Светолик Милековић из Бранетића код Горњег Милановца и брат Десимир Старчевић из Сувадања код Ваљева, како се слуша реч Божја у шабачко-ваљевском крају“. Или, „Нека каже брат Милинко Бојовић како се прима реч Божја у његовом крају око Чачка“. Или, „Нека се јави брат Данило Митровић из Пољане у околини Пожаревца“. Или: Димитрије Орсић из Даља, или, Петар Козлић из Срема, или Вито Милетић из Баната, или Божко Ченерковић од Трстеника, или Блажо Томковић из Јеленка код Данилова Града у Црној Гори. Или пак, кога другог, јер је таквих проповедника било још из целе Србије, из Војводине и Босне, Црне Горе, Косова, Македоније. Сваки је од њих устајао и у својој проповеди износио начин свога рада, успехе и чудесне догађаје и резултате.

После неколико проповеди ових храбрих, побожних и речитих проповедника из народа, говорио би Владика а Јово би записивао. А кад говори отац Јован, онако раширених руку у широким рукавима своје мантије, или проповедници из богомољачких братстава, Владика би у свој потес нешто записивао. Тако би се наставило проповедање до иза поноћи, и изређао би се велики број проповедника. Био је то најлепши и најмилије слушани час вера и веронауке под вођством владике Николаја и оца Јове Рапајића. После Крстовдана они би задржали у Жичи још неколико дана мисионаре-проповеднике богомо-

љачких братстава и с њима би читаву седмицу држали „мисионарске течајеве“, где би Владика и Јово од богомољача мисионара прикупили велики материјал живе речи Божје проповедане са великим успехом и духовним плодовима, и о томе би се доцније писало у црквеним листовима. Тако је отац Јова Рапајић био десна рука Владици Николају у мисионарању и проповедању речи Божје и у Жичи и у другим манастирима, или на скуповима и саборима.

Кад је пред сам рат 27. марта 1941. избио пуч и оборена Цвјетковић-Мачекова влада и пакт, отац Јован Рапајић добе тог јутра из Крагујевца у Београд, да у Сењаку из фабричког складишта, као Главни и одговорни уредник „Мисионара“ у хришћанској заједници, одвоји хартију за штампање, радиши му дају хартију бесплатно, гласно узвикујући: „У част пуча и рушења пакта, данас дајемо све бесплатно!“ Кад их је отац Јован обавестио да тог тренутка долази из Крагујевца, и да је и тамо избио пуч, да се сав народ налази на улицама под Карађорђевог заставом узетом из музеја, они су били још више одушевљени. Са Сењака је отишао у Патријаршију, где шаће и владиком Николаја, који му с поверењем понуди да прегледа један проглас, или извештај, за који је задужен од Светог синода, да га срочи за јавност у вези пуча и рушења пакта, а који је, како вели отац Јован, био веома потресан.

Слично пучу у Крагујевцу догађало се и у Краљеву, кад се скоро сво Краљево слегло на улице и око епископског двора, да чују владиком Николаја тражећи од њега с поверењем за све одговор што се збивало тих дана; као и његово мишљење у вези текућих у држави догађаја.

За време окупације од Немаца 1941., када је Жича бомбардована и спаљена, када је Краљево преполовљено стрелашком од Немаца, а готово исто тако и Крагујевац, отац Јован Рапајић се за све то време рата налазио највише у манастиру Враћевшници. Повремено би одлазио и у Љубостињу код владике Николаја, јер су Немци, сумњајући да Владика у Жичи одржава тајне везе с Енглезима, принудили га да поднесе Светом синоду, због „нездравља“, оставку на положај епископа спархије, а потом га одмах на Петровдан 1941. одвели присилно у Љубостињу, заједно с његовим синовцем Јованом Велимировићем и синћелом Василијем Костићем. Ту су га Немци држали у кућном притвору с честим саслушавањима све до уочи Никољдана 1942. године. Зато га је отац Јован Рапајић и посећивао као сужња под немачком стражом, а свакако и ради тога да се посаветује и размени мисли с Владиком шта би се могло помоћи народу и српској омладини у том злом ратном времену у вероком и духовном погледу. Говорило се да је у вези тога као духовни пастир имао везу и са устаницима на Равној гори, као и то да је учествовао на Светосавском конгресу одржаном у основној школи у селу Ба, од 25. до 28. јануара 1944., на коме су решавана питања рада на верско-националном плану у на-

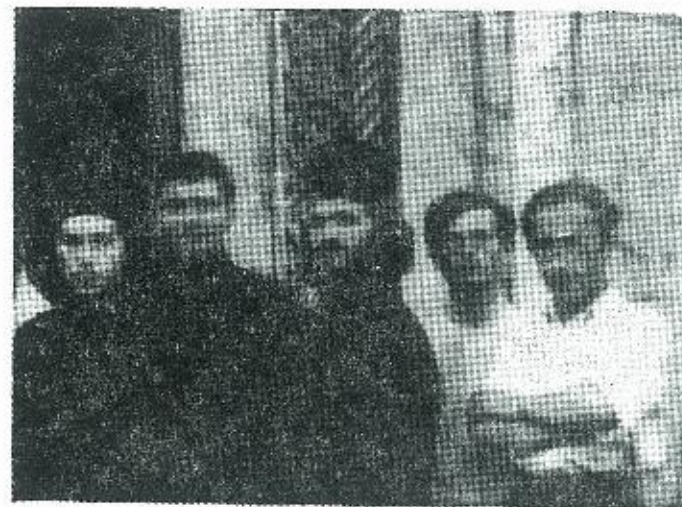
шем народу и да је отац Јован ту имао своје задужење. Он се истина, налазио у то време у манастиру Враћевници на домаку Равне горе, па је тог лета у Гружи у Борчу код цркве као и у манастиру Каленићу држао свршеним богословима и другој нашој омладини курс у вези проповедништва и другог мисионарског рада у народу. Но то, свакако да није чинио без знања и благослова владике Николаја, јер тај духовни културно-васпитни рад с омладином и јесте одувек био задатак Цркве и црквених проповедника.

Са оцем Јованом радио је заједно на том курсу и даровити наш интелектуалац Ратибор (Рајко) Бурђевећ, који је нешто касније прешао у Америку и тамо остао и докторирао из психологије. Ови млади курсисти које су они у Борчу водили посетили су манастир Вујан код Горњег Милановца, на дан славе 13. јула — Сабор светог архангела Гаврила 1944. Како је о слави било много народа, то су ови млади курсисти и проповедници вере у народу имали прилику да народу целе ноћи и целог дана изврсно поно проповедају, што је било за све веома пријатно духовно освежење у том ратном времену. Тад смо имали прилику да последњи пут видимо оца Јована Рапајића, који је био доста забринут целом ситуацијом у свету а посебно код нас. Доцније се сазнало да је сав тај рад у народу с омладином и њега и оца Михаила Бусића, о коме у наставку пишемо, коштао живота кад су их у Босни ухватили партизани.

II

ОТАЦ МИХАИЛО БУСИЋ — Краљевчанин, родом је из села Гледића. Детињство је провео у свом родном месту где је примио и основно образовање. Студирао је на Теолошком факултету у Београду, заједно са оцем Јованом Рапајићем. Са њим заједно сарађује 1933. у „Светосављу“, часопису студената Богословског факултета. У том студентском црквеном часопису он пише запажено лепе чланке, као што то чини и у другим часописима. Посебно видимо његове дивне чланке духовне садржине и из области црквене историје. Живо је учествовао с Рапајићем и на систематском идејном плану Хришћанске заједнице младих људи као и на реализовању његовом⁶. Владика Николај за њега каже, да је јеромонах Михаило Бусић, још као гимназиста ступио у „Богомољачки покрет“ и остао у њему ревностан до своје смрти. На другом месту Владика говори о њему назива га: брат Милорад Бусић, матурант из Крагујевца, како му је свакако било крштено име. Ту Владика говори у име његово изражавајући његову чистоту и намеру за монаштво, где поред осталог његовим устима вели: „И ја

⁶ Радослав Павловић, „Држава“, Јован Рапајић, Год. II, Београд, мај 1992, стр. 23.

У средини о. Михаило Бусић

намеравам бити монах чим завршим школу. Школа даје вештину а црква карактер. А у нашем раду данас је потребна и вештина. Молите се Богу за мене да ми испуни жељу и постанем монах ради службе Богу и народу“⁷. Свакако да је Владика ово и писао зато што је осетио и прозreo искрено побожну душу и жељу за монашвом овог благодатно честитог и даровитог младића. Вероватно понесен примером свога доброг духовног брата и друга оца Јована Рапајића и он се рано одлучује за монаштво, затим, на још интензивнији рад у Богомољачком покрету као и на сарадњу у листу „Хришћанска заједница“ и „Мисионар“. Са тим листом он сарађује и као гимназиста, и као студент теологије и касније као монах. Први пут свој чланак у „Мисионару“ за 1939. потписује као јеромонах⁸.

После завршених студија Свети архијерејски синод поставио га је за наставника Богословије у Битољу. Из Битоља пред Други светски рат одлази у Румунију ради постдипломских студија и усавршавања у богословским наукама. Због Другог светског рата и окупације 1941. он остаје и даље у Румунији, и враћа се у Србију тек 1944. Те године видимо га заједно са оцем Јованом Рапајићем и Ратибором Бурђевећем у Гружи, у Борчу и у манастиру Каленићу на курсу свршених богослова

⁷ Епископ Николај, „Диван“, стр. 174, 48, 49.

⁸ М. Т. Бусић, Православна хришћанска заједница, Свети Сава као верскопросветни радник, јануар 1931. година, стр. 9—15; фебруар 1931, Мало историје, стр. 14—16; новембар 1932, Врх земље против неба, стр. 14—16; децембар 1932, Лекар старог кова, стр. 14—16; јеромонах Михаило Бусић, Мисионар за април 1939, О три врсте смрти, Крагујевац, 2—7.

и других наших студената и омладине. Пре тога он је изгледа заједно с оцем Јованом учествовао на „Светосавском конгресу“ у селу Ба од 25. до 28. јануара 1944. Тамо је, поред осталог, донета одлука да се при Врховном штабу југословенске војске у Отаџбини оснује верски центар, у којем су радили отац Јован Рапајић и отац Михаило Бусић. Тако су они организовали курсеве или течајеве вероке садржине са богословима и студентима разних факултета и струка, како смо горе и поменули.

III

У претходним поглављима говорили смо о синђелу оцу Јовану Рапајићу и протосинђелу оцу Михаилу Бусићу, о њиховом животу и раду, а сад да кажемо и о њиховом исповедничком крају живота. Из до сада, иако неопотпуно, реченог видимо да животна књига ова два, веома способна, образована и духовна монаха — тек отворена и почета да се пише, али баш тада склопљена је заувек и остала недовршена. То кажемо баш зато што су они били у своје време нада и будућност наше Цркве, овде на земљи, од којих се могло много очекивати. Зле, демонске силе прекратиле су им обојици заједно живот овде на земљи. О њима би имало много више да се каже и да се пише, али године брзо пролазе и време као вео заборава чини своје. Пошто су њихови последњи дани и у страдању и у смрти, као и цео њихов живот, били заједнички, то ћемо овде према причању сведока из Босне и православних и неправославних, посебно према сведочењу тада фочанског пароха свештеника оца Новака Станојевића и породице Насић изнети како су они заједнички страдали и мучнички завршили свој живот.

После састанка Драже Михаиловића и Милана Недића (Председника владе за време окупације) у јесен 1944. у селу Скаканици код Косјерића, негде око 18. новембра, четници из Србије, први и други Шумадијски корпус одступају преко Босне. Њима у одступању придружују се и остали четнички корпуси из Србије и Црне Горе. Са четницима одступао је и један део народа и свештенства како из Србије тако и из Црне Горе. Само што је са црногорским митрополитом Јоаникијем нову као се и већи број црногорског свештенства (74) у Босну и сви су углавном од партизана стрељани. Одступали су и поплачили се или због тога што су имали више поверења у четнички покрет или из страха да чекају партизане, који су тада наступали и наметали своју нову идеологију. Са шумадијским четницима одступали су и синђел отац Јован Рапајић и протосинђел отац Михаило Бусић. Њима се придружио и јеромонах Методије Муждека, професор богословије (потоњи ректор Призренске Богословије и епископ тимочки) из бојазни од осветних његових ученика, комуниста. Али га је отац Јован од-

вратио од те намере и упутио у Студеничку Ипосницу⁹. Како су и политика и сва тадашња ратна збивања и пропаганда ишли на руку партизанима, који су се интензивно пробијали са својим јединицама ка Београду, да се састану са Црвеном армијом и тако ликвидирају не само Немце, него и све своје неједномишљенике. Четници су, изгледа, имали тада једину наду, како им је било од савезника обећано, да се одступајући пробију ка југу до Јадранског мора, и тамо се састану са савезницима, или ако буду у опасности да се на ту страну појуку и пребу у емиграцију спасавајући своје трупе.

Тако се са том надом, у том походу и правцу Западне Босне, по причању очевицаца нашло у околини Фоче, Калиновика и других места, те јесени, око 40 000 четника из Србије и неколико хиљада црногорских четника Павла Буришића. Кроз такве тешко проходне планинске пределе, спречавајући главу, болешћу, партизанским и усташким јединицама, као и нетачном обавештењем и нетачним информацијама, били су принуђени да данима па и месецима, по шумама и планинама и босанским селима чекају. Тако су се они у околини Фоче задржали, негде од новембра 1944. до пролећа 1945. године. На тај ће начин отац Михаило Бусић, тада раздвојен од оца Јована Рапајића, наћи у Фочи месног пароха, свештеника оца Новака Станојевића, у чијем ће дому наћи уточиште од Ваведња до Бајцег дана те 1944. године. Затим ће уочи Божића са четничким јединицама и он кренути даље. Ове четничке јединице, изгледа, да су се надале у помоћ Американца и Енглеза до последњих дана своје пропасти. Када су видели да су их све наде у савезнице изневериле и сви планови пропали, јер су им уместо помоћи Енглези, по околини Калиновика, Фоче, Горажде и других места, жестоко бомбардовали авионима и нападнали јединице. Видећи бесцелност таквог путовања с једне стране, а тифус, глад, нападе и десетковања од усташа и муслимана око Добоја и других места, с друге стране, они се повлаче патраг према Калиновику, Дрини и Фочи, где их исцрпљене дочекују и заробљавају партизанске јединице.

У таквом очајном потуцању по босанским планинама, они су се четници као Израјљци на Синају вртили у круг од краја 1944. до пролећа 1945. године, када се поново у мају враћају на Дрину. Налазећи се у безизлазном стању, а на позив нових, партизанских власти да се предају и да ће им бити загарантован живот, сем оних који су, како они рекоше „клати и крвавили своје руке“, они се од 13. маја 1945. почињу предавати. Међутим, како су се предавали, тако су одмах били и стрељани. Стрељали су их углавном партизани муслимани Треће и Четврте санџачке бригаде, а око Калиновика стрељали су их

⁹ По сведочењу Ректора Призренске Богословије протојереја о. Милутина Тимотијевића, да је о том случају као провиђењу Божјем говорио сам отац Методије.

већином муслимани Десете херцеговачке бригаде. Тако је тако, по процени сведока било побијено најмање 10 а можда и читавих 20 хиљада четника. Било их је толико мртвих, да их није имао ко да сахрањује, па су за тај посао ангажоване и жене. Партизани су их бацали у јаме и једна од тих највећих јама, у којој су 1945, бацали мртве и живе четнике, везане једне за друге, била је Попор у селу Будњу, општина Миљевинс и Катиновица. Између села Биховића и Шивоља, налазе се три велике гробнице са 276 четничких лешева, претежно омладина. У селу Романс, три до четири долине пуно су четничких гробова. Затим у Јазерници и Ријеци, сахрањено је око 400 поубијаних у одступању припадника четничких јединица. Те године партизани су убили и свештеника из Добруна Буду Соколовића, као и Ђаконца Бошња Живадиновића. Нски Мате Радловић официр ОЗН-е гонио је четнике у околини Фоче и откривао четничке јатаке већ од 1944. године. Међу заробљеним четницима у Босни било је и свештеника, који су такође били проглашени за непријатеље и одмах стрељани. Неки од околних сељака доносили су од таквих стрељаних свештеника оцу Новаку у Фочу епитрахил и неке црквене књиге као што је Требник. На једној од њих писало је: „Богосав Поповић, свештеник и намесник из Куршумлије, 1921. г., спархија нишка“. На другом Требнику пише партизани: „Данас смо 24. маја убили попа издајника, Трећи батаљон Десете херцеговачке бригаде“. Свештеници су при стрељању издавајући од осталих.

На Светог апостола Јасона и Сосипатра, 11. маја 1945, заробљени су и отац Јован Рапајић и отац Михаило Бусић са осталима. Заробио их је полове Фоче у селу Пријесеру (или Буреву) партизан Мехо Грбовић, муслиман, потпоручник ОЗН-е из Херцеговине и рекао им: „Ви попови, ништа се не бојте“. Сутрадан су целу ову групу побили, а њих двојицу издвојили и стрљали у затвор иако пису узимали пушку у руке.

Отац Новак је 21. маја изишао ујутру у чаршију у Фочу и срео војника из ОЗН-е, који му је рекао: „Имају код нас два попа у затвору и питају за тебе, не знам како се зову“. Отац Новак му рече: „Да није Михаило Бусић?“ Он одговори: „Изгледа да да јесте“. Тада отац Новак оде одмах код шефа ОЗН-е Петра Шарића, сина жандармеријског наредника и упита га, да ли може да посети оне полове у затвору. Шеф му рече: „Отићи!“ „Али молим те напиши ми нешто да ме стражар лакше пусти код њих“, рече отац Новак. Шеф му написа објаву са којом он оде код њих у Фочански затвор. Оца Јована је знао само по чувељу, а оца Михаила је једва препознао, јер се био толико разболео од тифуса, да је сав исцрпљен лежао и није се могао сам подићи. Отац Јован се међутим, још добро држао. Били су у мантијама, али прљавим и нагорелим од ватре. Били су изгладицели. Отац Новак се поново вратио код шефа ОЗН-е и рекао му да су они потпуно невини, и да немају

никаквог злочина, који би повлачио строжију казну или смрт, па је загарантовао и замолио шефа да их пусти да дођу код њега кући, да се мало од вапију очисте и опораве, па после, ако устреба, могу се и вратити. Шеф се двоумио па је рекао: „Да видим са друговима.“ После подне када се отац Новак враћао из парохије, срела га је пред кућом Ђеркица и рекла: „Тата, довели су оне полове напој кући.“ Довео их је како је сазнао његовој кући секретар ОЗН-е. То је онај исти Рајко Гоговић, што је са оцем Новаком био заједно у четницима, али као партизански потајни обавештајац. Тада је био као последник и секретар ОЗН-е. Следећег дана шеф ОЗН-е рекао му је: „Попе, нека ови попови, што су код тебе, остану у твојој кући до даљег“.

У среду 23. маја 1945. шеф ОЗН-е каже оцу Новаку: „Попе, ови ће попови што су код тебе кроз који дан бити спроведени у Сарајево.“ Отац Новак га замоли, да их он одведе у Сарајево. На то му шеф каза: „Добро, даћу ти објаву, па сутра имаш камион који довози Угрин кукуруз, па побите“. Али се предомисли па ће рећи: „Сутра има неки празник (Света словенска браћа Ђирило и Методије), па ћемо држати академију. Али, како нам је потребно да се одржи неко предавање за тај празник о коме ми ништа не знамо, то останите сутра овде, па нам ти нешто напиши о том празнику. Отац Новак замоли оца Јована Рапајића, те он напише дивно предавање о Светој браћи Ђирилу и Методију. Примивши од оца Новака то предавање шеф ОЗН-е се изненади кад је видео да су Свети Ђирило и Методије рођени у Солуну и да пису Руси. То предавање оца Јована (последње у животу) прочитали су партизани у Фочи на дан Светог Ђирила и Методија, 1945. године.

Сутрадан, 24. маја, отац Новак замоли шефа ОЗН-е који му дозволи да пође сам у Сарајево, да интервенише код Родољуба Чолаковића да ослободи оца Јована и оца Михаила. Понео је и писмо оца Јована за оца Варнаву Настића у коме је поред осталог писао: „Молим те, заузми се за оца Михаила а за мене немој...“ Отац Новак је истог дана увече стигао у Сарајево и предао писмо оцу Варнави (Војкану Настићу), који је тада био члан ЗАВНОБИХ-а, као делегат Босне и Херцеговине. То је потоњи владика-Мученик. Варнава одмах налази проту Симу Беговића и проту Саву Савића из Милића код Бјелине, чији су синови били у партизанима, и одлазе као делегација код Родољуба Чолаковића у суботу 26. маја 1945., да моле за оца Јована и оца Михаила да их пуште. Надали су се, кад изнесу њихову невиност, честитост и поштоње и да немају никог на души, као и образовање и способност, да ће их одмах пустити на слободу. Но такво наивно њихово надање није заточеницима помогло него само одмогло. Отац Новак остао је да их сачека из разумљивих разлога. Родољуб Чолаковић, изгледа да није желео да решава ту њихову ствар, изговарајући се да тренутно има седницу Владе, па их је у журби примио и рекао, да ће се и Јован и Михаило спровести у своје место,

па ће тамо одговарати ако су криви, а ако нису биће пуштени. Томе се веровало и мислили су да су већ доста учинили за њих.

Када се после три дана отац Новак вратио у Фочу, на његово запрепашћење сазнао је да су и отац Јован и отац Михаило спроведени из Фоче у Сарајево са осталим заробљеним и везаним четницима. Рано ујутру, 27. маја испратила их је попадија оца Новака са још једним свештеником. Тај свештеник доведен је њиховој кући док је отац Новак био у Сарајеву. Звао се Миро Глупац. Водио је са собом и синовица, дечака од 15 година. Уствари, тај дечак био је Душко, син Николе Калабића. Ишли су пешке преко брда у пратњи партизанске страже, коју је предводио Јосиф Милетић из села Данпчића код Фоче. У Сарајево су стигли у понедељак 28. маја 1945. године и сви стављени у Сарајевски затвор. Даља судбина оца Јована и оца Михаила у Сарајевском затвору није се одмах сазнала, него тек после 2. јула 1945. када је и отац Новак ухапшен и спроведен у Зеницу и Сарајево ради испитивања, јер је и он једно време био у четницима као војни свештеник. Тамо у затвору сазнаће да су и отац Јован и отац Михаило стрељани у селу Блажују на Врсту Босне, вероватно одмах чим су у Сарајево доведени. Тамо су стрељани и свештеник Миро Глупац, као и дечак Душко, син Калабићев.

У вези њиховог стрељања очевидци су говорили: Када су пролазили једног пролећног дана 1945. путем преко Сарајевског Поља, приметили су да ту у близини у пољу има много заробљених четника који копају себи заједничку гробницу. Међу њима била су и два свештена лица; један плав а други црномањаст, који су такође копали гробницу. Један од партизанских стражара рекао је плавом свештенику (Оцу Јовану): „Ајде, поне, копај! Сад ће ти ово судити“, плескајући по кундаку свој аутомат. Отац Јован се усправио, извадио руком из недара свој парамански крст и одговорио: „ОВО ЋЕ СУДИТИ И ТЕБИ И МЕНИ И ЦЕЛОЈ ВАСЕЉЕНИ!“ Пролазници су сви одмах удаљени, а онда, ускоро чуло се неколико митраљеских рафала и све се утишало.

Тако су са осталим Србима, свештеницима и заробљеним четницима завршили свој мученички живот ови ревносни и за Цркву свети исповедници и духовни пастири вере православне, у пролеће 1945. године.

Ово није први пут да безбожници убијају Христове слуге. Ови преподобномученици прибројали су се великом хору српских мученика и преподобномученика заједно са Ђаконом Авакумом, игуманом Пајсијем и многим другима.

Њиховим молитвама помози нам Господе, да и ми издржимо наша искушења и да будемо, као и они, Твоји достојни сведоци.

Богословија, Призрен
На Св. Краља Стефана
Дечанског, 24. XI 1993.

Архимандрит Јован Радосављевић

ИСТОРИЈА

лична библиотека
Дрх. Наум

ДУХОВНА ВЕРТИКАЛА У СРПСКОЈ ИСТОРИЈИ

Историја Српског народа нераздвојно је повезана са историјом Српске Цркве. Оформљена у њеном крилу, српска нација одлучетка је окренута к небу, и у свом историјском ходу увек је за свој опстанак од ње зависила. Улога Српске Цркве у животној свога народа биће нам јасна ако и у основним прама оквирума њену историју, помињући из ње само најкрупније догађаје.

После примања православног хришћанства из Византије, први велики догађај за Српску Цркву јесте добијање њене самосталности 1219. г. Од тада она има своје поглаваре. У време цара Душана, 1346. г., Српска архиепископија уздиже се на степен патријаршије. Само 43 године касније, од косовског боја 1389. г., почиње слабљење српских средњовековних држава и, када су оне потпуно пале под турску власт, Српском народу је остала само његова Црква, Српска патријаршија да се о њему брине. Од тада па до данас, она је, заједно са народом, пролазила кроз велика страдања, успоне и падове, обамирала и поново оживљавала. Прво просијавање сунца слободе иза мрачног облака било је у време патријарха Макарија Соколовића, који је 1557. г. успео да обнови Српску патријаршију и да у њој поново уједини Српски народ. Али Турци сматрају да Црква потхрањује снаге отпора у Српском народу и, да би прекинули устанке, појачавају притисак на Патријаршију, која је затим и укинута султановим ферманом 1766. г. Али пре тога је патријарх Арсеније III Црнчевић, после велике сеобе 1690. г., успео да у Аустрији организује Српску Цркву, Карловачку митрополију. И она је, као раније Српска патријаршија, одиграла пресудну улогу за даља духовна, културна и национална крстања у Српском народу. Године 1920. обновљена је Српска патријаршија и она је опет дупла Србима, она дели њихову судбину, и у рату и у миру. Нарочито је значајно било њено присуство у време десетогодишњег народног ропства под комунизмом. Њена служба народу у овом периоду може да се пореди само са оном коју је Црква имала у време Турака.

Када говоримо о Српској Цркви, не можемо а да не поменемо њене главне представнике, јер, као што је говорио О. Јустин, у Цркви Христовој све почива на личности, а не на идејама. Стари Завет почива на Авраму, Исаку, Јакову, Мојсију, Илији, Давиду, ... Нови Завет на Богородици, Апостолима, а

сви они и сви ми имамо своје црквено биће у Христу. И Српска Црква, као Црква Христова, има у својим редовима оне личности које су главни носиоци њеног живота. Она је увек предвођена својим архиепископима и патријарсима, али нису само они били тај сигурни ослонац кроз историју, него ту имамо и свете монахе, светитеље и мученике из верног народа. Њих је било у целој нашој историји. Постоји непрекинута линија, вертикална линија светитељства од Светог Саве па све до наших дана. Та линија, те свете личности јесу стожер наше историје, кичма српског националног бића.

Да бисмо се подсетили на те заслужне личности наше историје, поменућемо овде неке од њих:

СПИСАК ПОГЛАВАРА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ*

Архиепископи

1. Свети Сава	1219 — 1233. (+ 1236)
2. Св. Арсеније I „Сремац“	1233 — 1263. (+ 1266)
3. Св. Сава II	1263 — 1271.
4. Данило I	1271 — 1272.
5. Св. Јоаникије I	1272 — 1276. (+ 1279)
6. Св. Јевстатије I	1279 — 1286.
7. Јаков	1286 — 1292.
8. Јевстатије II	1292 — 1309.
9. Св. Сава III	1309 — 1316.
10. Св. Никодим	1317 — 1324.
11. Св. Данило II	1324 — 1337.

Патријарси

1. (12) Св. Јоаникије II	1338 — 1346. — 1354.
2. (13) Св. Сава IV	1354 — 1375.
3. (14) Св. Јефрем	1375 — 1379. и 1389—1392. (+ 1399)
4. (15) Св. Спиридон	1379 — 1389.
5. (16) Данило III	1392 — 1398.
6. (17) Сава V	1398 — 1406.
7. (18) Данило IV	1406.
8. (19) Кирило	1407 — 1419.
9. (20) Никон	1420 — 1435.
10. (21) Теофан	1446.
11. (22) Никодим II	1446 — 1453.
12. (23) Арсеније II	1455 — 1463.

* Ово је допуњена и мало дотерана табела др Душана Капића, која је објављена у књизи „Српска православна Црква“, Београд, 1969., стр. 369—371 и у календару „Црква“ 1973. г., стр. 30.

После пада Србије под турску власт 1459. г. настало је нередовно стање у Цркви и патријарашки престо није уредно попуњаван. Међу оним епископима који су се у то време „придржавали престо Светог Саве“ спомињу се херцеговачки митрополит Јован (1508. и 1509.) и Марко (1524.). Редовно стање успостављено је у Патријаршији 1557. године.

13. (24) Макарије	1557 — 1571. (+ 1574)
14. (25) Антоније	1571 — 1575.
15. (26) Герасим	1575 — 1586.
16. (27) Саватије	1587.
17. (28) Никанор	
18. (29) Јеротеј	1589 — 1591.
19. (30) Филип	1591 — 1592.
20. (31) Јован	1592 — 1614.
21. (32) Пајсије	1614 — 1648.
22. (33) Св. Гаврило	1648 — 1655. (+ 1659)
23. (34) Максим	1655 — 1674. (+ 1680)
24. (35) Арсеније III Црнојевић	1674 — 1690. (+ 1706)
25. (36) Калиник I	1691 — 1710.
26. (37) Атанасије I	1711 — 1712.
27. (38) Мојсије Рајовић	1712 — 1726.
28. (39) Арсеније IV Јовановић — Шакабенда	1726 — 1737 (+ 1748)
29. (40) Јоаникије III Караџа	1739 — 1746.; био је Грк
30. (41) Атанасије II Гавриловић	1746 — 1752.
31. (42) Гаврило II Сарајевац	1752.
32. (43) Гаврило III	1752 — ?.
33. (44) Викентије Стефановић	
34. (45) Пајсије II, био је Грк	
35. (46) Гаврило IV, био је Грк	
36. (47) Кирило II	1758 — 1763.
37. (48) Василије Јовановић Бркић	1763 — 1765. (+ 1772)
38. (49) Калиник II	1765 — 1766.; био је Грк

Од њеног укидања 1766. па до 1920. године, Пећка патријаршија била је погашена Цариградској патријаршији.

39. (50) Димитрије	1920 — 1930.
40. (51) Варнава	1930 — 1937.
41. (52) Гаврило	1937 — 1950.
42. (53) Викентије	1950 — 1958.
43. (54) Герман	1958 — 1990. (+ 1991)
44. (55) ПАВЛЕ	1990 —

Патријарси са седиштем у Сремским Карловцима

Арсеније III Црнојевић 1690 — 1706.

Њега наслеђују митрополити до 1848. г. када је Мајска скупштина у Карловцима прогласила митрополита Јосифа Рајачића за патријарха. Цар је то потврдио.

Јосиф Рајачић	1848 — 1861.
Самуило Маширевић	1864 — 1870.
пре тога администратор	1861 — 1864.
Прокопије Ивачковић	1874 — 1879.
Герман Анђелић	1881 — 1888.
Георгије Бранковић	1890 — 1907.
Лукијан Богдановић	1908 — 1913.

Атанасије Ракита

Рођенданска посвета Сими Андрејевић Игуманову

У трагању за архивском грађом призренских великаша, у старој српској породици учитеља Душана Некића¹, наишао сам на један занимљив докуменат који представља посвету проте Стеве М. Дмитријевића,² Сими Андрејевић — Игуманову³, поводом прославе стогодишњице рођења овог великог српског сина, добротвора без премца и задужбинара српске православне Богословије у Призрену, Игумановке у Београду и многих других знања и прилога.

Прота Степа М. Дмитријевић је у време ове прославе био ректор Богословско-учитељске школе у Призрену. Поред његовог активног рада на реформи школства, посветио се и раду на науци. Сакупљао је све што је вредно за историју и културу српског народа, старе рукописне књиге и друге предмете материјалне културе. Он у овим неслобођеним крајевима испишује записе и натписе и уступа их Љуби Стојановићу да их објави у својим књигама „Стари српски записи и натписи“. Ипак његова основна и научна преокупација била је историја српске цркве.

Према објављеној библиографији написао је 132 научна рада. Међутим, много тога још о његовом раду остало је непознаница. Једна од тих јесте и ова рођенданска посвета великом српском добротвору СИМИ АНДРЕЈЕВИЋ — ИГУМАНОВУ која гласи:

¹ Душан Некић је био учитељ, управитељ школе у Призрену, просветни инспектор, признати национални радник, председник Општине Призрен и велики културни прегалац српски из Призрена. У архиву Косова у Приштини постоји збирка од 664 документа која се води под називом: Фонд Душана Некића. У архивском издању „Годишњак — Вјестар“ VIII број дате су детаљне информације о садржају „Фонда“. Документа су значајна за политичку, културну и просветно-педагошку историју Призрена и Новог Пазара. Део докумената поседује и његов син Михајло Некић из чије смо збирке узели ову посвету.

² Опширније у Богословљу, Београд 1984, св. 1 и 2.

³ Опширније Споменица 50-годишњице призренске Богословско-учитељске школе, 1871—1921, Београд 1924, стр. 7—21.

Завет омладине

Рођеном, крај развалина старе наше славе,
Кад поче пуцаг зора српске среће праве.

Суђеница вила са поносног српског Шара,
Откри ти, како се будућност свога рода ствара.

Крај обале шумне Бистрице растао си ти,
Ту радећи размишљао ко ти беху преци.

Сневао о бољим данима рођеног краја свог,
Зажелео бити весник жученог доба тог.

Та те пламена тежња проводе кроз далски свет,
Где си неуморно, као почела са цвета на цвет.

У многа места брижњо сакупио плод труда свог,
Њим да отвориш очи подмладка Душановог.

Кад ти се приближи старост, снага клону за рад,
Врати се завичају свом, да видиш браће рад.

Да Богословијом прокрчиш пут будућности,
Да даш роду свом све па и утрућене кости.

Провиђење те остави без јединца сина,
Да на место љубљеног Мапојла успиши нас!

С тога вечно благодарна Српска омладина,
Сакупљена под кровом твојим диже к небу глас,

Слава ти и хвала, оче Игуманов Симо!

На домаку гроба твог, сви ми ти се заклињемо,
Стопама ћемо твојим предано следити,

Народ свој волети, њему свом душом, служити,
За њега ћемо живети, за њега и умрети!

Мр. Векослав А. Станковић
Призрен

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

ИЗ КАНЦЕЛАРИЈЕ ЕПИСКОПА:

У протеклих 6 месеци делатност епископа Артемија била је испуњена разноврсним активностима, од којих ћемо овде поменути оне најважније:

ОСВЕЋЕЊА ЦРКАВА

1) У селу Доњи Ратиш недалеко од Дечана, 1. 08. 1993. епископ Артемије обавио је чип освећења обновљене цркве. Храм је подигнут на темељима цркве која је разрушена на почетку Другог свстског рата. Потребно је приметити да су се око обнављања и подизања овога храма понајвише трудили милиционери из станице милиције у Рзњићу и Дечанима који су својим трудом и организацијом носили читав посао око изградње. Иконостас је израђен у дуборезачкој радионици манастира „Високих Дечаца“ и приложен на дар овоме храму, као први плод ових младих монаха—дуборезаца. Од дана освећења монаси из манастира „Високи Дечани“ преузели су обавезу да у овој цркви редовно служе Литургију и вршење крштења, венчања и остало што је потребно народу овога краја.

2) У селу Бистражин код Баковице обављено је освећење цркве посвећене светом пророку Илији. Храм је веома општећен у току Другог светског рата, а обновљен је трудом о. Трајана Којића, пароха Баковачког и верног народа овога краја током 1993. године.

3) Истовремено са обнављањем ове, о. Трајан се потрудио на подизању нове цркве, на гробљу у селу Пиокотама, на периферији Баковице. Ова црква, подигнута за само 2 године, освећена је у недељу 7. 11. 1993. Најзаслужнијима за подизање овога храма епископ Артемије је после свете архијерејске Литургије уручио архипастирске захвалнице (Момчилу Станојевићу и другима). Том приликом је рекао да су ретки моменти у животу и понекад се чека деценијама или и вековима, да се у неком месту освети нови храм. А сво у Баковици, већ други пут ове године, обављено је освећење новог храма посвећеног светом Кнезу Лазару. Господ је удостојио нас, потомке оних који су храмове рушили, да их поново зидамо и дижемо из пепела.

4) Поред освећења нових цркава, у протеклих 6 месеци, било је и освећења темеља цркава. Житељи малог косовског

села Оптеруже (недалеко од Великог Хоче и манастира „Зочишта“), започели су обнову храма подигнутог пре више од 150 година. 8. 08. 1993. епископ Артемије обавио је освећење темеља цркве, веће цркве која ће бити подигнута на месту старе, већ прилично трошне и орогуле. У беседи приликом освећења, епископ Артемије истакао је да ово обнављање и зидање многобројних цркава показује да наш народ полако поново налази онај пут који су трасирали наши свети претци, а који води у живот вечни.

УЧЕСТВОВАЊЕ НА САБОРИМА, СЛАВАМА, ДУХОВНИМ АКАДЕМИЈАМА

1) По традицији и ове године, 3. и 4. 08. 1993. одржан је у Призрену дводневни семинар свештеника епархије Рашко-призренске. Основна тема овога семинара била је „Свештеник као духовник“, а уводно предавање које и објављујемо у овом броју, одржао је о. Мирослав Попадић из Приштице. Поред плодне дискусије на ову тему, расправљало се и о многим другим актуелним питањима са терена.

2) Манастир Рајиновац код Београда био је ове године место окупљања и дружења генерације свршених богослова Београдске богословије 1960. године, којој припада и епископ Артемије. Састанак је одржан на празник Рођења Пресвете Богородице, а то је уједино и слава овога манастира. Домаћин и иницијатор овогодишњег окупљања био је епископ Артемије, јер је, по његовим речима, велика радост када се пријатељи после дужег времена састају и заједнички Богу помоле, ономе Богу коме су се учили да служе у току петогодишњег школовања.

3) Традиционално, већ другу годину 16. и 17. 10. 1993. били су дани прослављања наших нових светитеља Владике Николаја и о. Јустина. У суботу 16. 10. у цркви у Талићу поред молитви светог Владике Николаја, одслужено је свечано бденије, после којег сав народ је у литији, са свећама и уз певање духовних песама прешао пут до манастира Гелија. У недељу 17. 10. одслужена је света архијерејска Литургија (служио епископ Артемије уз саслужење више свештеника и јеромонаха), а после ручка одржана је духовна академија, на којој су, поред епископа Артемија учествовали Ђакон Милорад Мазих, Душан Васиљевић и други, са темом о лажној духовности данас.

4) Епископ Артемије активно је учествовао у раду светог архијерејског Сабора, који је одржао своје ванредно заседање од 31. 10. — 3. 11. 1993. године. Сабор је започет светом архијерејском Литургијом у Цетињском манастиру, поред молитви

светог Петра Цетињског, и освећењем камена темеља за нову зграду Цетињске богословије, а затим је рад сабора настављен у манастиру Острогу.

5) По одлуци светог Архијерејског Сабора, епископ Артемије је био званични изасланик светог Архијерејског Синода, на слави манастира Хиландара, Ваведењу Пресвете Богородице. На литургији одслуженој на сам дан празника мопаха Дамаскина, сабрата манастира Хиландара, епископ Артемије рукоположио је у чин јеробакона, а у недељу 5. 12. у чин јеромонаха. На беседи у току свечаног ручка, епископ Артемије изразио је дубоку захвалност грчком народу за подршку и помоћ коју пружа Србима у овим страдањима.

ПАСТИРСКА АКТИВНОСТ

1) Александар Нашпалић, свршени богослов, рукоположен је 8. 08. 1993. у чин ђакона, а 12. 08. 1993. у чин свештеника, и распоређен је на парохију у селу Мушутунгу.

2) У манастиру Гелије код Ваљева, 5. 09. 1993. обављено је саборно крштење за некрштени народ ваљевског краја, које је извршио епископ Артемије уз учешће више свештеника, а по благослову епископа Шабачко-ваљевског господина Лаврентија. Пракса која је започета епископом Артемијем у манастиру ДЕЧАНИМА (два саборна крштења прошле године), преноси се сво и у остале крајеве Србије. Крштење је обављено у реци Градцу, после свете архијерејске литургије коју је служио епископ Артемије, где се и поред веома лошег времена крстило око 120 душа, свих узраста. Одмах после извршеног крштења сви новокрштени одлазили су у цркву на причест.

3) Осим многих некрштених, у нашем народу има много и оних који живе невенчано односно који су у такозваном грађанском браку, али на њиховој заједници не почива благослов Цркве. Знајући колика је то препрека спасењу њихових душа, и да се живећи тако не могу удостојити светог причешћа, епископ Артемије завео је и потребу обавезног венчања у Цркви као неопходног услова за приступање светом причешћу. На поменутих семинарима договорено је да се та венчања обављају бесплатно. Одзив народа је заиста велики, а све чешће се чују захтеви да се по угледу на саборна крштења, организују и саборна венчања, која би обављали више свештеника истовремено.

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

1) Као предслов духовне обнове на којој се у овој спархији интензивно ради, осетила се потреба да се богослужења и требе учине разумљивим нашем народу. У том циљу владика Артемије је са својим сарадницима у току 1993. године радио на припреми за штампу превода Великог Требника који је још пре неколико деценија завршио о. Јустин Поповић. Штампане је обављено у Грчкој и сво на крају ове године књига је угледала светлост дана. Ускоро би требало да изађе из штампе и Мали Требник, који је извод из Великог Требника са оним чиновима што се најчешће користе од парохијског свештенства.

ОСТАЛО

1) Поред свега овога спархија Рашко-призренска доживела је и велику радост — посету Васељенског патријарха господина Вартоломеја. У оквиру своје посете СПЦ Васељенски патријарх је 10. и 11. 08. 1993. дошао и на Косово, у обилазак косовских светиња. Дочек Васељенског патријарха и његове пратње био је у манастиру Сопотанима, а затим је следио одлазак у Пећку Патријархију. Посетивши Дечане и задивљен њиховом лепотом, Патријарх Вартоломеј је рекао да су они „похвала православља“, а игуману Теодосију поклонно је игумански крст. Призрен по први пут у својој историји дочекује Васељенског патријарха, те се у граду окупило мноштво народа да поздрави Његову Светост. Дводневни боравак Васељенског патријарха на Косову завршен је посетом манастиру Грачаница, где је такође мноштво народа дошло да поздрави високог госта. Ова посета остаће уписана крупним словима у аналима спархије Рашко-призренске.

2) Све ове активности нису увек добронамерно дримљене од стране владајућих структура, па је тако и ове године преко дневне штампе владика посматрано нападнут. Наиме, у Вечерњим Новостима од 26. 09. 1993. године, Љубиша Стевановић потпредседник призренске општине, изрекао је више оптужби на рачун владике Артемија, на које се он није обазирао, него је продужио и даље да обавља своју архипастирску дужност.

Јеромонах Симеон

О ХРАМУ СВЕТОГ СПАСА У ПРИШТИНИ

ГРАДИ СЕ ХРАМ СВЕТОГ СПАСА У ПРИШТИНИ

Уз присуство и саслужење митрополита црногорско-приморског и скадарског Господина Амфилохија, епископа захумско-херцеговачког Господина Атанасија, епископа западно-српског

ског Господина Дамаскина, епископа врањског Господина Пахомија, епископа тимочког Господина Јустина и надлежног епископа рашко-призренског Господина Артемија, на дан 6. децембра 1992. године, освешћени су темељи храма Христа Спаса у Приштини. Овај дан биће записан као један од најзначајнијих догађаја који се десио у историји града Приштине и спархије рашко-призренске. Немерљив је ово црквени допринос стабилности српског народа за даљи опстанак и повратак на просторе Старе Србије.

Шта је све претходило овом великом и важном догађају? Марта месеца 1992. године оформљена је Установа за изградњу Храма Христа Спаса у Приштини. Претходно је, уз благослов Епископа Артемија, архитекта Павле Павловић именован за председника ове установе (недавно је од истог епископа постављен и за протонеимара).

На конкурс за идејно решење храма Христа Спаса присло је 16 радова. Прва награда није додељена, већ две друге и једна трећа. За реализацију изабран је рад архитекте из Београда, Спасоја Крунића. Склопљен је уговор са Центропродуктом из Београда за израду идејног пројекта Храма, а са Косовским заводом за урбанизацију и пројектовање уговор за израду комплетног урбанистичког плана комплекса Храма на површини од 4,3 хектара. Крајем октобра, уз благослов епископа Артемија, донета је одлука да се 6. децембра исте године положи камен темељац и изврши освешћење темеља Храма и да се изградња повери предузећима ГП „Ратко Митровић“ и ГП „Рад“ — оба из Београда и ГП „Градина“ из Приштине.

Коначно, локација на простору између Народне библиотеке и приштинског универзитета била је спремна за полагање камена темеља. Тог 6. децембра на дан Св. Амфилохија, Св. Литургија је због јаке кише почела у згради Народне библиотеке, а на малом входу, када је киша престала да пада, настављена је на самим темељима Храма. Српски народ Приштине и осталих косовско-метохијских места, у великом броју дошао је на овај свесрпски и свеправославни догађај. Постављен је камен темељац Храма да буде истински темељ битисања оних који овде живе. Историјска одговорност стајала је и стоји пред српским народом Косова и Метохије. Педесет година комунистичког ropcтвa није успело да из ума и душе овог народа избаци потребу и дужност за обнову Храма који је некада красио Приштину уз још десетак православних цркава и обасјавао срца православног народа у тешким вековима ropcтвa. Тај стари храм је још у почетку ropcтвa порушен и на његовом месту изграђена џамија. Но, после толико векова као да су све молитве Св. Кнеза Лазара, чије су мошти чуване две године и осам месеци у Храму Христа Спаса, дале снагу и истрајност народу да заветни дуг према Богу и српском народу испуни.

Пре II светског рата, плац на коме се сад налази Покрајинско позориште, био је додељен СПЦ за изградњу Храма Христа

Спаса. Простор је био ограђен и на њему је постављена табла са натписом „црквени плац“. „Материјал је био углавном прибављен, али је после рата рад на подизању Храма био забрањен и обустављен, а сав материјал разграбљен“. Таква неизвесна ситуација са Храмом трајала је све до 27. и 28. јуна 1990. када је на црквеном Сабору у манастиру Грачаници од надлежних у Србији тражено да се додели нова локација у Приштини. Тада је и прикупљено преко две хиљаде потписа верника Косова и Метохије.

Храм је почет и прва фаза је завршена (темељи Храма). Обзиром да је пројекат заиста импозантан, потребна су велика материјална средства. Предвиђено је да димензије Храма у основи буду 40 са 30 метара, висине 35 метара те ће богослужбу моћи присуствовати до две хиљаде верника. За ово тешко време немаштине то је заиста велики подухват. Остаје нам да свако у складу са својим могућностима помогне подизање Храма и да се молимо Господу да скоро вековна тежња и жеља и дужност српског народа Косова и Метохије коначно буде реализована.

јереј Радивој Панић
(Приштина — Косово Поље)

ЖИВОТ МАНАСТИРА РАШКО-ПРИЗРЕПСКЕ ЕПАРХИЈЕ

МАНАСТИРСКА ХРОНИКА

Монашки живот на подручју наше епархије у протеклој календарској години био је у знаку динамичких промена. Све је више младих душа, које у жељи да делатно живе духовним животом долазе у наше манастире и остају у њима. Неки од њих који су у протекле три године марљиво проводили свој испушенички стаж овог лета и јесени примили су и монашки чин. На жалост, у овој години напустило нас је и троје наших духовних сабораца из старије монашке генерације, који у своме животу нису жалили ни најмањи труд да би сачували неугасиво кандило монашког живота у нашим манастирима у току тешких и мучних послератних времена. Захваљујући њиховом светлом примеру, ми млади настављамо њиховим стазама у чврстој решености да у ово време испушења и неизвесности до краја останемо као и они доследни косовском завету Св. кнеза Лазара.

МАНАСТИР Св. КОЗМЕ И ДАМЈАНА У ЗОЧИШТУ

9. марта ове године у 78. години свог живота представио се Господу настојатељ манастира Св. Козме и Дамјана, игуман Дамјан Божинић. Отац Дамјан, који је у народу био више познат по своме расофорном имену — Марко, остаће свима

који су га познавали заувек у сећању као монах савесног и марљивог духовног живота, који не само што је материјално обновио и изградио свој мали манастир у околини Ораховца, већ је у целој околини служио као пример хришћанског гостољубља и као mudar отац и савстодавац свима који су му долазили. Младим монасима, приоречанима, који су пре три године дошли у његов манастир са благословом владике Артемија, његов духовни лик остаће као пример како Богу служимо служећи и свом народу.

МАНАСТИР ГРАЧАНИЦА

28. августа ове године на празник Успења Пресвете Богородице, манастир Грачаница код Приштине доживео је радост која је у последње време била права реткост. Истога дана на свечаном бдењу уочи манастирске славе владика Артемије замонашио је у чин расофорне монахиње две испушенице манастира Грачанице, које су добиле монашка имена Филотеја и Татјана.

Сестра Филотеја (Марина) Стовић, рођена је 4. 12. 1974. год. у Гавенсбургу у Немачкој. По повратку у отаџбину, школу је завршила у Грачаници где је убрзо постала испушеница у манастиру.

Татјана (Стана) Пржић, рођена је 10. 10. 1974. год. у селу Могила код Витине па Космету. Школу је завршила у свом родном селу и у Врбовцу, после чега долази у Грачаницу, где се у манастиру заједно са сестром Филотејом припремала три године за монашки чин под духовним руководством свог духовника, Владике Артемија и игуманије Ефросиније. Поред ове две нове монахиње манастир Грачаница добио је још једну сестру, Монахињу Магдалину (Вујичић), родом из Бања Луке. Она је благословом епископа жичког г. Стефана прешла у манастир Грачаницу након извесног времена проведеног у манастиру Жича, где је учила и успешно савладала иконографију. Тако је манастир Грачаница добио и своју прву иконографску радницу.

МАНАСТИР ДЕВИЧ

6. септембра ове године, у својој 83. години живота, упокојила се игуманија Параскева, дугогодишња настојатељица манастира Девича. Још као млада девојка под именом Павлина, она се из свог родног Драгачева упутила у манастир Љубостињу где је и замонашена под именом Параскева. Духовно однегована у окриљу владике Николаја и оца Јустина, мати Параскева 1947. год. на Цвети одлази у порушени манастир Девич који је заједно са својим сестрама уз молитвену помоћ св. Јоаникија подигла из рушевина. Манастир је постао духовно уточиште многих душа, које су код мати Параскеве увек налазили широм

отворена врата хришћанског гостољубља и живу реч утехе и духовног савета. Заједно са својим сестрама мати Параскева годинама је храбро носила крст страдања на мученичком Космету успевши да сачува светињу која јој је била поверена. Са истом богопреданошћу и трпљењем носила је и крст своје болести, после које сада одлази Господу у заслужени покој. Вјечнаја памјат, достоблагсна мати!

4. новембра, готово два месеца после своје духовне мајке, Господу је отишла још једна сестра манастира Девич, монахиња Ефросинија, рођена 1915. год. у селу Лешници код Лознице, сестра Ефросинија је у својој 15. години дошла у манастир Девич уочи празника Ваведоња. Одликовала се озбиљношћу, ћутљивошћу, марљивим и савесним монашким животом. Након краткотрајне болести представила се мирно Господу, оставши заједно са мати Параскевом у великој и незаборавној успомени свима онима који су их познавали.

Манастир Црна Река

21. новембра ове године, на дан манастирске славе Св. Арханђела, манастир Црна Река добио је једног новог монаха и јерођакона. Замонашен је искушеник Драгомир Драгојевић под именом монаха Пимен. Отац Пимен рођен је 11. 5. 1962. год. у Београду где је завршио школу. Подстакнут жељом за мона-

о. Пимен (Драгојевић)

шким животом заједно са својим пет година млађим братом Гораном (сада већ монахом и јерођаконом у манастиру Дечани) брат Драгомир пролази вишегодишњи пут духовног тражења, који ће га водити преко неколицине српских манастира

све до Свете Горе и манастира Хиландара. На послетку долази у манастир Црну Реку где и остаје као искушеник, све до примања монашког чина мале схиме на бденију уочи манастирске славе.

Сутрадан Владика Артемије је на Св. Лигутији рукоположио у чин јерођакона монаха Давида (Мипелића), замонашеног прошле године на исти дан празника. Манастир Црна Река, тако наставља своју традицију да сваке године за Аранђеловдан подари Цркви по којег младог монаха и клирика.

Манастир Високи Дечани

24. новембра уочи празника Св. Краља Стефана Дечанског у манастиру Дечани Владика Артемије је обавио два монашења и рукоположење у чин јерођакона. Нови монаси постали су искушеници Зоран Шљивић и Љубомир Марку, који су већ извесно време провели у искушеничком стажу усредно се трудећи на свим манастирским послушањима. Постриг је свечано извршен на свеноћном бдењу у препуној манастирској цркви при светлости 90 упаљених свећа древног дечанског полијелсеја. Нови монаси добили су имена светих српских новомученика Пајсија и Авакума.

о. Пајсије (Шљивић)

Пајсије (Зоран) Шљивић рођен је 17. 2. 1962. год. у Чачку. Школу је завршио у селу Триави у близини манастира где је живео свети мученик игуман Пајсије по коме је добио име. Желши да се посвети монашком животу одлази најпре у манастир Студеницу, а потом у Клисуру, где учи дуборез. Одатле

долази у манастир Дечани и наставља са радом на дуборезу у новооснованој дуборезачкој радионици.

Монах Авакум (Љубомир) Марку, рођен је 1. 6. 1956. год. у Кос. Митровици. После завршене основне школе у Пећи учи златарски занат и показује интересовање за иконографију коју

о. Авакум (Марку)

је учио у вишегодишњем заједничком раду са мати Макаријом (сада игуманијом манастира Соколица). Долазком у манастир Дечане показао је ревност у разним послушањима, а посебно у дуборезу.

Сутрадан, на свечаној архијерејској литургији, у чин јеро-бакона рукоположен је монах Герасим (Драгојевић) који је прошле године у исто време подстрижен у чин мале схиме.

о. Сава (Јањић)

ПРИЗРЕНСКА БОГОСЛОВИЈА

ПРИЗРЕНСКА БОГОСЛОВИЈА

Од отварања 1871. г. Богословија „Св. Кирила и Методија“ у Призрену, сем краћих прескида у време великих ратова, све до данас беспрекорно обавља своју узвишену дужност. Са овим бројем нашег часописа ми почињемо да пратимо будући рад ове, поред Рашко-призренске епархије, бесумње најзначајније и најутисајније установе за Србе Косова и Метохије у верском, културном и националном погледу. Биће забележено све што

се јавља као фактор који одређује живот школе, позитивно или негативно. Само оно што ће опредељивати идентитет Богословије неће се наћи ни на страницама часописа.

За сами почетак, представимо Богословију у њеном садашњем стању. Полазимо од њених професора. То су: Ректор Богословије — Протојереј ставрофор Милутин Тимотијевић (за професора постављен у феб. 1962. а за Ректора у јан. 1984. г.)

Протојереј Трајан Којић	постављен 1975.
Архимандрит Јован Радосављевић	постављен 1978.
Јереј Милија Буричић	постављен 1979.
Протосићел Атанасије Ракита	постављен 1983.
Господин Радомир Булатовић	постављен 1983.
Господин Живко Подгорац	постављен 1990.
Господин Никола Богуновић	постављен 1992.
Јеромонах Мирон Косаћ	постављен 1993.
Економ Богословије — Протојереј Никола Божанић	постављен 1988.

Богословији је тренутно потребан још један професор, стручан за црквено пјевање и вођење хора.

За последњих неколико година нагло је порастао број ученика. Док их је 1986. г. било свега 48, ове године се њихов број попео чак на 160, што помало превазилази могућности школског интерната за њихов смештај.

Поред редовних предавања на часу, сви професори имају и других активности. Једни обављају пастирску службу у оближњим парохијама, други предају веронауку младима, руководе Братством Симе Игуманова, врше манастирска послушања, док се опет неки махоманно залажу на васпитавању богослова, посвећујући им и своје слободно време. У Богословији већ пет година редовно ради и мала школа енглеског језика, коју похађају Српчићи основне и средње школе.

О. Ректор, поред осталог, познат је посебно по томе што се ангажује на обнављању школских зграда. За време његове ректорске службе две зграде су порушене, јер су биле готове саме да се сруше због дотрајалости, и на њиховом месту данас се беле две нове, подигнуте 1987. и 1990. г., и служе за украс овог дела Призрена. У њима станују професори, и сада, први пут после II светског рата, сви имају пристојне станове. Следећи корак у обнављању наше средине треба да буде изградња бачке трпезарије, јер ова стара, саграђена 1896. г., има накривљене и напукле зидове. За тај подухват већ постоји израђен план и, ако спољашње околности дозволе, рад би требало да почне ускоро. Једина ствар на којој се није довољно радило јесте библиотека. Жалосно запустела, она последњих година није примила много нових књига. То би био озбиљан пропуст за сваку просветну установу, која се не може ни замислити

без добрих књига, а камоли за Богословију. Надамо се да ће и за њу доћи даши обнове.

Наши богослови су веома присутни у граду, када у дугом реду прелази Шадрван идући на јутарња и вечерња богослужења, певају у меповитом хору музичке пиколе и са својим вршњацима из других призренских школа заједно прослављају Светог Саву.

Епископ рашко-призренски Г. Артемије не меша се у рад Богословије, јер она стоји у директној надлежности Светог архијерејског синода. Но, и поред тога, Владика је наш велики пријатељ, често смо његови гости у Епископији а и он наврати код нас када се укаже прилика. Поред духовне подршке коју од њега примамо, вреди помена и захвалности и то што нам Владика после сваког путовања у Грчку или Западној Европу донесе по неки прилог и преноси на нас своја богата искуства.

Нама је лако да одржавамо добре односе са човском који у њих тако много улаже, и то без икаквог личног интереса. Од јула месеца 1992. г. призренска Богословија се издржава из Фонда Симе Игуманова, свога оснивача. Тако више не оптерећује буџет Српске Патријаршије, а то је за нашу Цркву велика олакшица у овом тешком времену.

Атанасије Ракита,
проф. Богословије

ВЕРОНАУКА У РАШКО-ПРИЗРЕНСКОЈ ЕПАРХИЈИ

ВЕРОНАУКА У РАШКО-ПРИЗРЕНСКОЈ ЕПАРХИЈИ

Покушај обнављања саборног и литургијског живота присутан је у целој нашој Цркви а у Рашко-призренској епархији он се манифестовао кроз проповеди, пастирске посланице и позивање верника на активно учествовање у свим његовим облицима. Сведоци смо извесног помака, мада у самој пракси споро заживљавају форме попут Свете Тајне брака у њеној етичкој обавезности, исповести, чешћег причешћивања, поста схваћеног као духовне припреме у врлини, редовног присуства на богослужењима. За све ово неопходна је катихизација широк слојева народа и организован рад на духовном пољу.

Позитивни примери у нашој епархији у деловању на том плану су оне парохије које одржавају веронауку за децу, пролавања са духовном тематиком за одрасле и друге облике мисионарске активности. За децу пиколског узраста веронаука се редовно одржава у Приптини, Призрену, Урошевцу, Ораховцу, Вучитрну, Бабином Мосту, Зочишту, док у Косовској Митровици, Рапиду, Баковици, Дочанима и још неким местима има повремени карактер. Бројност полазника у овим пиколама креће се од

20-ак до 100 и више. На часовима деца се упознају са сванђелским истинама, уче се молитве, откривају тајне вере, певају духовне и црквене песме, цртају ликови светитеља, објашњава се и приближује историја и обичаји Српског народа. У Приптини и Призрену одржавана су предавања и скупови верника који су наилазили на велико интересовање. У Приптини су то биле теме из Старог и Новог Завета а у Призрену чланови братства Симе Игуманова припремали су различите богословске и историјске часове.

Запажа се да су у овим парохијама верници чвршће везани уз Цркву, а потврда за то су пунији храмови, хорови који одговарају на службама, масовнија крштења, венчања, сарадници у раду свештеника, окупљање прилога, уређење храмова, орга-

Полазници веронауке из села Зочишта (Ораховац) у посети
призренским светињама

низоване посете светињама и манастирима. Осетан је и њихов утицај на своје ближње, које неретко потстичу на хришћанске врлине, пост, молитву, милосрђе уносећи духовну свежину у домове, међу познанике, ... Радост и охрабрење је наравно то што су ово већином млади људи који ће у будућности много значити у подизању духовног и културног нивоа у свим областима црквеног и друштвеног живота.

Актуелан проблем још увек је перепето питање увођења веронауке у школе. У неким срединама директори и сада нуде свештеницима школске зграде за веронауку ван редовне нас-

таве. Светосавске прославе прошле године биле су прослављене уз присуство свештеника, обредом сечења колача, певањем и рецитовањем пригодних духовних песама. Надамо се да ће овогодишња прослава овако бити обележена и тамо где Црква досада није наплазила на разумевање.

Часови из веронауке на Радио Приштини који су се емитували једнапут седмично, сада су због недостатка средстава и немогућности провоза престали. Видујемо да ће се пронаћи начин за обављање ове радо слушане емисије.

Још један од облика окупљања верника, који својим резултатима на еванђељском пољу оправдава своје постојање, су хришћанске заједнице и богомољачка братства. Ова су постојала и раније и било би заиста штета не приступити њиховом поновном формирању, свакако би се за њих нашао довољан број заинтересованих. Једино такво братство, „Симо Игуманов“, до овога лета редовно се окупљао.

Своје место у мисионарском и богословском животу епархије имаће и новоосновани часопис за духовни препород „Свети кнез Лазар“.

Мислимо да би се укупна крстања у области веронауке могла описати позитивно. Рад на духовном усавршавању одраслих као и образовању деце је приметан. Црквене порте и парохијски домови нудију су оних који се уче и сведоче љубав према нашој Светој Цркви, а одушевљење и истрајност доносе и плодове.

Јеромонах Мирон (Косаћ)

ПРИКАЗИ

НАЈВЕЋА ЗБИРКА ДУХОВНИХ РЕЦЕПАТА

ПРЕДГОВОР ИЗДАЊУ ВЕЛИКОГ ТРЕБНИКА
У ПРЕВОДУ ОЦА ЈУСТИНА ПОПОВИЋА

У рукама нам је књига ВЕЛИКИ ТРЕБНИК, по први пут објављена на српском језику у овом обиму и садржају. Плод је дугогодишњег марљивог преводилачког труда и рада блажене упоменут Преподобног оца Јустина Сп. Поповића (* Благовести 1979. године).

Отац Јустин познат је широм света (нажалост многи више него у нашој домаћој јавности) као наш највећи богословски ум у многим областима духовне делатности и израза. Познат је и уважаван као највећи савремени догматичар у православном свету (његова три тома Догматике); као ненадмашни и богонадахнути егзегета и тумач Светог Писма (Тумачење Еванђеља по Матеју и Јовану, Посланице светог апостола Павла, Саборних посланица светог Јована Богослова), као дубоки мислилац и филозоф (Философске Урвине, Светосавље као философија живота, те многобројни дубокомисаони чланци разасути по многим предатим часописима); као хагиограф (преводилац и састављач Житија святих у 12 томова); као неуморни и појустияшки беседник и проповедник живе Речи Божије (његове тридесетогодишње беседе у манастиру Белијама сваке недеље и празника, исписане по меснатим таблицама срца малобројних његових слушаца, а касније и на магнетофононим тракама); и изнад свега као светоотачки ревнител и слуга Божијег олтара (преко 30 година је служио свакодневно свету Литургију са њеним кругом дневних богослужења).

Још као млад монах отац Јустин је осетио сладост и корист живе молитве и молитвеног обраћања Богу на свом матерњем, говорном језику. Молитвени језик оца Јустина изграђиван је и пречишћаван у неутасивом огњу његове богочежњивости и молитвености од најраније његове младости, па све до часа његовог блаженог упокојења. Он је већ у својој двадесетој години негде прибележио: „Молитва је просфора умешана од суза и срца“. Значај личне молитве за свако биће, посебно за православног верника, хришћана, стално је наглашавао, а сам свеживотно практиковао, испуњујући тако буквално савет и поуку светог Григорија Богослова: „Већма се треба Богу у молитви сећати, неголи дисати“.

Тиме се једино може разумети и објаснити сва недостижност лепоте и лакоће стила његових превода молитава и богослужбених текстова, који одишу небеском чистотом и јасноћом. Његови преводи су „лесна у прози“ чија се лепота може такмичити са лепотом језика Духовне лире од светог Владике Николаја, којег народна душа доживљавала и именује „Распеваном лиром Духа Светог“.

Као дубоки богослов и мислилац отац Јустин је веома рано правилно схватио и разумео речи и поруку светог апостола Павла (с којим је друговао целог живота) да „ако треба да нејасан глас, ко ће се приправити за бој?“ (1 Кор. 14, 8), и зато га често цитирао у говору понављајући: „У цркви волим рећи пет речи умом својим, да и друге научим, него ли хиљаде речи језиком“ (1. Кор. 14, 19), несразумљивим за народ. То нам управо показује и открива прави разлог и смисао дугогодишњег рада и труда оца Јустина на преводу са грчког и црквенословенског језика молитава и богослужбених текстова и пружању истих напем народу на живом српском језику.

То апостолско, светофириловско и светосавско дело отпочео је отац Јустин преводњем Литургије светог Јована Златоустог на српски (штампана 1922. године, а недавно 1978. године потпуним преводом све три Литургије). Наставио је то у тешким годинама последњег рата и непосредно после њега, преводњем свакодневних јутарњих и вечерњих молитава и осталог дневног и седмичног молитвеног правила, канона и акатиста на поједине празнике итд. Све то најпре је преписивано и умножавано писаћом машином и раздавано на молитвену употребу монахињама и монахињама по нашим манастирима. Неки делови тих превода оца Јустина штампани су и издавани од стране Светог синода наше Цркве као Православни молитвеник, исти на делимично измењен, што оцу Јустину, треба признати, није било сасвим по вољи. (Исто се десило и са издањем Службеника од стране Св. Синода, где је превод оца Јустина ту и тамо мало измењен, мада често не и поправљен).

Ипак, и поред свега тога, већи део богослужбених текстова у преводу оца Јустина остао је у рукопису све до данас. То нарочито важи за тридесетак Акатиста и посебно за ВЕЛИКИ ТРЕБНИК чији је превод завршен још давне 1958. године, али услова за његово штампање није било. Прекрцајем машином у неколико примера (као и његови појединачни делови у виду „Малог Требника“) користио се у манастиру Ђелијама и још код пар свештеника, великих поштовалаца оца Јустина и љубитеља српског богослужбеног језика. Шта, пак, значи разумљив језик у богослужењу и требама (када и свештеник и верник подједнако разумеју садржај молитве упућене живоме Богу), речито сведочи следећи пример. Још као богослов помажући свештенику, учествовао сам на једном опелу које је епископски парох отац Живко Тодоровић обављао на српском језику. То је и за мене било читаво откриће. Али, поента је била у следећем.

После опела, једна старица прилази свештенику, љуби му руку, и вели дословце: „Е, оче, када би знала да ћеш и мени овако лепо певати, не би жалила сутра да умрем“. Те речи ове честите старице дубоко су ми се урезале у душу.

Сћајући се тога догађаја с јошје стране, и знајући да су многи богослужбени текстови (нарочито из Требника) несразумљиви и самим нашим свештеницима, а камо ли вернима, одлучио сам се уз помоћ Божју и сагласност носилаца ауторског права дела оца Јустина, да припремим за штампу потпуни текст ВЕЛИКОГ ТРЕБНИКА у преводу оца ЈУСТИНА*, верујући да ће појава ове књиге имати пресудну улогу у духовном просвети нашег народа, који нам је данас потребнији него икад раније.

На тој припреми, редакцији и коректури, провео сам са још пар сарадника пуних десет месеци. Најзад, труд се исплатио и ВЕЛИКИ ТРЕБНИК је пред нама. Појавио се из штампе у савременом и лепом издању, на првокласној хартији и у тврдом повезу, штампан у две боје и са украсним иницијалима. За појаву ове ретке и дугожељене књиге дугу захвалност дугујемо православној браћи Грцима који су финансијски помогли да се ово богоугодно дело приведе крају.

А Требник? Шта је то? То је уствари највећа збирка духовних рецепата од највећих и најсветијих духовних лекара (Светих Отаца) за све врсте болести и потреба у животу православног хришћанина од рођења до смрти и после смрти. То није ништа друго до дословно и до танчина разрађена и у животу примењена мисао и порука светог апостола Павла: „Све се освећује молитвом“. (1. Тим. 4, 4—5). Тумачећи ове многозначајне речи, отац Јустин богословствује: „Молитвом се освећује васцело биће човеково, јер молитва низводи и уводи све остале свете врлине, које благодаћу својом освећују васцелог човека (‘молитва је хороваћа у хору врлина’). Молитва освећује и сав свет око човека. Кроз њу се изражава наш молитвени однос према свету и животу, према свему и свакоме. Најпре према Богу: „О Богу се најбоље мисли молитвом, и најдубље и најсавршеније“. А затим и према човеку и свету: „Свака наша мисао да буде окушена молитвом, и рођена из молитве... Молитвомислије је најбољи метод интегралноблаговештенског (= целосног и радосног) знања“.

Све напред наведено и речено јасно нам показује и открива прави разлог и смисао свет дугогодишњег рада и труда оца Јустина на преводу ВЕЛИКОГ ТРЕБНИКА са грчког и црквенословенског језика. Лепоту пак, дубину смисла и значај овог превода осећа свака истински побожна и богољубива душа. О томе сведочи са усхићењем и Страхина Максимовић, који се максимално потрудио на компјутерској обради текста овог

* У овом издању текстови Псалама штампани су у преводу Б. Далмичића, а текстови Новог завета по издању Светог синода 1990. год.

издања. Упознавши се са текстом приликом укључивања на компјутеру (што је морао пажљиво чинити), рекао је дословце: „Први пут сам сазнао да овако нешто постоји на нашем језику. Сматрам да би ову књигу требало да има не само свака црква, него и свака хришћанска кућа“.

Сагласнавајући се са његовим осећањем и оценом, ми топло препоручујемо ово издање ВЕЛИКОГ ТРЕБНИКА не само свештенослужитељима, студентима теологије и богословима, него и свим православним верницима којима је стало да упознају и доживе суштинску и дубоку веру својих отаца.

Ово издање ВЕЛИКОГ ТРЕБНИКА прати нада Издавача да ће ова књига бити прихваћена са истом ревностју и љубављу са којом се отац Јустин трудио на преводу, а редактор и Издавач на припреми за штампу.

Епископ рашко-призренски
Артемије

САДРЖАЈ

<i>Еп. Артемије</i> , Из до сада непознате ризнице св. Владике Николаја	3
--	---

ДОГМАТСКО БОГОСЛОВЉЕ

<i>Еп. Артемије</i> , Света тајна брака у догматском светлу . . .	13
<i>Јеромонах Игњатије (Мидић)</i> , Од Бога као више силе до Бога као личности	29
<i>М. Макарија</i> , Православна икона Господња	49

ДУХОВНИ ЖИВОТ

<i>Јеромонах Сава</i> , Монах, тајник животворне смрти	63
<i>Протојереј М. Попадић</i> , Свештеник као духовник	77
<i>Г-ђа Роса Тимотијевић</i> , Православне цркве у Призрену . .	91

БЕСЕДЕ

<i>Еп. Артемије</i> , Шта да чинимо?	101
--	-----

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

<i>Еп. Артемије</i> , Разговор са читаоцима	105
---	-----

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

<i>Архим. Јован</i> , Сечања на Бусића и Рапајића	109
---	-----

ИСТОРИЈА

<i>Атанасије Ракита</i> , Духовна вертикала у српској историји	121
<i>Векослав Станковић</i> , Рођенданска посвета Сими А. Игуманову	125

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

<i>О. Симеон</i> , Из канцеларије Еп. Артемија	127
<i>О. Сава</i> , Живот манастира рашко-призренске епархије .	132
<i>О. Атанасије</i> , Призренска богословија	136
<i>О. Мирон</i> , Всронаука у рашко-призренској епархији . .	138

ПРИКАЗИ

<i>Еп. Артемије</i> , Највећа збирка духовних рецепата	141
--	-----

ПРЕПЛАТА

На часопис „СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР“ који излази тромесечно, на око 130 страница и служи за духовни препород српског народа. До сада су изашла четири броја.

Годишња преплата за земљу износи 12 DM, а за иностранство 20 DM.

Уплате достављати са назнаком: „За часопис СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР“, на следеће адресе:

1. За земљу:
 - а) Епархија рашко-призренска,
38400 Призрен
Тел.: 029/25-426
 - б) Богословски факултет
Ул. Краља Петра број 2
Продајница књига, Бакочи Стефану, до 14,00 часова,
сваког радног дана.
2. За иностранство:
ETHNIKI TRAPEZA STIN ELLADA
AR. KATATHESEOS 120-930-976-46
210 THESALLONIKI, ELLAS.

НАПОМЕНА:

У издању Епархије рашко-призренске изашла је богослужбена књига „ВЕЛИКИ ТРЕБНИК“ по први пут на српском језику у преводу оца Јустина Поповића. Обим књиге је близу 600 страница, у квалитетном тврлом повезу.

Продајна цена књиге је:

1. за земљу: 50 DM.
2. за иностранство: 80 DM.

Наручбине и уплате за књигу могуће је извршити на горе наведене адресе са назнаком: „ЗА ВЕЛИКИ ТРЕБНИК“.

Попштина за доставу наручених књига из иностранства пада на терет наручиоца.

Из канцеларије
Епархије рашко-призренске

ИЗЛАЗАК ОВОГ БРОЈА ЧАСОПИСА ОМОГУЋИЛИ СУ:

„ЛУГОТЕРМ“ — Ђилане
П.П. „МИТЕКС“ — Вучитри
„МЕТОХИЈА“ — Митровица
Д.П. „ЈАМКОС“ — Вучитри
П.П. „САВА“ — Љубижда
П.П. „ПИОНИР“ — Приштица
П.П. „СЕЛК“ — Призрен
П.П. „АТЛАС“ — Призрен
П.П. 28. МАРТ — Љубижда
„БЕЦКО“ — Приштица
„ЛОКИНГ“ — Приштина

Напомена:

Чланак о. Игњатија (Мидић), скинут је са траке и није лекторисан.

Уредништво

личная библиотека
Арх. Науш